

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების
ინსტიტუტი

მარინე ოსაძე

ტერმინთა სესხება-ადაპტაციის
საკითხები ქართულ ენაში

თბილისი
2016

ნაშრომში წარმოდგენილია სესხების პროცესთან დაკავშირებული ძირითადი საკითხები, კერძოდ კი, უცხო წარმომავლობის თვისების აღმნიშვნელ ტერმინთა მორფოლოგიური ადაპტაცია ქართულ ენაში და მათი გაფორმების შესაძლებლობანი.

სასესხებელი სიტყვის სემანტიკისა და მორფოლოგიური აგებულების გათვალისწინებით ნაშრომში გაანალიზებულია უცხო წარმომავლობის ზედსართავ სახელთა და მიმღებობათა მორფოლოგიური სტრუქტურა, გამოვლენილია მეტ-ნაკლებად მყარი მოდელები, წარმოჩენილია ის სიტყვები, რომელიც თავს იჩენს ტერმინოლოგიურ სიტყვანაშრომებაში.

ნაშრომი განკუთვნილია ენათმეცნიერთათვის, სტუდენტებისა და ყველა იმ პირათათვის, რომელთათვისაც საინტერესოა სიტყვათა სესხების პროცესი და, ზოგადად, უცხო წარმომავლობის ტერმინთა ორთოგრაფია.

რედაქტორი: როგნედა ლამბაშიძე

გამოცემის რედაქტორი: ასმათ პაპიძე

კომპიუტერული უზრუნველყოფა: რ. პაპიაშვილი

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, 2016

ISBN 978-9941-13-528-6

თავი პირველი

სიტყვათა სესხების ზოგადენათმეცნიერული

საკითხები

§ 1. სიტყვათა სესხების პრობლემა სამეცნიერო ლიტერატურაში

სიტყვათა სესხება ენათმეცნიერების ერთ-ერთი აქტუალური და მეტად საყურადღებო პრობლემათაგანია. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს იგი ტერმინოლოგიური თვალსაზრისით. როგორც ცნობილია, ტერმინთა მნიშვნელოვან ნაწილს დღეს ნასესხები სიტყვები, მეტწილად კი, ინტერნაციონალიზმები შეადგენს, რომლებიც შედიან სხვადასხვა ენის ტერმინოლოგიურ სისტემებში, როგორც მზამზარეული ენობრივი ერთეულები თავიანთი მნიშვნელობებითა და სემანტიკური სახესხვაობებით.

ინტერნაციონალური სიტყვების ამგვარი ზრდა ყველა ენაში საერთაშორისო ურთიერთობების ინტენსიფიკაციით, პოლიტიკის, მეცნიერებსა და ტექნიკის სფეროში საერთაშორისო კონტაქტებითაა განპირობებული.

ტერმინთა სესხების თვალსაზრისით, სალიტერატურო და სამეცნიერო ენებს შორის საკმაო სხვაობა შეინიშნება, რაც, უპირველეს ყოვლისა, თვით სესხების პროცესის ინტენსივობაში გამოიხატება: სესხება ტერმინოლოგიაში მეტად აქტიური საშუალებაა და ერთგვარად მისი განვითარების შემაპირობებელიც, ხოლო საერთო – სახალხო ენაში იგი შედარებით ნაკლებად გვხვდება და ისიც ძირითადად ტერმინთა დეტერმინოლოგიზაციის შედეგადაა მიღებული.

სპეციალურ ლიტერატურაში სესხების პრობლემისადმი დამოკიდებულება არაერთგვაროვანია. რუს ენათმეცნიერთა შორის, რომელთაც ძირითადად სალიტერატურო ენა აქვთ მხედველობაში, სესხების პროცესის ურთიერთსაპირისპირო შეფასებას ვხვდებით. ავტორთა ერთი ჯგუფი მიიჩნევს, რომ სესხება უარ-

ყოფითი მოვლენაა, იგი ანაგვიანებს ენას და ასუსტებს მშობლიური ენის სიტყვანარმოებით შესაძლებლობებს. სხვები ფიქრობენ, რომ სესხება, პირიქით, ხელს უწყობს საკუთარი რესურსების სრულყოფას მსესხებელ ენაში, სადაც ჩნდება ახალი, ნასესხები სიტყვანარმოებითი საშუალებები. იგი ავითარებს ენას, შეაქვს მასში გამოხატვის სიზუსტე, ემოციურ-ექსპრესიული და სტილური მრავალფეროვნება.

ენათმეცნიერთა თვალსაზრისით, უცხო სიტყვათა სესხებას განსაკუთრებით უწყობს ხელს ქვეყნებს შორის კონტაქტების გამოცოცხლება, მეცნიერული, კულტურული, სავაჭრო და პოლიტიკური ურთიერთკავშირის გაძლიერება. ამდენად, ისინი აუცილებელ პირობად მიიჩნევენ ზოგიერთი საერთაშორისო ტერმინის, განსაკუთრებით კი სამეცნიერო, ფილოსოფიური და პოლიტიკური ტერმინების სესხებას. თუმცა არც ისინი თვლიან სესხებას გამართლებულად. მათი აზრით, უცხო სიტყვები ისეთი ძლიერი ნაკადით მოედინება რუსულ ენაში, რომ მალე უცხო სიტყვათა ლექსიკონი მოცულობით გადააჭარბებს რუსული ენის ლექსიკონს. ამგვარი სიტყვები ანაგვიანებენ და ამძიმებენ ენას, ხელს უშლიან ენის გამჭვირვალობას. მაგრამ, ამასთანავე, შეუძლებლად მიიჩნევენ მათ წინააღმდეგ ბრძოლასაც, ვინაიდან სესხების გამომწვევი მიზეზები მეტად მყარია, განვითარებული ტექნიკა, მეცნიერება, საერთაშორისო კონტაქტები (ფელიცინა, 1978, 53-64).

უცხო სიტყვათა „შეჭეუბის“ მომხრენი შეუძლებლად მიიჩნევენ ისეთ სიტყვებზე უარის თქმას, როგორიცაა: театр, миллиард, галоши, минута, оптика, მაგრამ არასააქიროდ თვლიან, ისეთი სიტყვების სესხებას, რომელთა ეკვივალენტები მშობლიურ ენასაც აქვს (მდრ. аргумент და რუს. довод, доказательство; монумент – памятник და სხვა) (ლოტე, 1982, 46-48).

სამეცნიერო ლიტერატურაში სიტყვათა სესხებასთან დაკავშირებით მკაფიოდაა გამოკვეთილი ტენდენცია, რომლის მიხედვით სესხება ენის განვითარების ბუნებრივი პროცესია და საზოგადოების განვითარების დღევანდელ ეტაპზე მსოფლიოს ერებს შორის ფართო პოლიტიკური, კულტურული, ეკონომიკური, სამეცნიერო-ტექნიკური კონტაქტებით არის შეპირობებული.

სესხების მიზეზებზე მსჯელობისას ძირითადად ორ ჯგუფს გამოყოფენ: ინტრალინგვისტიკურსა (შიგაენობრივს, საკუთრივ ენობრივს) და ექსტრალინგვისტიკურს (არაენობრივს).

სესხების ექსტრალინგვისტიკურ მიზეზებში, ზოგადად, ხალხთა შორის პოლიტიკური, კულტურული და ეკონომიკური კონტაქტები იგულისხმება. სესხების პროცესში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს სწორედ ექსტრალინგვისტიკურ პრობლემებს, რადგანაც მათ გადანყევტაზეა დამოკიდებული თვით ლინგვისტიკური პრობლემებიც.

შიგაენობრივ მიზეზებად მიჩნეულია:

1) მშობლიურ ენაში ახალი სიტყვისა და მნიშვნელობის უქონლობა (ნასესხებ სიტყვებში ბევრია ისეთი, რომელთაც მშობლიურ ენაში არ აქვთ შესაბამისი ეკვივალენტი);

2) მშობლიურ ენაში საგნის ან მოვლენის სახელის ერთი მარტივი ფუძით გადმოცემის შეუძლებლობა;

3) ლექსიკური ერთეულის კომუნიკაციური სიზუსტისკენ სწრაფვა;

4) მნიშვნელობის დეტალიზაციის აუცილებლობა და ამის გამო ახალ სანომინაციო საშუალებათა შექმნა;

5) სალიტერატურო ენის ექსპრესიულობის ზრდის ტენდენცია;

6) მშობლიურ ენაში რომელიმე სიტყვანარმოებითი საშუალებების უქონლობა (გრიწოვი, 1982, 112).

XIX საუკუნის დასასრულის და XX საუკუნის დასაწყისის ლინგვისტები, მეტწილად, სესხების პრობლემას კულტურულ საკითხებთან მჭიდრო კავშირში განიხილავდნენ და ნაკლებ ყურადღებას აქცევდნენ სესხების პროცესის დინამიკას, მნიშვნელობათა გადანევის ფაქტორს, ნასესხები სიტყვის სტრუქტურულ-სემანტიკურ საკითხებს, მსესხებელ ენაში უცხო სიტყვის ფუნქციონირებას.

სესხების არალინგვისტიკურ მოვლენებთან დაკავშირებით მეტად საინტერესოა გერმანელი ლინგვისტის ჰ. პაულის თვალ-

საზრისი. ენების ურთიერთგავლენის მიზეზად იგი ორენოვნებას მიიჩნევს (პაული, 1960). ამავე თვალსაზრისს იზიარებს ე. ჰოგენიცი (ჰოგენი, 1950).

ჰ. პაულის აზრით, უცხო სიტყვის სესხებას მაშინ მიმართავს ენა, როდესაც ეს უცხო ენა და მისი კულტურა უფრო მაღლა დგას, ვიდრე მშობლიური ენა (პაული, 1960, 460-461).

სესხების ზოგადი პრობლემა რთულ, კომპლექსურ, ურთიერთშეპირობებული საკითხების ერთობლიობას წარმოადგენს, რომელთა შორის სესხების მიზეზების გარდა, გამოყოფენ უფრო აქტუალურსა და მნიშვნელოვანს, როგორებიცაა: სესხების რაობა, სესხების ტიპები და გზები, მსესხებელ ენაში სიტყვის შეთვისების საკითხები.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ნასესხები სიტყვებისათვის გამოყენებულია ტერმინები: „ნასესხები ლექსიკა“ (заимствованная лексика), „უცხო სიტყვები“, „უცხოური სიტყვები“ (иностранные слова), „უცხოენოვანი სიტყვები“ (иноязычные слова), „ნასესხობა“ (заимствование), „უცხოენოვანი ნასესხობა“ (иноязычные заимствования), „უცხოური ნასესხობა“ (иностраные заимствования), „ინტერნაციონალური ლექსიკა“, „ინტერნაციონალიზმები“, „რეგიონალიზმები“, „საერთაშორისო სიტყვები“ (ლოტე, 1982, 9-10, 36; მაკოვსკი, 1960, 44-51; შახრაი, 1961, 54; პროტჩენკო, 1962, 5-12; აკულენკო, 1980, 13-15; ფოჩხუა, 1974, 363-364; ღამბაშიძე, 1986, 123-123).

შენიშნულია, რომ ამ ტერმინებს შორის არც საზღვარი და არც მათი ადგილი ენობრივი სესხების პროცესში ჯერ კიდევ დამაკმაყოფილებლად არაა განსაზღვრული. ზოგჯერ სწორედ ამ ტერმინთა სიჭრელეა მიზეზი მკვლევართა ურთიერთსაწინააღმდეგო თვალსაზრისების არსებობისა.

უნდა აღინიშნოს, რომ სპეციალურ ლიტერატურაში წარმოდგენილი ამ ტერმინებიდან ზოგი სინონიმია, ერთი და იმავე მოვლენის აღმნიშვნელი, ზოგი კი განსხვავებულია თავისი მნიშვნელობით და უმართებულოდაა გაიგივებული სხვა სიტყვასთან.

ტერმინი „სესხება“, როგორც ეს სპეციალისტთა უმრავლესობის მიერაა მიჩნეული, ფართო მნიშვნელობის მქონეა: იგი ზო-

გადი პროცესის გამომხატველია და გულისხმობს ერთი ენიდან მეორე ენაში მასალის შეთვისებას, ერთი სიტყვის მეორე ენაში გადასვლას, იმისდა მიუხედავად, თუ რა სახის სესხებასთან გვაქვს საქმე. ბუნებრივია, ეს პროცესი მხოლოდ ადრე შეთვისებული, უძველესი მასალის გამოყოფას კი არ გულისხმობს, არამედ ყოველგვარ სესხებას. შესაბამისი მნიშვნელობა აქვს ტერმინოლოგიურ შესიტყვებას – ნასესხები ლექსიკა.

ნასესხებ სიტყვებს „სესხების სიძველის“, ენაში მათი გაჩენის დროის მიხედვით ძირითადად ორ ჯგუფად ყოფენ:

ა) ძველი ნასესხობები, რომლებიც ძირითადად ზეპირი გზით ხორციელდება და სათავეს უძველესი დროიდან იღებს, როცა მაგალითად, ქართველებს უშუალო კავშირი ჰქონდათ ბერძნებთან, რომაელებთან, ბიზანტიელებთან, სპარსელებთან, არაბებთან და სხვა ხალხებთან. საყოველთაოდაა ცნობილი, რომ ეს ლექსიკა ისეა დღეს შეთვისებული ქართულში, რომ იგი აღარც კი აღიქმება სხვა ენიდან შემოსულ ერთეულებად (ფოჩხუა, 1974, 342-363; აფრიდონიძე, 1982, 44-61; ღამბაშიძე, 1986, 116-120).

ბ) შედარებით ახალი, უცხო სიტყვები, რომლებიც ხშირად გამოიყენება მსესხებელ ენაში და რომელთაც მოპოვებული აქვთ მოქალაქეობრივი უფლება. მათი უცხო წარმომავლობა ყოველთვის ადვილი დასადგენია. ასეთებია: ჯემი, კოლეჯი, კაფე, პალტო, ინტერვიუ და მრავალი სხვა.

ცალკე უნდა გამოიყოს ინტერნაციონალური ანუ საერთაშორისო ლექსიკა. აზრთა სხვადასხვაობაა იმ საკითხში, თუ რომელი უცხო წარმომავლობის სიტყვა ჩაითვალოს ინტერნაციონალურად. მკვლევართა უმრავლესობა ინტერნაციონალურ სიტყვებს უწოდებს წყარო ენიდან რამდენიმე სხვა ენაში შესული ერთეულის ფონეტიკურ და მორფოლოგიურ ვარიანტებს. პრინციპულად იგივე შეფასება უნდა მიეცეს ინტერნაციონალურ ტერმინოლოგიასაც.

ინტერნაციონალური ტერმინოლოგია ისტორიული მოვლენაა, რომელიც აღმოცენდება და ვითარდება გარკვეულ პირობებში. იგი მოიცავს თანამედროვე მეცნიერების, ცოდნის ყველა

სფეროს. როდესაც ინტერნაციონალურ ტერმინოლოგიაზე ლაპარაკობენ, მხედველობაში აქვთ არა მხოლოდ ის ჯგუფი სიტყვებისა, რომელიც საერთოა ევროპული ენებისათვის (ე. წ. ევროპეიზმები), არამედ აქ შემოდის ინტერნაციონალური სიტყვების სხვა ჯგუფებიც.

საკითხს, თუ რამდენ ენაში უნდა იყოს გავრცელებული უცხო წარმომავლობის სიტყვა, რათა იგი ინტერნაციონალიზმად ჩაითვალოს, სხვადასხვა ავტორი სხვადასხვანაირად განიხილავს. მაგალითად, ზოგი მკვლევრის აზრით, ინტერნაციონალურია ტერმინი მაშინ, თუ ერთი და იგივე სიტყვა გავრცელებულია ხუთ, ე. წ. „მსოფლიო ენაში“: ინგლისურში, გერმანულში, ფრანგულში, ესპანურსა და იტალიურში (მაკოვსკი, 1960). ზოგი ენათმეცნიერის თვალსაზრისით, სიტყვები, რომლებიც მიეკუთვნება ინტერნაციონალურ ტერმინოლოგიას, უნდა იყოს გავრცელებული სამ ენაში მაინც (ბელჩიკოვი, 1959).

ტერმინი „ინტერნაციონალური“ პირველად გამოიყენა ჯ. ბენტანმა 1780 წელს. ეს ტერმინი XIX საუკუნეში გავრცელდა ევროპის ენებში, ხოლო XX ს. შევიდა სხვადასხვა კონტინენტის ენებში ფონეტიკური სესხებისა და კალკების აღმნიშვნელად (აკულენკო, 1980, 10-42). ამჟამად ინტერნაციონალიზმებად იწოდება სიტყვები, რომლებიც ნასესხებია მსოფლიოს ენების უმრავლესობის მიერ რომელიმე ერთი ენიდან, ძირითადად ბერძნული და ლათინური ენებიდან, უფრო მოგვიანებით კი ახალი ევროპული ენებიდან.

ძველი ბერძნული და ლათინური სიტყვების სიმრავლე ინტერნაციონალური ტერმინოლოგიის შემადგენლობაში განსაზღვრულია ისტორიულად. ახალი სიტყვის შექმნა კლასიკური ენების ბაზაზე აიხსნება ტრადიციით და მომდინარეობს შუა საუკუნეებიდან, როცა დასავლეთ ევროპაში ლათინური ენა წარმოადგენდა მეცნიერებისა და ეკლესიის ენას. თავდაპირველად კლასიკური ენებიდან მომდინარე ინტერნაციონალიზმები განსაკუთრებით დამახასიათებელი იყო ჰუმანიტარული მეცნიერებათათვის, ხელოვნების სხვადასხვა დარგისათვის.

ამჟამად ბერძნულ-ლათინური ფუძეების გამოყენება მე-

ცნიერების დარგების მეტი წილისათვის (მათ შორის საბუნისმეტყველო და ტექნიკური დარგებისთვისაც) ტერმინთა შექმნის ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური და პერსპექტიული საშუალებაა.

ბერძნულ ენასთან ხანგრძლივი და ინტენსიური კონტაქტების შედეგად ქართულ ენაში დიდი ხნის წინათ შემოვიდა და დამკვიდრდა ბევრი ისეთი ტერმინი, რომლებიც უფრო გვიან დასავლეთის ცივილიზაციის განვითარებისა და საყოველთაოდ გავრცელების შემდეგ ინტერნაციონალიზმებად იქცა. მაგრამ, ამათ გარდა, ბევრი ისეთი ბერძნული ინტერნაციონალიზმია ქართულში, რომლებიც უშუალოდ კი არაა ნასესხები, არამედ რომელიმე სხვა ახალი ევროპული ენიდან.

ტერმინოლოგიური ლექსიკის ეს საერთო ხასიათი განსაკუთრებით საგრძნობია მეცნიერებისა და ტექნიკის ისეთ უახლეს დარგებში, როგორებიცაა: კიბერნეტიკა, ბირთვული ფიზიკა, გამოთვლითი ტექნიკა, კოსმონავტიკა, კომპიუტერული ტექნიკა და სხვ. (აკულენკო, 1977, 76).

ნასესხები ლექსიკისა და ინტერნაციონალური ტერმინოლოგიის შეპირისპირებისას პირველს ორი ერის ურთიერთზეგავლენას მიაწერენ, ხოლო მეორეს – ინტერნაციონალურ ტერმინოლოგიას კი – ხალხთა შორის კულტურულ-ისტორიული ურთიერთობის შედეგს.

თავისი სპეციფიკური ხასიათით ინტერნაციონალიზმები ენებს შორის ობიექტურად არსებულ სინქრონიულ კატეგორიაა, ხოლო სესხებას კი აქვს დიაქრონიული კრიტერიუმი (აკულენკო, 1972, 162).

ზოგ მკვლევარს ტერმინი „ინტერნაციონალური“ არ მიაჩნია მეცნიერულად, რადგან, მათი აზრით, ის ადეკვატურად არ ასახავს მოცემულ მოვლენას. მათ შემოაქვეთ ახალი ტერმინი „რეგიონალიზმები“, როგორც მახასიათებელი ერთი არეალის ენებისათვის, თუმცა იგი შეიძლება გამოიყენებოდეს რომელიმე სხვა არეალისათვის. ეს მოვლენა შეიძლება შეპირობებული იყოს ხალხებს შორის ეკონომიკური და პოლიტიკური კავშირებით. ეჭვის ქვეშ აყენებენ აგრეთვე ინტერნაციონალიზმების ფონეტიკური ვარიანტების არსებობას სხვადასხვა ენაში (მაკოვსკი, 1960, 44-51).

ნამდვილ საერთაშორისო სიტყვებად შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ ის ტერმინები, რომლებიც სრულად ემთხვევა როგორც ბგერითი შედგენილობით, ისე მნიშვნელობით სხვა ენების ტერმინებს. „საერთაშორისოობის“ ხარისხი კი ძვეს მის ორ მახასიათებელში: მნიშვნელობასა და ფორმაში (ლოტე, 1982, 36).

ტერმინებს „ინტერნაციონალიზმები“ და „საერთაშორისო სიტყვები“ სინონიმებად არ მიიჩნევს მ. მაკოვსკი. იგი მიიჩნევს, რომ ინტერნაციონალიზმია სიტყვა, თუ ის საერთოა ყველა ხალხისთვის (რაც მას შეუძლებლად მიაჩნია), ხოლო საერთაშორისო სიტყვები საერთოა მხოლოდ რამდენიმე ენისათვის, ტერმინებს „ინტერნაციონალზმი“ და „ინტერნაციონალურ ლექსიკა“ საერთოდ არ იყენებენ დ. ლოტე და ლ. კრისინი.

ტერმინები: „ნასესხები“ და „უცხო სიტყვები“, ვფიქრობთ, სინონიმებია გარკვეულ შემთხვევაში. თუ იგრძნობა ჯერ კიდევ სიტყვის უცხო წარმომავლობა, არამშობლიურობა, ის ნასესხებ ან უცხო სიტყვად უნდა იყოს აღქმული. აქ არსებითია სიტყვის სინქრონიული დონე. ერთი კი ცხადია, რომ ტერმინი „ნასესხები სიტყვა“ შეიძლება ზოგჯერ სხვა მნიშვნელობას გამოხატავდეს, აღნიშნავდეს იმ უცხო წარმომავლობის სიტყვას, რომლის უცხოობა ენაში უკვე არ ჩანს.

რაც შეეხება ტერმინებს: „ინტერნაციონალური ლექსიკა“, „ინტერნაციონალიზმები“, „საერთაშორისო სიტყვები“ – ისინი სინონიმებად უნდა მივიჩნიოთ. ეს ტერმინები აღნიშნავენ სიტყვათა იმ ჯგუფს, რომელიც ნასესხებია ერთი რომელიმე ენიდან და სხვა მრავალ ენაში დასტურდება. ესენია: ატომი, აბაჟური, აბორდაჟი, აგიტაცია, ბაზისი, ბალონი, დრამა, დუბლეტი, ვაგონი, იმპერია, დიალექტიკა, ისტორია, კლუბი, ნევროზი და სხვა მრავალი. უცხო სიტყვათა ლექსიკონებში სწორედ ეს სიტყვებია შესული. ტერმინი „უცხო სიტყვაც“ შესაძლებელია „ინტერნაციონალიზმის“ სინონიმად მივიჩნიოთ.

სესხების პროცესის კვლევისათვის, ვფიქრობთ, აუცილებელია ყველა ამ ტერმინის უნიფიცირება. ტერმინი „სესხება“, როგორც ეს უკვე ზემოთაც აღინიშნა, საერთო ტერმინია და გამოხატავს ზოგადად იმ პროცესს, რომელიც ერთი ენის კუთ-

ვნილების მეორე ენაში გადატანას გულისხმობს.

ინტერნაციონალიზმები ძირითადად სამეცნიერო ენისა და ტერმინოლოგიის ბაზას წარმოადგენს. უცხო სიტყვა შესაძლებელია იმით განსხვავდეს ინტერნაციონალიზმისაგან, რომ იგი წერილობითი და ზეპირი გზითაც მკვიდრდება სალიტერატურო და საერთო-სახალხო ენაში, მაშინ, როდესაც ინტერნაციონალიზმები ძირითადად წერილობითი გზით შემოდის სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში, ხოლო დეტერმინოლოგიზაციის შედეგად შეიძლება სალიტერატურო ენაშიც აღმოჩნდეს.

ინტერნაციონალიზმებს, ისევე, როგორც უცხო წარმომავლობის ყველა ტერმინს, შეიძლება ზოგჯერ გამოყენების არე გაუფართოვდეს. მაგალითად, ცნობილია, რომ საბუნებისმეტყველო მეცნიერებაში გავრცელებული ინტერნაციონალური ტერმინები ფართოდ გამოიყენება პუბლიცისტიკაში, არასპეციალურ კონტექსტში ისინი განიცდიან ცვლილებებს, მცირდება ამ ტერმინთა ტერმინოლოგიური ხასიათი და ხდება მათი დეტერმინოლოგიზაცია. ამ პროცესის გაგრძელებად მიიჩნევენ „რეტერმინოლოგიზაციას“, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ სიტყვა გარკვეულ პირობებში იძენს ისევ ტერმინოლოგიურ ხასიათს. მართალია, ამ შემთხვევაში ტერმინი სხვა ტერმინოლოგიური სისტემის საკუთრება ხდება (მეტწილად საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ტერმინოლოგიისა), მაგრამ ამგვარი სიტყვების თავდაპირველი მნიშვნელობა და სპეციალური ტერმინოლოგიური ხასიათი ენაში შენარჩუნებულია (შდრ. ისტორიაში დამკვიდრებული: რეაქცია, მასა, კრიზისი, კლასი..., რომელთაც აქვთ პოლიტიკური ტერმინოლოგიის ხასიათი).

როდესაც ტერმინოლოგიურ და არატერმინოლოგიურ სისტემებს შორის ურთიერთმიმართებაზე ლაპარაკობენ, ჩვეულებრივ, მხედველობაში აქვთ არსებითი სახელები. ტერმინოლოგიური ლექსიკა მუდმივი წყაროა ენის ლექსიკური შედგენილობის გასამდიდრებლად. განსაკუთრებით დიდია ეს გავლენა დღეს, სამეცნიერო აზრის განვითარების პერიოდში (ლამბაშიძე, 1986, 61-68).

ცნობილია, რომ ხშირად სალიტერატურო ენის სიტყვა ახალ შინაარსს იძენს და ამა თუ იმ დარგის ცნებისა და რეალიის მნიშვნელობის გამოხატვა შეუძლია (მაგალითად: არე, არხი, აღმართი, ბათქაში, ბარათი, გალხობილი, გამართვა, გამარტივებული, განმენდილი, ლაუვარდი, მონაცვლე და სხვ.). ზოგი ტერმინი შესამჩნევად ისეთი ფართო გაერცელებისა ხდება, რომ მისი მნიშვნელობა მეტ-ნაკლებად თითქოს ყველამ იცის. ამ რიგისაა: ალბათობა, ასთმა, ასისტენტი, ატომი, ბალონი, ბეგარა, ბლოკადა, გეგმა, ლიანდაგი, ვაგონი, ვენტილაცია და სხვ. ამგვარად, პირველ შემთხვევაში სიტყვათა ტერმინოლოგიზაციასთან გვაქვს საქმე, ხოლო მეორე შემთხვევაში – ტერმინთა დეტერმინოლოგიზაციასთან. ხდება ისეც, რომ ტერმინოლოგიური ლექსიკის დიდი პროცენტი საერთო-სალიტერატურო ლექსიკურ ფონდში არ აღმოჩნდეს და სპეციალისტების საკომუნიკაციო ფარგლებს ვერ გასცდეს (მაგ.: აბლაცია, აბრაზია, აბრაზიულობა, აბსორბენტი, აბსორბირება, ანიჰილაცია, ბათომეტრი, ბესემერება, გადამეტკომპაუნდირება, მინომინერალური და სხვ.).

§ 2. ნასესხები ლექსიკა ქართულში

ქართული ენის ლექსიკაში მნიშვნელოვან ფენას ქმნის ნასესხები სიტყვები. ცნობილია, რომ არ არსებობს წმინდა ენა. ყოველი ენისათვის გარდაუვალია სესხების პროცესი, რაც განმუხტულია ლინგვისტიკური თუ ექსტრალინგვისტიკური მრავალი ფაქტორით.

როგორც ცნობილია, ქართული უძველესი სამწერლობო ენაა, რომელსაც აქვს მდიდარი ლექსიკური ფონდი მყარი მორფოლოგიურ-სტრუქტურული თავისებურებებით. სახელების, ზმნებისა თუ ფორმაუცვლელი სიტყვების თავისებური სისტემის გარდა, იგი ცნობილია მდიდარი სიტყვანარმოებითი უნარით.

მიუხედავად ქართული ენის მდიდარი და მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მქონე ლექსიკისა, მისთვის არაა უცხო სესხების პროცესი.

ქართულს მრავალი საუკუნის მანძილზე მჭიდრო კონტაქტი ჰქონდა არაბულთან, ირანულთან, თურქულთან. ამ ენობრივი კონტაქტების საკითხები დანვრილებითაა შესწავლილი გ. ნერეთლის, მ. ანდრონიკაშვილის, ს. ჯიქიას, ბ. ფოჩხუას და სხვათა მიერ.

უცხო სიტყვათაგან მრავალი ისეა დამკვიდრებული ენაში, რომ ისინი უკვე აღარ აღიქმებიან როგორც უცხო სიტყვები. განსაკუთრებული გავლენა იქონია არაბულმა არაბების ბატონობის ხანაში (VII ს. შუა წლებიდან XI ს. დასაწყისამდე). ამ წლებში ქართველებს უშუალო კონტაქტი ჰქონდათ არაბებთან. მოგვიანებით კი ეს კონტაქტები გრძელდებოდა სხვა ენების მეშვეობით. არაბულიდანაა ნასესხები: ავეჯი, ექიმი, თამაში, მასალა, ნაბადი, უჯრა, ლალატი, თათბირი და სხვ. ირანულიდან ნასესხები სიტყვებია: ბალი, აივანი, ვარჯიში, დარდი, ლაშქარი, მუშტი, ნაზი და სხვ., თურქულიდან: ბათქაში, ბაიყუში, ყაბალახი, გემი, ელჩი და სხვ.

ქართულ ენაში გვხვდება ასევე სხვა ენებიდან შემოსული და შეთვისებული სიტყვები (სომხურიდან, აზერბაიჯანულიდან...).

სრულიად განსაკუთრებულია ბერძნული ენის როლი ქართული ჰუმანიტარული დარგების სამეცნიერო ტერმინოლოგიის შექმნის საქმეში. უკვე X-XI-XII საუკუნეებში საქართველოში არსებობდა მთარგმნელობითი საქმიანობის მაღალი კულტურა და განვითარებულ ქართულ სალიტერატურო ენას შესწევდა უნარი გადმოეცა იმდროინდელი ფილოსოფიური აზროვნების ყველა ნიუანსი. ამ პერიოდისათვის ქართულმა სამეცნიერო ტერმინოლოგიამ უზვად შეითვისა ბერძნული სიტყვები, დამკვიდრდა ასევე ლათინურიდან ნასესხები ტერმინებიც. ცნობილია, რომ ლათინური ხანგრძლივი დროის განმავლობაში იყო მეცნიერების საერთაშორისო ენა. ამ ენებთან ინტენსიური კონტაქტის შედეგად ქართულში დიდი ხნის წინათ შემოვიდა და დამკვიდრდა ბევრი ისეთი სიტყვა, რომლებიც მოგვიანებით დასავლეთ ცივილიზაციის განვითარებისა და საყოველთაოდ გავრცელების შემდეგ ინტერნაციონალიზმებად იქცა (ლამბაშიძე, 1986, 119).

ამჟამად ლექსიკის ინტერნაციონალიზაცია ყველა ცივილიზებული ქვეყნის ენათა დამახასიათებელი და გარდაუვალი

პროცესია. მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ სხვა ენებიდან შემოსული ინტერნაციონალიზმები შეადგენს დღეს ყოველი ენის, და მათ შორის ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიის, დიდზე დიდ პროცენტს, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ქართულში არ არსებობდეს უცხოენოვანი ლექსიკის დამკვიდრების ზღვარი. სალიტერატურო ქართული ენა სესხების პროცესს მკაცრად ეპყრობა, მხოლოდ აუცილებლობა განაპირობებს გარკვეულ შემთხვევებში სესხებას. მართლაც, სალიტერატურო ენაში სესხების საჭიროება ნაკლებია, რადგანაც ლექსიკური ფონდის შევსება ხდება მდიდარი დიალექტური მასალით, ზოგჯერ ძველი ქართული ენის მოშველიებით. სხვაგვარია ვითარება ტერმინოლოგიურ სისტემაში. აქ თითქმის ერთგვარად არ არსებობს ის ზღვარი, რომელიც სალიტერატურო ენისათვისაა დამახასიათებელი, რადგანაც ტერმინოლოგია სესხების გარეშე სრულად ვერ ფუნქციონირებს. ტერმინისათვის აუცილებელია ზუსტი, გამჭვირვალე მნიშვნელობა, იგი უნდა იყოს ცნებისა და მისი გამომხატველი ნიშნის სრული შესატყვისი. სწორედ აქედან გამომდინარეობს ტერმინის ერთ-ერთი ძირითადი ნიშანი – ერთმნიშვნელობა, ანუ მონოსემიურობა. სწორედ მაშინ, როდესაც მშობლიური ენის ლექსიკაში ამა თუ იმ ტერმინის შესაბამისი სპეციფიკური ნიშანი ვერ დაიძებნება, ე. ი. ეს ლექსიკა ყველა დეტალიზებული ცნებისათვის უკმარი ხდება, მეცნიერების ენა მიმართავს სესხებას. არსებითად ტერმინოლოგიური ლექსიკის სესხების ზრდა გამოწვეულია თვით მეცნიერებათა დარგების ზრდით, სხვადასხვა მეცნიერული კონტაქტებით.

უცხო სიტყვების გამოყოფა საკუთარი ენის ლექსიკიდან მეტწილად ადვილია, თუმცა ზღვარი ლექსიკის ამ ორ ფენას შორის ყოველთვის ერთნაირად საგრძნობი არ არის. არც მათი წარმომავლობაა ყოველთვის ადვილი დასადგენი. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება XVII-XVIII საუკუნეების მოღვაწის, ცნობილი ლექსიკოგრაფის, სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონს, რომელშიც ბევრ ღირსებასთან ერთად სიტყვის წარმომავლობაცაა ნაჩვენები. სულხან-საბა ორბელიანი, როგორც მცოდნე მრავალი ენისა, საგანგებოდ გამოარჩევდა

უცხო სიტყვებს საკუთარი ენის მასალიდან და ხაზს უსვამდა მათ არაქართულ წარმომავლობას, ამავე დროს წარმოადგენდა ქართულ შესატყვისებს. შდრ.:

არაყი არაბულად ოფლს ჰქვიან, ვინაიდან იგიცა ქვაბისა ოფლი არს, ხოლო ქართულად არაყსა სახელად იყი ეწოდების.

ყარაული თურქთა ენაა, ქართულად დარაჯა ჰქვიან.

საპონი ფრაგულია, ქართულად წერილით შენაზავები და განსაწმედელი ეწოდების, ხოლო სოფლურად კუმპა.

სალათა ფრანგულია, ქართულად ტაბუცუნი ჰქვიან და სხვ.

როგორც ცნობილია, სესხება სხვადასხვა სახის შეიძლება იყოს, ზეპირი ან წერილობითი, უშუალო თუ შუალობითი.

უნდა აღინიშნოს, რომ ამგვარი საკითხების გადანყვეტა, როგორც ნასესხებ სიტყვათა წარმომავლობის დადგენა, ყოველთვის ადვილი საქმე არ არის. ხშირად არაა გამჭვირვალე ამ სიტყვათა სადაურობა, რაც სპეციალური ლინგვისტიკური ანალიზის შედეგად შეიძლება დადგინდეს. განსაკუთრებით რთულია იმგვარ უცხო სიტყვათა წარმომავლობის განსაზღვრა, რომლებიც ზეპირი გზითაა ჩვენს ენაში შემოსული და რომელთაც სხვადასხვა ფონეტიკური პროცესის წყალობით ისე აქვთ ფორმა შეცვლილი, რომ სიტყვის რეკონსტრუქცია მხოლოდ ეტიმოლოგიური ძიების შედეგადაა შესაძლებელი.

მოგვიანებით, კერძოდ, XIX-XX საუკუნეებში, გარდა ბერძნულ-ლათინური ფუძეებიდან მომდინარე ინტერნაციონალიზმებისა, ქართულში მეცნიერებისა და ტექნიკის სრულიად სხვადასხვა დარგის ცნებათა აღსანიშნავად გაჩნდა ახალი ევროპული ენებიდან მომდინარე ტერმინები, რომელთა დამკვიდრება ქართულ სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში ძირითადად რუსულის გზით ხდებოდა.

რუსეთთან ურთიერთობამ, მასთან მჭიდრო კონტაქტებმა დიდი გავლენა იქონია ქართული ენის ლექსიკაზეც. რუსული გახდა შუამავალი ენა ქართულისათვის. ევროპული ენებიდან ბევრი სიტყვა სწორედ ამ გზით შემოვიდა; აღარას ვამბობთ უცხო ენებიდან კალკირებაზე, რაც ხშირად სწორედ რუსულის გზით ხდებოდა.

უცხო სიტყვების სესხებასთან დაკავშირებით ქართულში თავდაპირველად თავი იჩინა სხვადასხვა წინააღმდეგობამ. მწერლობაში გაჩნდა ისეთი უცხო სიტყვები, რომლებიც ბევრისათვის გაუგებარი იყო. ეს კი მკითხველსა და მწიგნობრობას ერთმანეთს აშორებდა. საჭირო შეიქნა ამ წინააღმდეგობის თავიდან აცილება. ეს აუცილებლობა უმაღლეს შენიშნა ქართველმა ინტელიგენციამ.

უცხო სიტყვათა ინტენსიური შემოჭრა განსაკუთრებით საგრძნობი იყო ეროვნულ სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში, რაც იმდროინდელი ინტელიგენციის ნაწილის გულისწყრომას იმსახურებდა. უცხო სიტყვებისადმი უკიდურესად უარყოფითი დამოკიდებულების მკაფიო გამოხატულება გახდა ტექნიკური საზოგადოების მიერ 1920 წელს გამოცემული პირველი ქართული ტერმინოლოგიური ლექსიკონი („სიტყვარი“).

ამ ლექსიკონის გამოცემას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიის შექმნისა და მისი შემდგომი დამუშავების საქმეში. მან საფუძველი ჩაუყარა ეროვნულ ტერმინოლოგიას. ლექსიკონის შემდგენლებისათვის ძირითადი პრინციპი იყო წმინდა ქართულ ტერმინთა სისტემის შექმნა და ინტერნაციონალიზმების უგულვებელყოფა, ყველა უცხო სიტყვისათვის ქართული შესატყვისის დაძებნა, რამაც ლექსიკონი ხელოვნური ფორმებით აავსო (მაგ.: бензин – ბანჭვინი, кантора – ანგარანი, дело – საყუდი, комплект – სავსი, монополия – ბოლოუფლება, термин – სახელსარი, инструкция – ხელსაძღვანო... და სხვ.) (ლამბაშიძე, 1981, 154-165; 1986, 102).

ტერმინოლოგია შემდგომ გათავისუფლდა ამგვარი პურისტული ტენდენციისაგან. სიტყვათა სესხება გახდა ტერმინთა სისტემის ჩამოყალიბების ერთ-ერთი აქტიური წყარო.

ნასესხებ სიტყვათა აღნუსხვისა და შესწავლის საქმეს ჩვენში დასაბამი მისცა დიდმა ქართველმა მოღვაწემ იოსებ იმედაშვილმა, რომელმაც 1904 წელს პირველმა გამოსცა „უცხო სიტყვათა ლექსიკონი“.

XX საუკუნის დასაწყისში ეს ლექსიკონი წარმოადგენდა შემაკავშირებელ ხიდს მკითხველსა და სამეცნიერო ენას შორის.

იოსებ იმედაშვილის ლექსიკონი წარმოადგენს არა მხოლოდ უცხო სიტყვათა განმარტებით ლექსიკონს, არამედ იგი ენციკლოპედიური ხასიათისაცაა. იგი ითვალისწინებდა ქართველ მკითხველთა ინტელექტუალურ წვრთნასაც. ი. იმედაშვილს წლების მანძილზე უგროვებია მასალა და კეთილად გაუსრულებია ეს საშვილიშვილო საქმე. მეტად საყურადღებოა ლექსიკონის წინასიტყვაობა, რომელიც მის შემდგენელს ეკუთვნის. მასში კარგად აისახა ამ წიგნის შექმნის მიზეზებიც და მიზანიც.

მრავალი უცხო სიტყვაა შესული ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში. შედგენილია უცხო სიტყვათა სრული ლექსიკონი (ჭაბაშვილი, 1964; 1973).

§ 3. უცხო სიტყვათა ასიმილაციის საკითხები მსესხებელ ენაში

ნასესხებ სიტყვათა მიგრაცია, ანუ ერთი ენიდან მეორე ენაში გადასვლა, მსესხებელ ენაში ამ სიტყვათა შეთვისების ანუ ასიმილაციის პროცესებს უკავშირდება. იმისათვის, რომ უცხო გარემოში მოხვედრილმა სიტყვამ „მოქალაქეობა“ მოიპოვოს და ჩაერთოს მსესხებელი ენის საერთო ლექსიკაში, საჭიროა უცხო ენის ლექსიკური ერთეული (ტერმინი) თანდათან ასიმილირდეს მსესხებელი ენის სისტემაში, დაექვემდებაროს მის ენობრივ ყალიბს, შეეგუოს, მოხდეს სრული ასიმილაცია და მხოლოდ ამის შემდეგ გახდება შესაძლებელი ენაში მისი გამოყენება. უცხო სიტყვა ვერ მოიპოვებს მსესხებელ ენაში სამომხმარებლო ფუნქციას, თუ ის არ მოერგო მსესხებელი ენის კანონებს.

შეგუების პროცესი მეტად რთული და ხანგრძლივია. ენა უცბად არ იღებს სიტყვას და, თუ ისესხა, ცდილობს გააქართულოს, რაც გულისხმობს უცხო სიტყვების ფონეტიკურ და მორფოლოგიურ ასიმილაციას.

უცხო სიტყვათა ასიმილაციის საკითხი დღეს ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემათაგანია სამეცნიერო ლიტერატურაში.

მსესხებელ ენაში უცხო სიტყვათა გადასვლისა და შეთვი-

სების პროცესი შემდეგი საკითხების გარკვევას გულისხმობს:

1. უცხო სიტყვის ფონეტიკურ შეთვისებას მსესხებელ ენაში;

2. სიტყვის შეთვისებას მსესხებელი ენის გრამატიკულ კატეგორიებთან და ამის შესაბამისად სიტყვათა მორფოლოგიურ გაფორმებას;

3. სიტყვანარმოებითი აქტიურობის თვალსაზრისით უცხო სიტყვათა შემონმებას;

4. უცხო სიტყვის სემანტიკურ შეთვისებასა და გარკვეულ სფეროში მის რეგულარულ გამოყენებას;

5. მსესხებელ ენაში ამ სიტყვათა ფუნქციონირებას.

ასიმილაციის საკითხებს მრავალი ლინგვისტი განიხილავს (ლოტე, 1982; ჰოგენი, 1950; კალინინი, 1978; არნოლდი, 1979; გრინიოვი, 1982). დ. ლოტესთვის სესხების პროცესი ასიმილაციის ხარისხით განისაზღვრება. იგი სწორედ შეთვისების ხარისხის მიხედვით განარჩევს სესხების სამ ტიპს და შესაბამისად ნასესხები სიტყვების სამ ტიპს გამოყოფს:

1. სესხების ის სახე, როდესაც უცხო ტერმინი პირდაპირ გადმოდის მსესხებელ ენაში. მას ლოტე ორიგინალურ სესხებას უწოდებს და ორ ქვეჯგუფად ყოფს. ერთია სიტყვების „წმინდა სახით“ სესხება, ანუ ბგერითი სესხება, რაც ნიშნავს სიტყვების გადმოტანას მსესხებელ ენაში რომელიმე ნებისმიერი ენიდან ისე, როგორც ის დასტურდება სესხების მომენტში წყარო ენაში. ასეთ შემთხვევაში მსესხებელ ენაში რაიმე შემოქმედებითი მომენტი გამორიცხულია (მცირე ფონეტიკურ ცვლილებებს, გამოწვეულს სხვადასხვა ენის ბგერითი სისტემებით, დ. ლოტე მხედველობაში არ იღებს). მეორე, – ტრანსფორმირებული (შეცვლილი) სესხება, როდესაც უცხო სიტყვის ფუძეს დაერთვის მსესხებელი ენის აფიქსები. ასეთ სიტყვებს დ. ლოტე მკვეთრად განარჩევს ბგერითი ნასესხობებისაგან. ორიგინალური სესხების პირველ სახეს მიეკუთვნება ისეთი ტერმინები, როგორებიცაა: *блуждать, крепить, реле*; მეორეს კი – *проектирование, трубка* და ა. შ. (ლოტე, 1982, 11).

2. სესხების მეორე ჯგუფს მიაკუთვნებს დ. ლოტე ისეთ

სესხებას, როდესაც მთელი სიტყვა კი არაა ნასესხები, არამედ ცალკეული ელემენტები და სიტყვა მსესხებელ ენაში შედგენილი. ამის მაგალითებად იგი ასახელებს რუსულ ენაში შექმნილ ტერმინებს: деформатор, дешифратор, декодатор. ეს სიტყვები უცხოური მორფემებისაგან შედგება, მაგრამ ისინი რუსულშია შედგენილი. ამგვარი სიტყვები ლოტეს, ფაქტობრივად, არც მი-აჩნია ნასესხებად (ლოტე, 1982, 11).

3. მესამე ჯგუფში დ. ლოტე გამოყოფს თარგმნითი სესხების შემთხვევებს, როდესაც მსესხებელ ენაში უცხო სიტყვა ან სიტყვათა ელემენტები თარგმნილია, ე. ი. ფაქტობრივად, ენობრივი კალკებია (შდრ.: გერმ. Vakuumpumpe და რუს. вакуум-насос) (ლოტე, 1982, 13-14).

დ. ლოტეს მიხედვით, სესხების ორივე სახე – ორიგინალური და თარგმნითი (კალკები) – შეიძლება შეგვხვდეს როგორც ნმინდა, ასევე შერეული სახით. როდესაც ტერმინის შემადგენელი ერთი ელემენტი უცხოურია და მეორე მშობლიური ენისა, მათ სხვაგვარად ტერმინ-ჰიბრიდებს უწოდებენ (მაგალითად, танк-паровоз, блок-перегон, метацентрическая высота და სხვ.).

ს. გრინიოვი სესხების ორ ტიპს გამოყოფს:

1) მატერიალურ სესხებას (იგი შეესაბამება ლოტეს ორიგინალურ სესხებას) და 2) თარგმნითი სესხება ანუ კალკირება. ს. გრინიოვის თვალსაზრისით, ტერმინ „მატერიალურს“ ის უპირატესობა აქვს ტრადიციულად მიღებულ „პირდაპირ სესხებასთან“, რომ ეს უკანასკნელი პოლისემანტიკურად შეიძლება იყოს მიჩნეული და „უშუალო სესხების“ მნიშვნელობითაც გამოიყენებოდეს.

ს. გრინიოვის ნაშრომში ყურადღებას იქცევს მატერიალური სესხების შედეგად მიღებულ სიტყვათა კლასიფიკაცია ასიმილაციის ხარისხის მიხედვით. პირველი ტიპის სესხებაში, ანუ მატერიალურ სესხებაში, ს. გრინიოვი გამოყოფს ქვეჯგუფებს:

1. ლექსიკურ სესხებას, რომლის დროსაც ხდება სიტყვის მატერიალური ფორმის სესხება თავისი მნიშვნელობით;

2. ფონეტიკურ სესხებას, როდესაც ნასესხებია სიტყვის ფორმა (ზეპირი ან წერილობითი გზით) და არა მნიშვნელობა;

3. მორფოლოგიურ სესხებას, რაც ნიშნავს ახალი სიტყვის შესაქმნელად ძირის ან სადერივაციო მორფემების სესხებას (გრინიოვი, 1982, 116).

ს. გრინიოვი ასიმილაციის ხარისხის მიხედვით იმავე მატერიალური სესხების სხვა კლასიფიკაციასაც იძლევა, რომელიც დაფუძნებულია ლექსიკური ერთეულის ერთი ენიდან მეორეში გადასვლის პროცესების თავისებურებაზე. ესენია:

1. ფონეტიკური ასიმილაცია, როცა წყარო ენიდან ვიღებთ ლექსიკური ერთეულის ბგერით ფორმას და მსესხებელ ენაში ხდება შემადგენელი ბგერების ცვლილება (შდრ. ინგლ. meeting და რუს. митинг).

2. გრაფიკული ასიმილაცია, როცა უცხო სიტყვის გრაფიკული ფორმა გადმოიცემა მსესხებელი ენის გრაფიკული საშუალებებით;

3. უცხო სიტყვის გრამატიკული ასიმილაცია, როდესაც დგება სქესის, რიცხვის, ბრუნვის სისტემის საკითხები. უცხო სიტყვის სქესის საკითხი მსესხებელ ენაში ორ ფაქტორზეა დამოკიდებული: შინაარსზე (სემანტიკაზე) და მის (ზეპირ და წერილობით) ფორმაზე, ანუ, უფრო ზუსტად მის დაბოლოებაზე. როგორც ცნობილია, რუსულში მაგარ თანხმოვნებზე დამთავრებული არსებითი სახელები მიეკუთვნება მამრობითი სქესის სიტყვებს, ხოლო საშუალო სქესისას აქვს დაბოლოება -ი, -ე. ამიტომ ნასესხები სიტყვები, რომლებიც რუსული ლექსიკური ერთეულის მსგავსია (დაბოლოების მიხედვით), ფორმდება, როგორც მათი შესაბამისი ანალოგიური ფორმა. -ა, -ჟ-ზე დაბოლოებული სიტყვები კი მიეკუთვნება მდედრობითი სქემის სახელებს. ამ ფაქტორის ზეგავლენით ნასესხები სიტყვები რუსულში ხშირად იცვლიდნენ სქესს. მაგალითად, ასეთია ფრანგულიდან ნასესხები -ი და -ე-ზე დამთავრებული მამრობითი სქესის სიტყვები, რომლებიც რუსულში საშუალო სქესის მიხედვით არის გაფორმებული. იგივე ითქმის რიცხვის კატეგორიის მიმართაც. სესხებისას არსებითი სახელის რიცხვი შეიძლება გადააზრიანდეს. ასევე, წყარო ენაში არსებით სახელს შეიძლება ბრუნვის საკუთარი ფორმა ჰქონდეს (შეიძლება სულაც უბრუნველი იყოს), – მაგრამ რუსულში ამ სი-

ტყვამ საკუთარი ბრუნვის დაბოლოება მიიღოს.

ს. გრინიოვი ცალკე გამოყოფს ლექსიკალიზაციის პროცეს-საც, რომელიც ძირითადად ორ მომენტს გულისხმობს: ა) სიტყვის სრულ გრამატიკულ გადააზრიანებს, როდესაც წყარო ენაში სიტყვა ერთ მეტყველების ნაწილს მიეკუთვნება, ხოლო მსესხებელში – სხვა მეტყველების ნაწილს (მაგალითად, შდრ. ფრანგ. royal და რუსული – *царя*, ანდა იტ. alto და რუს. *алт*); ბ) სიტყვის ისეთ შეცვლას, როდესაც წყარო ენის სიტყვათა ჯგუფი, სხვადასხვა შესიტყვება მსესხებელ ენაში ერთ სიტყვად გადმოდის (შდრ. ფრანგ. eau de Cologne, metteur en pages, corps de ballet და რუს., *одекалон, метранпаж, кордебалет*) (გრინიოვი, 1982, 119-124).

ტერმინ „ასიმილაციასთან“ დაკავშირებით ისევე, როგორც ეს იყო აღნიშნული „სესხების“ შესახებ, თავს იჩენს ტერმინთა მრავალფეროვნება. მოვლენის არსი, ანუ ცნების შინაარსი ყველა ენათმეცნიერს ერთგვარად ესმის, როგორც უცხო სიტყვის შეთვისება მსესხებელ ენაში, მისი მოქცევა სხვა ენობრივ არეალში, სხვა ენობრივ ყალიბში. რაც შეეხება ამ პროცესის აღმნიშვნელ ტერმინებს, მეცნიერთა ერთი ნაწილი (დ. ლოტე, ა. კალინინი) ხმარობს „შეთვისებას“, ხოლო მეორე ნაწილი (ს. გრინიოვი, ლ. კრისინი) – „ასიმილაციას“. ძირითადი სხვაობა ამ ლინგვისტთა თვალსაზრისებში ისაა, რომ ისინი სხვადასხვაგვარად წარმოადგენენ ასიმილაციის საკლასიფიკაციო ჯგუფებს.

ე. ჰოგენი შეთვისების პროცესის ანალიზისათვის აუცილებელ პირობად მიიჩნევს წყარო ენის სიტყვის შედარებას თავის იმიტაციასთან, რომელიც მეტ-ნაკლებად მსგავსია თავისივე პროტოტიპისა.

ე. ჰოგენი უცხო სიტყვებს შეთვისების მიხედვით ორ ჯგუფად წარმოგვიდგენს: იმპორტირება და სუბსტიტუცია (ჩანაცვლება) (ჰოგენი, 1950, 210-235).

ე. ჰოგენის მიხედვით, იმპორტირება (importation) შეთვისების ისეთი სახეა, როდესაც წყარო ენიდან შემოსული სიტყვები მნიშვნელოვნად არ იცვლება, ანუ როდესაც არ ხდება მორფემების ჩანაცვლება (ეს ჯგუფი იგივეა, რაც ს. გრინიოვთან მატერიალური სესხება).

სუბსტიტუციას ე. ჰოგენი უნოდებს ისეთ შეთვისებას, როდესაც მსესხებელ ენაში ხდება რომელიმე მორფემის ჩანაცვლება. ეს ჯგუფი შეიძლება მიესადაგოს დ. ლოტეს კლასიფიკაციაში ორიგინალური სესხების ერთ-ერთ ქვეჯგუფს, ტრანსფორმირებულ სესხებას, ხოლო ს. გრინიოვის კლასიფიკაციაში – ნასესხები სიტყვების მეორე ჯგუფს, როდესაც ხდება მსესხებელი ენის მორფოლოგიური საშუალებებით მისი გაფორმება.

ნასესხები სიტყვების კლასიფიკაციას ასიმილაციის ხარისხის მიხედვით ახდენს ი. არნოლდიც, რომელიც გამოყოფს სამ ჯგუფს: 1. სიტყვები, რომლებიც სრულად არიან ასიმილირებული; 2. სიტყვები, რომლებიც ნაწილობრივ არიან ასიმილირებული და 3. სიტყვები, რომლებიც საერთოდ არ არიან ასიმილირებული, ანუ იგივე ბარბარიზმები (არნოლდი, 1973, 251-255).

ი. არნოლდის თვალსაზრისით, სრული ასიმილაციის შედეგად მიღებული სიტყვები მოიპოვება ძველი ნასესხობების ყველა ფენაში და მათი რიცხვი აღემატება ნაწილობრივი ასიმილირებული სიტყვების რიცხვს. ისინი მიჰყვებიან ფონეტიკურ, ორთოგრაფიულ და მორფოლოგიურ სტანდარტებს. ეს სიტყვები, ხშირად სტილისტურად ნეიტრალურნი, აქტიურად მონაწილეობენ სიტყვანარმოებაში.

ი. არნოლდი მეორე ჯგუფში შემავალ ნაწილობრივად ასიმილირებულ ნასესხებ სიტყვებს ყოფს ქვეჯგუფებად:

ა) ნასესხები სიტყვები, რომლებიც არ არიან ასიმილირებული სემანტიკურად იმის გამო, რომ აღნიშნავენ წყარო ენისათვის დამახასიათებელ ობიექტს (მაგ., უცხო ტანსაცმლის სახელწოდებები: *სარი, სომბრერო*; პროფესიები და ტიტულები: *შაჰი, რაჯა, ტორეადორი* და სხვ.).

ი. არნოლდის მიერ გამოყოფილი ეს ქვეჯგუფი სამეცნიერო ლიტერატურაში კვალიფიცირებულია, როგორც ეგზოტიკური ლექსიკა.

ბ) ნასესხები სიტყვები არ არიან ასიმილირებული გრამატიკულად. მაგალითად, ბერძნულ-ლათინური არსებითები, რომლებიც ინარჩუნებენ მრავლობით ფორმას (*crisis – crises*);

გ) ნასესხები სიტყვები არ არიან ასიმილირებული ფონეტი-

კურად (მაგ.: ზოგი ფრანგული სიტყვა: machine, cartoon, police...);

დ) ნასესხები სიტყვები გრაფიკულად არასრულად არიან ასიმილირებული. ეს ჯგუფი საკმაოდ მრავალრიცხოვანია და მრავალფეროვანი (მაგ., ფრანგულიდან ნასესხები სიტყვები, რომლებშიც ფრანგულში ბოლო თანხმოვანი არ წარმოითქმის: ballet, buffet...).

ა. კალინინი შეთვისების ოთხ ტიპს გამოყოფს: ა) ფონეტიკურს, როდესაც სიტყვა გადადის ენიდან ენაში და იცვლის ბგერით იერს (მდრ. ინგლ. hockey და რუს. хоккей); ბ) გრაფიკულს; გ) გრამატიკულს, როდესაც ენა სიტყვას ითვისებს, როგორც ლექსიკურ ერთეულს (მაგ., სიტყვა планი ნასესხებია ფრანგულიდან, მაგრამ თვითონ საგანი, რომელსაც ეს სიტყვა აღნიშნავს, ენაში შემოვიდა საკუთარი ყოფის აღმნიშვნელად და არ გაიზარება ფრანგულ ტანსაცმლად).

ა. კალინინის ნაშრომში ყურადღებას იქცევს უცხო სიტყვათა სემანტიკური დაჯგუფება ენების მიხედვით. იგი წერს, რომ ბერძნულმა და ლათინურმა ენებმა გაამდიდრეს სამეცნიერო-ფილოსოფიური და პოლიტიკური ტერმინოლოგიები. გერმანულმა სიტყვებმა გაამდიდრა რუსული სამხედრო ლექსიკა (штан, шпик, фронт...). ბევრი სიტყვა შემოვიდა გერმანულიდან ხელოსნობისა (планка, штейгер...) და ჭადრაკის ტერმინოლოგიებში (эндшпиль, цейтнот...). პოლანდიური წარმოშობის სიტყვები, ჩვეულებრივ, დაკავშირებულია საზღვაო საქმიანობასთან (бюцман, штурман...). საზღვაო ტერმინოლოგია შევსებულია ინგლისური სიტყვებითაც (аврал, яхта...). ბევრი ინგლისური სიტყვაა შემოსული რუსულ სპორტულ ტერმინოლოგიაში (футбол, хоккей...). ფრანგული ნასესხები სიტყვები თემატურად მრავალფეროვანია. განსაკუთრებით ბევრია ხელოვნების დარგში (балет, ноктюрн...). მრავალი იტალიური სიტყვა რუსულში ხელოვნების ტერმინებადაა ქცეული (კალინინი, 1978, 62-101).

ყურადღება უნდა მიექცეს იმ ფაქტსაც, რომ სესხების პროცესში ნასესხები სიტყვები ერთგვარი სემანტიკური დინამიკით ხასიათდებიან. ეს იმას ნიშნავს, რომ ამა თუ იმ სიტყვას წყარო ენაში ერთი მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს, ხოლო მსესხებელში – სხვა მნიშვნელობა.

შენიშნულია, რომ სესხებისას შეიძლება სიტყვის მნიშვნელობა დავიწროვდეს და ამიტომ ის, რაც წყარო ენაში გვარეობითი ცნების გამომხატველია, მსესხებელ ენაში სპეციალიზებულ მნიშვნელობას იძენს და სახეობითი ცნების გამომხატველად გვევლინება. ა. ბანკაჟის თვალსაზრისით, ლატვიურში უშუალოდ ფრანგულიდან ან რუსლის გზით ნასესხები სიტყვები სპეციალური მნიშვნელობის მქონე ჰიპონიმებია, ხოლო წყარო ენაში ჰიპერონიმები (ბანკაჟი, 1987, 5-6).

მიუხედავად საკითხის გადანწყვეტის ასეთი მრავალასპექტურობისა, ჩვენი აზრით, ყველა ენაში და მათ შორის ქართულშიც, გამოკვეთილია ტენდენცია, რომლის მიხედვით, სესხების სახეები, რომლებიც განისაზღვრება ნასესხებ სიტყვათა ტიპების მიხედვით, ძირითადად ორ მთავარ ჯგუფად შეიძლება გაერთიანდეს. ესაა: ლექსიკური სესხება და თარგმნითი სესხება, როდესაც ხდება უცხო სიტყვის ან მნიშვნელობის, უცხო ლექსიკური ერთეულის სემანტიკური სტრუქტურის გადმოტანა. ყველა დანარჩენი სახესხვაობა, რომლებიც თითოეული ენის მასალაზე სხვადასხვაგვარად ხორციელდება, ამ ძირითადი დაჯგუფების ირგვლივ იყრის თავს.

§ 4. მსესხებელ ენაში ნასესხებ სიტყვათა მორფოლოგიური დანაწევრების საკითხები

სესხებისა და შეთვისების პროცესის გასათვალისწინებლად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება უცხო სიტყვათა მორფემულ ანალიზს, ერთი მხრივ, თვით წყარო ენის, და, მეორე მხრივ, მსესხებელი ენის მონაცემების მიხედვით. სესხებისა და შეთვისების პროცესი ანალიზის გარეშე შეუძლებელია.

როგორც აღინიშნა, თითქმის ყველა მკვლევარი უცხო სიტყვის ასიმილაციას შეთვისების ხარისხით განსაზღვრავს, ე. ი. იმისდა მიხედვით, თუ როგორ არის უცხო სიტყვა შერწყმული და მორგებული მსესხებელი ენის ლექსიკას და რა საშუალებებია გამოყენებული ამ ენაში მის გასაფორმებლად. ამისათვის აუცი-

ლებელია, უპირველეს ყოვლისა, თვით წყარო ენაში ამ სიტყვის ფორმის, მისი მორფოლოგიური სტრუქტურის შესწავლა, მორფოლოგიური სეგმენტაცია (ძირის, პრეფიქსისა და სუფიქსის გამოყოფა). სწორედ ამგვარი დანაწევრების შემდეგ არის შესაძლებელი, განისაზღვროს ამა თუ იმ სიტყვის სტრუქტურა.

უცხო სიტყვის გრამატიკული ანალიზის საკითხები რუსულში ნ. იუშმანოვმა დაამუშავა. მან შეადგინა „უცხო სიტყვების გრამატიკა“ და დაურთო იგი „უცხო სიტყვათა ლექსიკონს“ (იუშმანოვი, 1937).

კიდევ უფრო მეტი მნიშვნელობა ენიჭება უცხო ენის გრამატიკული საკითხების გათვალისწინებას მშობლიური ენის მასალის შესწავლისას.

უცხო სიტყვათა ცალკეული მორფემების კვლევას მიეძღვნა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ნაშრომი, ტერმინოლოგიური თვალსაზრისით განსაკუთრებით საყურადღებოა დ. ლოტეს შრომების მიხედვით შედგენილი მეთოდური სახელმძღვანელოები, რომლებშიც მოცემულია უცხო ტერმინთა მორფოლოგიური ანალიზი და გზადაგზა გარკვეულია ცალკეულ მორფემათა სემანტიკური სტრუქტურა.

საინტერესო სურათს იძლევა მორფოლოგიური დანაწევრების საფეხურების გამოყოფა რუსულში (კრისინი, 1975).

დანაწევრების პირველ საფეხურზე, სხვა მსგავსი სემანტიკის მქონე სიტყვების შეპირისპირების საფუძველზე, საანალიზო სიტყვაში გამოყოფენ აფიქსურ კომპლექსს, უნიკალურ ძირებს, ანუ როგორც მათ უწოდებენ უნირადიქსოიდებს. მაგალითად, სიტყვაში *бульдозер*, ძირს აქვს ის მნიშვნელობა, რომლითაც ის სხვა მანქანებისაგან განირჩევა, როგორიცაა: *скрепер*, *грейдер*...

გამოიყოფა უცხო სიტყვების დანაწევრების უფრო მაღალი საფეხურიც, რომლის დროსაც სიტყვის დანაწევრება ხდება საერთო აფიქსური ნაწილის გამოყოფით, ძირით, რომელიც გვხვდება სხვა აფიქსებთან ერთად. მაგალითად, *суфл-ер*, *режисс-ер* (შდრ. *суфлировать*, *режиссура*); *декор-атор*, *опер-атор* (შდრ. *декорация*, *декорировать*, *оперировать*); *парко-ман*, *мело-ман* (შდრ. *наркотик*, *наркоз*, *мелодия*).

დაბოლოს, გამოყოფენ დანანევრების ყველაზე მაღალ საფეხურს, დამახასიათებელს იმ უცხო სიტყვებისათვის, რომელთაც სიტყვის მორფემული სტრუქტურის სამი მახასიათებელი აქვთ: **დანანევრება, გაფორმება და წარმოება**. დანანევრების ეს საფეხური გულისხმობს სიტყვათა დაშლას, რომლის დროსაც გამოყოფილი ძირი შეიძლება დამოუკიდებელ ლექსიკურ ერთეულადაც არსებობდეს ენაში (მაგალითად, **контрол-ер, билет-ер, монтаж-ер** შდრ. **контроль, билет, монтаж**) (კრისინი, 1975, 227-231).

უცხო სიტყვების სტრუქტურის მორფოლოგიური ანალიზი და არამექანიკური დანანევრება შესაძლებელია მაშინ, როდესაც იგი განიხილება მსგავსი სტრუქტურის მქონე სიტყვების ფონზე, გრამატიკული ფორმების ერთობლიობით. ეს უკვე ხდება თვით მსესხებელ ენაში; ამასთანავე, სიტყვანარმოებითი ანალიზი უნდა გაირჩეს ეტიმოლოგიური ანალიზისაგან. უცხო სიტყვის მორფოლოგიური სტრუქტურა გულისხმობს არა მხოლოდ ძირის ეტიმოლოგიზაციას, მის შეცნობას, არამედ სიტყვის დღევანდელი წარმოქმნილი ფუძის ანალიზსაც. ეს კი ნიშნავს, რომ სიტყვის წარმომავლობის ახსნის შემდეგ აუცილებელია გაანალიზდეს თანამედროვე მორფოლოგიური სტრუქტურა.

ნ. შანსკის მიხედვით, უცხო სიტყვის მორფოლოგიური ანალიზის საკითხების კვლევისას, კერძოდ, სიტყვის სიტყვანარმოებითი ანალიზის დროს არ უნდა გავიდეთ რუსული ენის სისტემიდან. მაგალითად, არასწორი იქნებოდა, რომ სიტყვებში **студент, доцент** გამოგვეყო სუფიქსი **-ент**, რომელიც დასტურდება სიტყვებში **оппонент, референт** და ა. შ. სიტყვებში **гараж** და **пассаж** გამოგვეყო **-аж**, რომელიც არსებობს ასევე სიტყვებში: **массаж, топнаж** და ა. შ. სუფიქსები **-ент** და **-аж** რუსულში რიგ სიტყვებშია დადასტურებული და მათი გამოყოფა რუსულის ნიადაგზე არ ხერხდება, რადგანაც მათ დამოუკიდებლად სხვა სიტყვების წარმოება არ შეუძლიათ. ავტორის აზრით, მათი გამოყოფა მხოლოდ წყარო ენაშია შესაძლებელი. რუსულში სუფიქსების გამოყოფა ნ. შანსკის მაშინ მიაჩნია შესაძლებლად, როდესაც მსესხებელ ენაში არსებობს სიტყვები, რომლებიც ამის საშუალებ-

ბას იძლევა. მაგალითად, **бронхит** (სუფიქსია -იტ, შდრ. **бронх**). **экспонат** (სუფიქსი -ატ შდრ. **экспонировать**), **реактив** (სუფიქსი -ივ შდრ. **реакция** ...) (შანსკი, 1972, 16-17).

ნ. შანსკის მონოგრაფიაში ყურადღებას იქცევს ავტორის ერთი თვალსაზრისი: იგი საკუთრივ რუსულ სიტყვებად მიიჩნევს არა მარტო სლავური წარმოშობის სიტყვებს, არამედ იმ სიტყვებსაც, რომლებიც გაჩნდნენ ნასესხები ფუძის ბაზაზე. ნ. შანსკი შენიშნავს, რომ არ იქნებოდა მართებული არარუსულ სიტყვებად ჩაგვეთვალა ამ რიგის ტერმინები: **газетный, штурмовщина, зацементировать** და მისთ. მიუხედავად იმისა, რომ ძირი ამ სიტყვებისა უცხოურია, გარკვეული მნიშვნელობითა და სიტყვანარმოებით, გრამატიკული სტრუქტურით ისინი წარმოადგენენ რუსული ენის ფაქტს, რუსულში შექმნილ სიტყვებს (შანსკი, 1959, 170; 1972, 70-115).

ასევე არასწორად მიაჩნია ნ. შანსკის, რომ ნასესხებ სიტყვებად ჩაითვალოს: **акмензм, нягилისტ...** – მიუხედავად იმისა, რომ ამ სიტყვებში არც ერთი რუსული მორფემა არ დასტურდება. ისინი რუსულში გაჩნდა, როგორც უცხო მასალაზე დაფუძნებული გარკვეული ლექსიკური ერთეული, შდრ. **акмензм** (ბერძ. **акме**) და **нягилისტ** (ლათ. **nihil**) (შანსკი, 1972, 70-115).

ნ. შანსკის თვალსაზრისი ნასესხებ სიტყვებთან დაკავშირებით საენათმეცნიერო ლიტერატურაში არსებული თვალსაზრისებისაგან საკმაოდ განსხვავებულია. მკვლევარი ყველა იმ სიტყვას, რომლებიც ასიმილირებულია მსესხებელ ენაში, რუსული ენის ლექსიკურ ერთეულად თვლის. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ყოველი ნასესხები სიტყვა, რომელიც მსესხებელ ენაში დაირთავს საკუთარ აფიქსს, უნდა მივიჩნიოთ მშობლიური ენის ლექსიკურ ერთეულად. ჩანს, რომ ნ. შანსკი სადერივაციო აფიქსებს მიიჩნევს გამარუსულებელ მანარმოებლებად. იგი თვლის, რომ უცხო წარმომავლობისაა მხოლოდ ის სიტყვები, რომელთაც არა აქვთ მსესხებელი ენის მორფოლოგიური ინვენტარი.

ამის მიხედვით გამოდის, რომ უცხოური წარმომავლობის ფუძის მქონე არსებითი სახელები ნასესხები სიტყვებია, ხოლო მათგან წარმოქმნილი ზედსართავი სახელები და სახელზმნა რუ-

სული ენის ლექსიკის კუთვნილებას წარმოადგენს.

ნ. შანსკის ეს თეორია მეტად საინტერესო და საყურადღებოა. ამ თვალსაზრისის საფუძველი ის უნდა იყოს, რომ უცხო წარმომავლობის წარმოქმნილი სახელები უფრო მეტად ასიმილირდებიან ენაში და უფრო მეტად ემსგავსებიან მშობლიური ენის ლექსიკურ ერთეულებს, მაგრამ ერთი კი შეიძლება შევნიშნოთ, რომ უცხო წარმომავლობის სიტყვები უნდა გაიმიჯნოს მშობლიური ენის ლექსიკიდან და მას თავისი ადგილი მივაკუთვნოთ. ალბათ, შესაძლებელია გამოვყოთ ორგვარი ნასესხობა: ნასესხები ფუძე (არადერივაციული) და ნასესხები წაწარმოები სიტყვა (დერივაციული).

არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ რას დაერთვის სიტყვის მანარმოებელი ქართული აფიქსი, ე. ი. რა უნდა იყოს ამოსავალი ქართულისათვის, უცხო სიტყვის რომელი სეგმენტი – ძირი თუ გართულებული ფუძე: პოტენციალური თუ პოტენციური, პნევმატური თუ პრევმატიკური, ინტეგრებული თუ ინტეგრირებული, სპეციალიზებული თუ სპეციალიზირებული, დეკორაციული თუ დეკორატიული, ნორმული თუ ნორმალური, საკოქსე თუ საკოქსავი, რეზინტექნიკური თუ რეზინოტექნიკური...

ქართულში, ჩვეულებრივ, ლექსიკური ერთეულების სესხება ხდება და არა ცალკეული აფიქსებისა. ამ თვალსაზრისით რუსულში საკმაოდ განსხვავებული ვითარება გვაქვს. სესხებისას ძირითადად სამ სტრუქტურულ ჯგუფს გამოყოფენ:

ა) უცხო ფუძეს დაერთვის რუსული აფიქსი (мариновать, монтажник);

ბ) ნასესხებია ცალკეული მორფემები (უცხო ფუძეც და უცხო აფიქსიც) და სიტყვა რუსულშია შექმნილი (მაგალითად, რუსულში ჩანს შექმნილი სიტყვა лифтер, რომლის ფუძე ინგლისური წარმომავლობისაა, ინგლ. lift + ფრანგული წარმომავლობის სუფიქსი -ер (-eur). სიტყვა лифтер, მიუხედავად იმისა, რომ იგი უცხოენოვანი აფიქსებისაგანაა შედგენილი, არც ინგლისურში და არც ფრანგულში არ დასტურდება. ეს სიტყვა რუსულში უნდა იყოს შექმნილი. რუსულში არც თუ ისე ცოტაა იმგვარ ლექ-

სიკურ ერთეულთა რიცხვი, როდესაც ცალ-ცალკეა ნასესხები ფუძეც და სადერივაციო აფიქსიც;

გ) უცხოური აფიქსი დაერთვის საკუთრივ რუსულ სიტყვებს (მაგალითად, *листаж, сенаж, большевизм, русист, квартирант, славянизация, теплофикация* და სხვ. ამ საკითხებს დანერჩილებით განიხილავს ი. პროტჩენკო (პროტჩენკო, 1962).

ქართულში ამ მხრივ სრულიად განსხვავებული სურათია: მცირეოდენი გამონაკლისების გარდა, უცხო სიტყვა ნასესხებია მთლიანად, დაუშლელად, თავის მანარმროვლებთან ერთად ისე, რომ იგი გაგებულია როგორც ერთი სიტყვა (მაგალითად, *ლენინიზმი, ბოლშევიზმი, რუსისტი...*).

ცნობილია, რომ ენაში ნასესხებ აფიქსთა სიმრავლე, ნიშნავს სათანადო ენის გრამატიკული წყობის შერყევას, რაც საფრთხეს უქმნის ენას (ჩიქობავა, 1952, 247). ასევე შენიშნულია, რომ მორფოლოგიური ინვენტარის სესხება არ უნდა ხდებოდეს და იგი მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, როდესაც მსესხებელ ენაში დიდი რაოდენობით არის შემოსული ერთი და იგივე ფუძე და სადაც ერთი და იგივე აფიქსი მრავალჯერ მეორდება სხვადასხვა ფუძესთან (ფოჩხუა, 1974, 344).

სპეციალურ ლიტერატურაში ტერმინთა სისტემაში გამოყოფენ ამგვარ ელემენტებს, რომლებსაც ტერმინელემენტებს უწოდებენ. ტერმინელემენტი არის მინიმალური შემადგენელი ნაწილი ტერმინისა, მისი ერთ-ერთი კომპონენტი და გულისხმობს როგორც ძირეულ მორფემებს, ნომინაციის ბაზას, ასევე სადერივაციო მორფემებს. ზოგი ავტორი ტერმინელემენტს უფრო ვიწრო მნიშვნელობით ხმარობს, კერძოდ, აფიქსოიდების სინონიმად მიიჩნევს.

ცნობილია, რომ როგორც ნასესხებ, ისე მშობლიური ენის სიტყვათა დანანევრება ენაში ერთი და იმავე პრინციპით ხდება. ეს ძირითადად დამოკიდებულია იმაზე, შესაძლებელია თუ არა გამოიყოს მასში ერთი შემადგენელი ნაწილი, რომელიც შეიძლება შეგვხვდეს იმავე მნიშვნელობით სხვა სიტყვაში.

ქართულისათვის არაა დამახასიათებელი უცხო აფიქსთა სესხება, მაგრამ ევროპულში გარეცელებული ბერძნული წარმო-

შობის აფიქსები: -ისტ, -ლოგ, -ლოგია გარკვეულ შემთხვევაში ქართულისათვისაც აქტიურ მანარმოებლებად იქცა. ამ აფიქსთა სიტყვანარმოებითი შესაძლებლობები არათანაბარია, გამოყენების სხვადასხვა სფერო აქვთ. -ლოგ, -ლოგია, რომლებიც პროფესიის ან რომელიმე მოძღვრების მიმდევრისა და მეცნიერებების სახელწოდებების აღმნიშვნელია, შეიძლება დაერთოს ქართულ ფუძეებს. მაგალითად, ქართველოლოგი და ქართველოლოგია; რუსთველოლოგი და რუსთველოლოგია და მისთ. რაც შეეხება -ისტ აფიქსდართულ ქართულ ფუძეებს, ისინი ირონიული ელფერის გამომხატველია. მაგალითად, კუჭისტი, ქრთამისტი და მისთ.

ყველა ენაში, მათ შორის ქართულშიც, დიდი სიტყვანარმოებითი დატვირთვა აქვთ უცხო წარმომავლობის პრეფიქსოიდებს. ისინი ხშირად დაერთვის ქართულ ფუძეებს (მაგალითად, ანტი-შემომყინავი, სუბშენაერთი, ულტრაბგერა, მიკრომარცვლოვანი, სუპერჯგუფები, ჰიდროსადგური და სხვ.

ცალკე უნდა გამოიყოს შემთხვევები, როდესაც რუსული გზით ნასესხები უცხო სიტყვები ქართულში რუსულისათვის დამახასიათებელი აფიქსითაა გაფორმებული: ამბრაზურა (მდრ. ფრ. embrasure), ლუპა (მდრ. ფრ. loupe), ბობინა (მდრ. ფრ. bobine) და სხვ. არის შემთხვევებიც როდესაც ა-ზე დაბოლოებულ რუსულის გზით შემოსულ ზოგ უცხოურ სიტყვას სალიტერატურო ქართულში ბოლოკიდური ა მოკვეცილი აქვს და გათანაბრებულია ბოლოთანხმოვნიან სახელებთან: გაზეთი, კატლეტი, ციფრი, პუდრი და სხვ. გვხვდება პარალელური ფორმებიც: გრანიტა და გრანიტი, ფანერა და ფანერი, ჰიპოთეზა და ჰიპოთეზი და სხვ. სალიტერატურო ქართული ენის მასალაზე ამგვარი სახელების ნორმის საკითხი გარკვეულია, შემთხვევებიც მკაფიოდაა ერთმანეთისაგან გამიჯნული (თანამედროვე ქართული ენის სალიტერატურო ენის ნორმები, 1970, 54-60). ამრიგად, ამგვარ სახელთა აბსოლუტური უმრავლესობა უცვლელად გადმოვიდა ქართულში -ა დაბოლოებით, ხოლო ზოგჯერ ასეთ სახელებს ქართულში ბოლოკიდური -ა ხმოვანი მოეკვეცა.

სამეცნიერო ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში ძირითადად

სალიტერატურო ქართული ენის ნორმაა დაცული, თუმცა დასტურდება პარალელური ფორმებიც: ა) უცხო ტერმინი რუსული - ა დაბოლოებითაა გადმოსსული (აბსცისა, ბისექტრისა, ბოზინა, ევოლვენტა, ესტოკადა, იზოგონა, კარდიოიდა, ორდინატა და სხვ.).

ბ) უცხო ტერმინი ქართულში წყარო ენის ფუძეს იყენებს და უგულებელყოფილია რუსულის -ა დაბოლოება (აგლოლენტი, ავტორეზინი, ამპერსეკუნდი, ბომბი, ბუქსი, ვახტი, იზობარი, კარეტი, კლიფსი, შმალტი, შპალი და სხვ.).

რეზინი, ბომბი, ბუქსი და მისთანები სესხების ადრეულ საფეხურზე მიუთითებენ. ამ ფორმების ამგვარ ხმარებას დიდი ხნის ტრადიცია აქვს, ახალნასესხობანი კი -ა დაბოლოებითაა ნაწარმოები.

ამრიგად, უცხო წარმომავლობის სიტყვათა მორფოლოგიური გაფორმების საკითხები მჭიდროდ უკავშირდება სესხების ზოგადენათმეცნიერულ პრობლემებს. განსაკუთრებული ყურადღება ენიჭება მორფოლოგიური დანაწევრების საკითხებს (როგორც წყარო ენაში, ასევე მსესხებელში). ამგვარი კვლევისათვის ხშირად საჭირო ხდება სიტყვის სემანტიკის გათვალისწინებაც.

თავი მეორე

უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელები

§ 1. ზედსართავი სახელის ადგილი ტერმინოლოგიაში

ტერმინი ნიშნადი სიტყვაა, ამიტომ, ბუნებრივია, ტერმინოლოგიის სისტემის ძირითად ბირთვს სრულმნიშვნელოვანი სიტყვები წარმოადგენენ. უპირატესად ესენია: არსებითი სახელები, ზედსართავი სახელები და სახელზმნები; იშვიათად შესაძლებელია სხვა დამოუკიდებელი მნიშვნელობის მქონე მეტყველების ნაწილებიც შეგვხვდეს.

ზოგი ტერმინოლოგის მიხედვით, ტერმინი მხოლოდ არსებითი სახელი შეიძლება იყოს, დანარჩენი მეტყველების ნაწილები კი, თუ ისინი არ წარმოადგენენ ტერმინის სტრუქტურულ კომპონენტებს, ტერმინად არ ჩაითვლება (გამოიყენება ძირითადად მეცნიერული თხრობის პროცესში) და ამდენად ტერმინოლოგიური კვლევის ობიექტადაც არ უნდა იყოს არჩეული (მოისევეი, 1970).

მკვლევართა მეორე ჯგუფი სხვაგვარ ინტერპრეტაციას აძლევს ზედსართავების ფუნქციას სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში. მათი აზრით, მიუხედავად იმისა, რომ ტერმინთა ფუნქციური დატვირთვა ძირითადად არსებით სახელზე მოდის, ზედსართავი სახელიც სპეციალური კვლევის საგნად უნდა იქცეს, რადგანაც შედგენილ ტერმინთა უმრავლესობაში (რომელთა რიცხვი მთელ ტერმინოლოგიურ სისტემაში ძალზე დიდ პროცენტს შეადგენს), იგი ერთ-ერთ აუცილებელ კომპონენტს წარმოადგენს, უფრო მეტიც, ბევრ შესიტყვებაში ძირითად ტერმინოლოგიურ „ტვირთს“ სწორედ ზედსართავი ეწევა (დანილენკო, 1977, 45; ლამბაშიძე, 1986, 72).

მიუხედავად იმისა, რომ ზედსართავი სახელის ტერმინად მიჩნევის საკითხი ჯერ კიდევ საკამათო რჩება სპეციალისტებს

შორის, ფაქტია, მისი ადგილი ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში საკმაოდ მნიშვნელოვანია. ყველა დარგის ტერმინოლოგიაში ზედსართავი სახელებს განსაკუთრებული სემანტიკური დატვირთვა აქვს.

დიდია ზედსართავი სახელების ტერმინოლოგიური ფუნქცია ქართულ სამეცნიერო ტერმინოლოგიაშიც. ზედსართავი სახელი მონანილეობს არა მარტო შედგენილ ტერმინებში, სადაც ის მსაზღვრელის ფუნქციითაა, არამედ მას დამოუკიდებელი ტერმინოლოგიური თავისთავადობა აქვს. ასეთი თავისებით მეტწილად უცხო წარმომავლობის ზედსართავები გამოირჩევა (დანილენკო, 1977, 45).

უცხო წარმომავლობის ზედსართავების რიცხვი ყველა ენის ტერმინოლოგიაში დიდ პროცენტს შეადგენს. ეს ბუნებრივიცაა – თუ ტერმინოლოგიაში შემოდის ესა თუ ის უცხო სიტყვა, ეს შესაბამისად გულისხმობს ზედსართავთა რაოდენობრივ ზრდას, რამდენადაც არსებით სახელებს აქვთ უნარი განუსაზღვრელად აწარმოონ ზედსართავი სახელები. უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელის წყარო ზოგჯერ ნასესხები არსებითი სახელი არაა. იგი შესაძლებელია პირდაპირ ზედსართავი ფუძით იყოს შემოსული წყარო ენიდან.

მსესხებელ ენაში ზედსართავი სახელი განიცდის მორფოლოგიურ ასიმილაციას. ამგვარად, გამოდის, რომ, როგორიც არ უნდა იყოს სესხების გზით შემოსული უცხოური სიტყვის ამოსავალი – არსებითი (მარტივფუძიანი ან დერივაციული) თუ ზედსართავი სახელი, ქართულისათვის აუცილებელია, საკუთარი აფიქსაციით შეითვისოს იგი, მშობლიური ენის მორფოლოგიური სამოსლით აღჭურვოს.

ქართულ ენაში შემოსული უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელების გაქართულება, ანუ ასიმილაცია, რთულ მორფოლოგიურ პროცესთანაა დაკავშირებული.

ყოველგვარი უცხო სიტყვის ფუძე, რომელიც სესხების გზით შემოდის ქართულში, სხვადასხვა ხარისხით გულისხმობს მორფოლოგიურ ასიმილაციას. ყველაზე მკვეთრად კი ეს პროცე-

სი ზედსართავების გაფორმების დროს შეინიშნება.

უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელების რუსულში გაფორმების საკითხს ვრცლად ეხება მრავალი რუსი ენათმეცნიერი (ვინოგრადოვი, 1947; პოტიხა, 1970). ზედსართავთა გასაფორმებელი სადერივაციო ელემენტების კლასიფიკაციისას ისინი, ბუნებრივია, ძირითადად მნიშვნელობას ანიჭებენ წყარო ენაში თავდაპირველი ფორმის მორფოლოგიურ დანაწევრებას და იმ მორფოლოგიური ინვენტარის გამოყოფას, რომლითაც გაფორმებულია ესა თუ ის ტერმინი რუსულში.

დღეისათვის ყველა ენის სინამდვილისათვის საყოველთაოდ აღიარებულ ჭეშმარიტებად ითვლება თვალსაზრისი, რომლის მიხედვით, სწორედ წყარო ენის ფორმა იძლევა საშუალებას, მართებულად გაფორმდეს ზედსართავი სახელი მსესხებელ ენაში და მშობლიური ენის ნორმებს დაექვემდებაროს. ამასთანავე, წყარო ენის ვითარება უნდა იყოს საფუძველი უცხო წარმომავლობის ზედსართავების გასაფორმებლად.

ზედსართავი სახელის შესწავლას ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში არაერთი შრომა მიეძღვნა. ბუნებრივია, მის შესწავლას სათანადო ადგილი ეთმობა ლექსიკოლოგიაშიც, რამდენადაც მასთან უშუალოდაა დაკავშირებული სიტყვანარმოების საკითხები, რომლებიც ასევე საკმაოდ გამონვლილვითაა დამუშავებული ქართულში.

მიუხედავად ამისა, ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელების მორფოლოგიური ასიმილაციის საკითხები ჯერ კიდევ მთლიანად გარკვეული არაა და იგი ძირითადად ცალკეულ შემთხვევაში ანალიზითაა შემოფარგლული.

როგორც მასალის შესწავლამ დაგვარწმუნა, ქართულში, ისევე როგორც სხვა ენებში, უცხო ენებიდან სესხება ხდება ძირითადად არსებითი სახელებისა, შედარებით იშვიათად ზედსართავი სახელებისა და სახელზმნებისა. მსესხებელ ენაში მორფოლოგიური გაფორმების თვალსაზრისით ამ სიტყვათა შორის არსებითი სხვაობა ჩანს, უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახე-

ლები, არსებითი სახელებისაგან განსხვავებით, ნაკლები თავის-თავადობით ხასიათდებიან და საჭიროებენ მსესხებელი ენის სიტყვანარმოებითი საშუალებებით წყარო ენის ფორმათა ტრანსფორმაციას.

§ 2. უცხო წარმომავლობის ზედსართავ სახელთა მორფოლოგიური გაფორმების საშუალებები ქართულში

უცხო ენებიდან ნასესხებ ფუძეებს ზედსართავ სახელებად ქართულში ძირითადად შემდეგი დერივაციული აფიქსები აფორმებენ: -ურ(-ულ), სა-ო, სა-ე, -ოვან, -იან.

უცხო წარმომავლობის ზედსართავეების ქართულად გაფორმებისას დერივაციულ აფიქსთა შორის ყველაზე დიდი დატვირთვა -ურ, -ულ სუფიქსს აქვს, რომელიც უცხოურ სახელებთან მეტწილად თვისების გამომხატველია. ამიტომ რიცხვობრივადაც -ურ (-ულ) აფიქსიანი ზედსართავეები აღემატება ყველა დანარჩენ ფორმებს. შეიძლება სწორედ ამიტომაც არის, რომ ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში -ურ (-ულ) სუფიქსებით უცხო წარმომავლობის ზედსართავთა გაფორმებისათვის საგანგებო ყურადღება მიუქცევიათ და შეუმუშავებიათ კიდეც ამგვარ სახელთა გაფორმების სათანადო ნორმა (ჯანაშია, 1970, 125-128; შალამბერიძე, 1984, 31-36; შალვაშვილი, 1986, 222-231). როგორც ირკვევა, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ -ურ (-ულ) სუფიქსიანი ზედსართავისათვის ამოსავალი როგორი ფუძეა: ა) უცხო წარმომავლობის სუბსტანტივი თუ ბ) ისეთი ზედსართავი ფუძე, რომელსაც სათანადო არსებითი არ მოეპოვება მსესხებელ ენაში. უნდა აღინიშნოს, რომ დასახელებული ორი ჯგუფიდან განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს უცხო წარმომავლობის ზედსართავეების წარმოების მეორე შემთხვევა, რომელიც ზოგიერთ სირთულესთანაა დაკავშირებული. მსესხებელი ენა, ასე ვთქვათ, მექანიკურად კი არ აფორმებს ნასესხები სიტყვის ფუძეს, არამედ ახდენს ნასესხები ზედსართავის ერთგვარ სტრუქტურულ-სემანტიკურ ანალიზს და თანაც არა მხო-

ლოდ სინქრონიულ დონეზე, არამედ იმის გათვალისწინებითაც, თუ როგორი იყო ნასესხები ზედსართავის ფუძე წყარო ენაში და რა ტრანსფორმაცია განიცადა მან შუამავალ ენაში.

ცნობილია, რომ ქართულში ზედსართავული (მათ შორის, რასაკვირველია, უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელეების) სემანტიკა შეიძლება გადმოიცეს ნათესაობითი ბრუნვის ფორმითაც. როგორც ვარაუდობენ, ნათესაობით ბრუნვას აქვს არა მარტო გრამატიკული, არამედ სიტყვანარმოებითი მნიშვნელობაც (თოფურია, 1965; ჭანიშვილი, 1984; შალვაშვილი, 1986). ნათესაობითი ბრუნვის ეს ფუნქცია კარგად ჩანს უცხო წარმომავლობის სიტყვებში. უცხო ფუძე, ვიდრე იგი ზედსართავად გაფორმდებოდეს (ე. ი. მის მორფოლოგიურ ასიმილაციამდე), სწორედ ნათესაობითი ბრუნვის ფორმით ასრულებს ზედსართავის ფუნქციას (ანტენის იზოლატორი, შტურმანის კაბინა, კაზინის ნებო, კარდანის ლილვი, კრეისერის რეჟიმი, მაგნიუმის შენადნობი, კაბელის ბუნიკი და ა. შ.). ამ ნათესაობითი ბრუნვით წარმოდგენილმა უცხო სიტყვამ შეიძლება შეცვალოს -ურ (-ულ), სა-ო, სა-ე აფიქსიანი ზედსართავი სახელები. ამიტომაც, რომ ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში ზოგჯერ გვხვდება ასეთი სინონიმური წყვილები:

ოქტანისა, ოქტანური (მდრ. ოქტანის რიცხვი, ოქტანური რიცხვი)

გაზისა, საგაზო (მდრ. გაზის რეჟიმი, საგაზო რეჟიმი)

ბალასტისა, საბალასტე (მდრ. ბალასტის ვარცლი, საბალასტე ფილა)

როგორც ცნობილია, ზედსართავებში ტრადიციულად გამოყოფილი ორი ჯგუფი – ვითარებითი და მიმართებითი, გულისხმობს წარმოუქმნელსა (საკუთრივ ზედსართავულ ფუძეს) და არსებითი სახელისაგან დერივაციით მიღებულ წარმოქმნილ ფორმას. ამიტომ, ბუნებრივია, ყველა უცხო წარმომავლობის ზედსართავი, რომლის ამოსავალი უცხოური არსებითი სახელია და ქართულში სადერივაციო საშუალებებითაა გაფორმებული, მიმართებით ზედსართავების ჯგუფს განეკუთვნება. ასეთია სა-ო, სა-ე, -იან, -ოვან, უ-ო აფიქსებით გაფორმებული მიმართები-

თი ზედსართავეები: სატრანსპორტო, სააბონენტო, სანოტე, საბროშურე, ცეზიუმიანი, შლეიფიანი, ბიტუმივანი, ბრომოვანი, უშპონო, უინერციო და სხვ. რაც შეეხება -ურ (-ულ)-ით ნაწარმოებ უცხო წარმომავლობის ზედსართავეებს, ისინი შეიძლება იყოს როგორც მიმართებითი, ასევე ვითარებითი. რასაკვირველია, -ურ (-ულ)-ით ნაწარმოები უცხო წარმომავლობის სახელეების დაჯგუფება მიმართებითად და ვითარებითად არ ნიშნავს იმას, რომ აქ მოხდა მიმართებითის გადაქცევა ვითარებითად ან პირიქით.

იმ შემთხვევაში, როდესაც -ურ (-ულ)-ით ნაწარმოებ უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელისათვის ამოსავალი ფუძე ზედსართავი სახელია, რომელიც მსესხებელ ენაში დამოუკიდებლად არსებითად არ დასტურდება, მაშინ ამგვარი ზედსართავი შეიძლება ჩაითვალოს ვითარებითად (ოფიციალ-ურ-ი, ორდინარ-ულ-ი, ოპტიმალ-ურ-ი, ნეიტრალ-ურ-ი, სპორად-ულ-ი პრიზმატ-ულ-ი, იდენტ-ურ-ი და ა. შ.). აქ -ურ (-ულ) არის არა დერივაციული დატვირთვის მქონე სუფიქსი, არამედ მას შეიძლება ეუნოდოთ მაზედსართავებელი აფიქსი, რომელიც უცხო ფუძეს აქართულებს.

რამდენადაც ენის განვითარების დღევანდელ ეტაპზე უცხო სიტყვათა უმრავლესობა, მათ შორის ზედსართავი სახელიც, ქართულში რუსულის გზით შემოდიოდა, ბუნებრივია, ქართულში უცხო სიტყვის დანაწევრება უნდა მოხდეს არა მხოლოდ წყარო ენის, არამედ რუსული ენის მანარმოებლების გათვალისწინებითაც.

რუსულ ენაში უცხო წარმომავლობის ზედსართავეები საკუთარი სიტყვანარმოებითი საშუალებებითაა გაფორმებული, ამიტომაც ქართულში, როდესაც ზედსართავი რუსულის გზითაა შემოსული, საქმე გვაქვს ორენოვან, ბინარულ აფიქსთან. დამკვიდრებული ტრადიციის მიხედვით, ქართული ენა უცხო წარმომავლობის ფუძეს დაურთავს საკუთარ სიტყვანარმოებით ინვენტარს, მაგრამ იმისათვის, რომ თავიდან აიცილოს ბინარული აფიქსაცია, იყენებს არა შუამავალი ენის ნაწარმოებ ფუძეს, არამედ თვით წყარო ენისას (როგორც არსებითი სახელის ფუ-

ძეს, ასევე ზედსართავისას). არსებული წესი ნორმადაა ქცეული ქართულში და მას იცავს როგორც სალიტერატურო ენა, ასევე სამეცნიერო ტერმინოლოგია. სიტყვათა დანაწევრებას გარკვეული სიზუსტე სჭირდება. უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელი მხოლოდ მაშინ ფუნქციონირებს მსესხებელ ენაში, როდესაც იგი ამ ენის ენობრივ სამოსელს იღებს.

ზედსართავი სახელის მორფოლოგიური გაფორმება უფრო რთულ ენობრივ ოპერაციებს გულისხმობს, ვიდრე არსებითებისა.

ქართულში მორფოლოგიური სტრუქტურის მიხედვით უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელები შეიძლება ორ ჯგუფად დაიყოს: ა) ზედსართავი სახელი დამყარებულია არსებითი სახელის ფუძეზე და ბ) ზედსართავი დამყარებულია უცხო წარმომავლობის ზედსართავულ ფუძეზე.

მოუხედავად ამ ორი სხვადასხვა ამოსავალი ფუძისა, ქართულში ეს სახელები ერთნაირად ფორმდება, აფიქსაცია ერთნაირად მოქმედებს ორივე ჯგუფის ადიექტივიზაციისას.

დერივაციული სახელების მორფოლოგიური და სემანტიკური ჯგუფების განხილვისას აკ. შანიძე წარმოქმნილი სახელების ორ ფორმობრივ ნიშანს გამოყოფს:

1. სახელს აქვს ფუძე, რომელიც მეტია ძირეულისაზე და განსხვავდება მისგან მნიშვნელობით. ფუძეთა შედარება გამოყოფს მანარმოებელს;

2. წარმოქმნილი სახელი იმეორებს ძირეულის ფორმაციულობას ბრუნვათა მიხედვით. ეს გარემოება მას უნდა გასდევდეს, თუ ყველა ბრუნვაში არა, ბრუნვათა უმეტესობაში მაინც (შანიძე, 1973, 108-109).

წარმოდგენილი ორი ფორმობრივი ნიშნით ხასიათდება უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელებიც, რომლებიც არსებითი სახელებისაგანაა წარმოქმნილი. ამ შემთხვევაში ზედსართავის ფუძე იმეორებს ძირეულის ფორმას, რომელიც მეტია არსებითი სახელის ფუძეზე.

აკ. შანიძე აღნიშნავს, რომ ძირეული და წარმოქმნილი სახელები განსხვავდებიან მნიშვნელობითაც. წარმოქმნილი სახელი სხვა სახელია (მგელ-ი, მგლ-ობა, მგლ-ურ-ი, მგლ-იან-ი, უ-

მგლ-ო, სა-მგლ-ე) (შანიძე, 1973, 109).

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ უცხო წარმომავლობის ზედსართავებში, კერძოდ, -ურ (-ულ) აფიქსიან ზედსართავებში დერივაციული აფიქსის ძირითადი ფუნქცია მა-ზედსართავებელია. ამ აფიქსის გარეშე უცხო ფუძე მეტყველების ამ ნაწილს ვერ წარმოქმნის. მაგალითად,

მასშტაბი → მასშტაბ-ურ-ი

დეტექტორი → დეტექტორ-ულ-ი

კოლექტორი → კოლექტორ-ულ-ი

კონდენსატორი → კონდენსატორ-ულ-ი

მიმართება, რომელიც ნაჩვენებია ძირეულ სახელსა და ზედსართავ სახელს შორის (დეტექტორსა და დეტექტორულს შორის) არ გამოხატავს იმ განსხვავებას, რომელიც კაცსა და კაცურს შორის არის. ამ უკანასკნელში დერივაციული -ურ სუფიქსი მნიშვნელობას უცვლის არსებითად სახელს, მაშინ როდესაც უცხო წარმომავლობის ზედსართავია, ზემოთ დასახელებულ ჯგუფში დერივაციულ აფიქსს აქვს მხოლოდ მაზედსართავებელი ფუნქცია. ეს ფუნქცია დერივაციულ აფიქსს მაშინაც აქვს, როცა ფუძედ წარმოდგენილია უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელი. მაგალითად,

ვირტუალ-ურ-ი

ოფიციალ-ურ-ი

ოპტიმალ-ურ-ი

მატერიალ-ურ-ი

უნიტარ-ულ-ი

აქ წარმოდგენილი ზედსართავებისათვის ამოსავალია უცხო ფუძე, რომელიც თვით წყარო ენაში საკუთარი ენობრივი საშუალებებით გაფორმებულ ზედსართავ სახელს წარმოადგენს. ქართულმა ამ უცხო ენის ფუძეებს დაურთო საკუთარი მორფოლოგიური ინვენტარი და გააქართულა. რა მიმართებაა წყარო ენის ფუძესა და გაქართულებულ ფორმას შორის? ქართულად გაფორმებული ზედსართავი მეტია წყარო ენის შესაბამის ფორმაზე სწორედ იმ დერივაციული აფიქსით, რომელიც მას მესხებელ ენაში (ქართულში) დაერთო.

უცხო წარმომავლობის ზედსართავთა მეორე ჯგუფში აფიქსებს დერივაციული ფუნქცია ენიჭებათ, რაც არა მხოლოდ ფორმით, არამედ მნიშვნელობითაც განასხვავებს ძირეულ არსებით სახელსა და წარმოქმნილ ზედსართავებს. ამგვარი დერივაციული ფუნქცია აქვთ დანიშნულების კონფიქსებიდან **სა-ო** და **სა-ე-ს**, ქონების აღმნიშვნელი სუფიქსებიდან **-იან-სა** და **-ოვან-ს**, უქონლობის აფიქსებიდან **უ-ო-ს**. მაგალითად,

სა-ო:

ვენტილაცია → სა-ვენტილაცი-ო

ტურბინა → სა-ტურბინ-ო

ბუქსირი → სა-ბუქსირ-ო

ავიაცია → სა-ავიაცი-ო

ტარიფი → სა-ტარიფ-ო

ანკერი → სა-ანკერ-ო

სა-ე:

დოკი → სა-დოკ-ე

კოქსი → სა-კოქს-ე

იმპულსი → სა-იმპულს-ე

-იან:

ცეზიუმი → ცეზიუმ-იან-ი

შლეიფი → შლეიფ-იან-ი

ვააკუუმი → ვაკუუმ-იან-ი

-ოვან:

ბიტუმი → ბიტუმ-ოვან-ი

ბრომი → ბრომ-ოვან-ი

აზოტი → აზოტ-ოვან-ი

უ-ო:

შპონი → უ-შპონ-ო

რასტრი → უ-რასტრ-ო

პიგმენტი → უ-პიგმენტ-ო

ამრიგად, უცხო წარმომავლობის სახელებზე დართულ ქართულ სადერივაციო აფიქსებს, ფაქტობრივად, ორი ფუნქცია აქვს: მაზედსართავებელ-მაქართულებელი და დერივაციული.

უცხო წარმომავლობის ზედსართავების სანარმოებელ დე-

რივაციულ აფიქსთა რიცხვი ქართულში შეზღუდულია იმ საშუალებებთან შედარებით, რომლებითაც ფორმდება საკუთრივ ქართული ენის ლექსიკა. უცხო წარმომავლობის სახელებს ქართულში არ დაერთვის კნინობითის, წინავითარების, ხარისხის მანარმოებელი აფიქსები. გამოყენებული აფიქსებიდანაც შეზღუდულია სა-ე, -ოვან მანარმოებლების ხმარების არე.

§ 3. -ურ (-ულ) სუფიქსიუანი უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელები

უცხო წარმომავლობის ფუძეებიდან -ურ (-ულ) სუფიქსის საშუალებით ზედსართავთა მორფოლოგიური გაფორმება ქართულში მრავალ საინტერესო საკითხს უკავშირდება.

ცნობილია, რომ -ურ (-ულ) სუფიქსი, რომელიც ქართულ ენაში ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური სიტყვათმწარმოებელია, ჩვეულებრივ, წარმოქმნის წარმომავლობის სახელებს (ქალაქური, სოფლური, გორული, ამერიკული...); ცნობილია, ისიც, რომ ამ ძირითადი ფუნქციის გარდა, რიგ შემთხვევებში იგი აღნიშნავს თვისებას სათანადო საგანთან მიმართებით (კაცური, ბავშვური, მგლური).

უცხო ფუძეებიდან -ურ (-ულ) სუფიქსით სიტყვათა წარმოების საკითხები საერთო ქართულის მასალაზე არსებითად შესწავლილია; გამოკვეთილია ენის ძირითადი ტენდენცია, რომელსაც ემყარება ამგვარი წარმოება და ფაქტების ანალიზის საფუძველზე დადგენილია ნორმა: ნასესხები სიტყვებისაგან ზედსართავის წარმოებისათვის დასაყრდენია ან არსებითი, ან ზედსართავი სახელის ფუძე; როცა მხოლოდ ზედსართავია ნასესხები (და სათანადო არსებითი სახელი კი – არა), ქართული სუფიქსი ემატება სათანადო უცხო ენის ზედსართავის ფუძეს; როცა სათანადო არსებითი სახელიც არის ნასესხები, ქართული ბოლოსართი ემატება არსებითი სახელის ფუძეს (ჯანაშია, 1970, 126).

მიუხედავად ასეთი მტკიცე ამოსავალი დებულებისა, რომელიც სახელმძღვანელოდ უნდა იყოს მიჩნეული უცხო სიტყვა-

თა მორფოლოგიური ადაპტაციის შემთხვევებში, ჯერ კიდევ გვხვდება სხვადასხვაგვარი წარმოების ფორმები. ამ ფაქტების ახსნა უცხო წარმომავლობის სახელთა მორფოლოგიური სტრუქტურისა და ცალკეულ მორფმათა სემანტიკური დიფერენციაციის საკითხებთანაა დაკავშირებული.

უცხო წარმომავლობის სახელების წარმოებისას -ურ (-ულ) სუფიქსი დაერთვის ყოველგვარ ფუძეს-მარტივსა და რთულს. მთავარი კი ისაა, რომ იგი დაერთვის როგორც უცხო წარმომავლობის არსებით სახელს, ასევე უცხო წარმომავლობის ზედსართავ სახელს. ამგვარად, მანარმოებელი ფუძე ხან არსებითია, ხან ზედსართავი სახელი.

როგორც ითქვა, -ურ (-ულ) სუფიქსით ზედსართავეების გასაფორმებლად არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ როგორია უცხო წარმომავლობის სახელის მორფოლოგიური სტრუქტურა, რა შედგენილობისაა უცხო სიტყვის ფორმა: მარტივი, დერივაციული თუ რთული; რა სიტყვათმანარმოებელი აფიქსების შემცველია იგი, რა მორფოლოგიური ინვენტარი გადმოჰყვება უცხო ზედსართავს ქართულში და რა არა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მანარმოებელი ფუძის სუფიქსურ მორფმათა სტრუქტურა. სწორედ ამ მორფმათა ზღვარზეა საჭირო ყურადღების კონცენტრირება, როდესაც ერთმანეთს ხვდება, ერთი მხრივ, უცხო სუფიქსი და, მეორე მხრივ, ქართული მაზედსართავებელი -ურ (-ულ) სუფიქსი.

ქვემოთ წარმოვადგენთ იმ ძირითად უცხოენოვან სუფიქსებს, რომლებიც დასტურდება ქართულად გასაფორმებელ უცხო წარმომავლობის ფუძეებში და შესაბამისად ვაჩვენებთ ამ ფუძეთაგან -ურ (-ულ) სუფიქსით წარმოების შემთხვევებს, რაც, ბუნებრივია, ემყარება ქართული ფონეტიკური და მორფოლოგიური სისტემის პრინციპებს.

1) -აბელ (-abel)¹ – ლათინური წარმომავლობის ზედსარ-

¹ უცხო აფიქსთა დახასიათება ემყარება ვ. ვინოგრადოვის, ზ. პოტიხას შრომებს (ვინოგრადოვი, 1947; პოტიხა, 1970), გერმანული ენის სიტყვაწარმოებითი ელემენტების ლექსიკონს (словарь словообразовательных элементов немецкого языка, 1979), ქართული ენის მორფემებისა და მოდალური

თაული სუფიქსი. მაგალითად:

რენტაბელ-ურ-ი (მდრ. რუს. рентабельный, გერმ. rentabel)

ტრანსპორტაბელ-ურ-ი (მდრ. რუს. транспортабельный, ფრ. transportable)

კომფორტაბელ-ურ-ი (მდრ. რუს. комфортабельный, ინგ. comfortable)

2) -ად, -ადა (-ada) – ბერძნული წარმომავლობის სუფიქსი, გამოყენებული მდებრობითი სქესის არსებითი სახელების საწარმოებლად.

რადგანაც ამ სუფიქსით ნაწარმოებ სიტყვათა უმრავლესობა ქართულში რუსული ენის გზითაა შემოსული, სადაც სიტყვას ხან თანხმოვნიანი დაბოლოება აქვს, ხან კი ხმოვნიანი, ე. ი. სიტყვა ხან მამრობითი სქესის ფორმითაა გაფორმებული, ხან კი მდებრობითის (каскад, фасад, маскарад; декада, бригада, трюада, веранда, команда), ქართულშიც პარალელური ფორმები გვაქვს. მდრ. ერთი მხრივ, კასკადი, ფასადი, მასაკარადი და, მეორე მხრივ, დეკადა, ბრიგადა, ტრიადა, ვერანდა და სხვ. ამგვარ პარალელურ ფორმათა არსებობას განსაზღვრავს ნასესხობის გზა, – წყარო ენიდანაა ქართულში იგი უშუალოდ შემოსული თუ შუამავალი (რუსული) ენის საშუალებით.

სათანადო არსებით სახელებზე მაზედსართავებელი -ურ (-ულ) სუფიქსის დართვისას თანხმოვანფუძიანი სახელების ფუძე უცვლელი რჩება (კასკად-ურ-ი, ფასად-ურ-ი, მასკარად-ულ-ი), ხოლო ხმოვანფუძიანებს ეს ბოლოკიდური ხმოვანი ა ეკვეცებათ: დეკადა → დეკად-ურ-ი, ბრიგადა → ბრიგად-ულ-ი, ტრიადა → ტრიად-ულ-ი და სხვ.

3) -ალ (-al) – ლათინური წარმომავლობის ზედსართაული სუფიქსი.

უცხო წარმომავლობის -ალ სუფიქსიანი ზედსართავები ქართულში, ჩვეულებრივ, ორ ჯგუფს ქმნის და რუსულთან შედა-

რებით განსხვავებულ სურათს იძლევა:

1. ქართულში ზედსართავებს შენარჩუნებული აქვთ უცხოური -ალ სუფიქსი. აქ ორი ქვეჯგუფი შეიძლება გამოიყოს:

ა) -ალ სუფიქსიან სიტყვათა ამოსავალი ფუძე არსებით სახელებადაც დასტურდება და, მაშასადამე, დამოუკიდებლად არსებობს თვით წყარო ენაშიც. მაგალითად,

იდეალ-ი	→ იდეალ-ურ-ი	идеальный
კაპიტალ-ი	→ კაპიტალ-ურ-ი	капитальный
ინტეგრალ-ი	→ ინტეგრალ-ურ-ი	интегральный
მაგისტრალ-ი	→ მაგისტრალ-ურ-ი	магистральный
ნორმალ-ი	→ ნორმალ-ურ-ი	нормальный
ოვალ-ი	→ ოვალ-ურ-ი	овальный
პოტენციალ-ი	→ პოტენციალ-ურ-ი	потенциальный

ბ) -ალ სუფიქსიანი სახელები ზედსართავებია წყარო ენაშიც და ქართულშიც. დამოუკიდებელი არსებითი სახელი არ დასტურდება. ამ შემთხვევაში ქართულისათვის ამოსავალია უცხოენოვანი ზედსართავი ფუძე. მაგალითად,

ვირტუალ-ურ-ი	виртуальный
დუალ-ურ-ი	дуальный
აქტუალ-ურ-ი	актуальный
ვიზუალ-ურ-ი	визуальный
ტრიგონალ-ურ-ი	тригональный
ექსპონენციალ-ურ-ი	экспоненциальный
ფოკალ-ურ-ი	фокальный
ოფიციალ-ურ-ი	официальный
ოპტიმალ-ურ-ი	оптимальный

ამგვარად, -ალ სუფიქსიანი ფორმა წყარო ენაში ხან ზედსართავია, ხან არსებითი. ვფიქრობთ, ეს ფაქტი შემდეგნაირად უნდა აიხსნას: თავდაპირველ წყარო ენაში -ალ სუფიქსიანი ფორმა უთუოდ ზედსართავი სახელი იყო, შემდეგ რომელიმე მსესხებელ ენაში გაარსებითდა და ამგვარი სემანტიკით შევიდა სხვა ენებშიც. მაგალითად, ლათინური *capitalis* ზედსართავი სახელია („მთავარი“), რომელიც ფრანგულსა და ინგლისურ ენებში

გაარსებითებულა და capital-ის ფორმითაა შესული. ასევე ლათინური ზედსართავებისაგან normalis და magistralis გაჩნდა არსებითი სახელები – ნორმალის და მაგისტრალის, რომელიც ამოსავალ ფუძედ იქცა სხვა ენისათვის.

ქართულში ზოგ ზედსართავს არა აქვს -ალ სუფიქსი, რომელიც შესაბამის რუსულ ზედსართავებში დასტურდება. ქართულში ამგვარი ზედსართავების გაფორმებისას არსებითი სახელის ფუძეა გამოყენებული.

მაგნეზია	→ მაგნეზი-ურ-ი	შდრ. магнeзиальный
პრემია	→ პრემი-ულ-ი	შდრ. премиальный
ინდუსტრია	→ ინდუსტრი-ულ-ი	შდრ. индустриальный
ჰორმონი	→ ჰორმონ-ულ-ი	შდრ. гормональный
აზიმუტი	→ აზიმუტ-ურ-ი	შდრ. азимутальный
პარაბოლოიდ-ი	→ პარაბოლოიდ-ურ-ი	შდრ. параболоидальный
ციკლოიდი	→ ციკლოიდ-ურ-ი	შდრ. циклоидальный
რეგიონი	→ რეგიონ-ულ-ი	შდრ. региональный

თავდაპირველად ქართულში ყოველი ზედსართავი, რომელსაც უცხოური -ალ სუფიქსი ჰქონდა, ამ სუფიქსით მკვიდრდებოდა, რასაც ხელს უწყობდა ენაში არსებული -ალ სუფიქსიანი არსებითი სახელების სიმრავლეც (იდეალი, კაპიტალი და მისთანანი). სწორედ იმდროინდელი ტრადიციით უნდა აიხსნას შემთხვევები, როდესაც მყარად დარჩა ამ ტიპის ფორმები, როგორიცაა: მუსიკალური, ინტელექტუალური, თეატრალური, ცენტრალური და ა. შ.

ამჟამად ქართულ სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში ძირითადად ერთი წესია მიღებული და გამონაკლისებადაა მიჩნეული „მუსიკალურის“ ტიპის სიტყვები, რომელთა არსებობა ენაში ტრადიციითა განმტკიცებული.

ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში დასტურდება ნორმის დარღვევის შემთხვევები. მაგალითად, არის ისეთი პარალელური ფორმები, როგორიცაა:

ჰელიკოიდური || ჰელიკოიდალური

ფუნდამენტური || ფუნდამენტალური
 ტეტრაგონული || ტეტრაგონალური
 მერიდიანული || მერიდიანალური
 მომენტური || მომენტალური
 ეკვიპოტენციური || ეკვიპოტენციალური
 ინდივიდური || ინდივიდუალური
 ზონური || ზონალური

პარალელური ფორმების არსებობის ერთ-ერთი მიზეზი ისიცაა, რომ მსესხებელ ენაში გვხვდება ერთი და იმავე ფუძისაგან წარმოშობის ორი სხვადასხვა მნიშვნელობის მქონე - ალ სუ-ფიქსიანი და უსუფიქსო არსებითები. მაგალითად, ეკვატორი და ეკვატორიალი, პოტენცია და პოტენციალი, ცენტრი და ცენტრალი და ა. შ. ისინი, როგორც ფორმით, ასევე სემანტიკით, განსხვავებული ერთეულებია. ამ არსებითებიდან თანაბრად შესაძლებელი ზედსართავეების წარმოება.

ამგვარად, ტერმინოლოგიური დუბლეტებიდან ერთისათვის ამოსავალია არსებითი სახელი, მეორისათვის კი - უცხო წარმომავლობის ზედსართაული ფორმა, რომელმაც სხვა სემანტიკა გაიჩინა და ენაში არსებით სახელად დამკვიდრდა. მაგალითად,

ფუნქცია → ფუნქციუ-ურ-ი, მაგრამ: ფუნქციონალი → ფუნქციონალ-ურ-ი

ეკვატორი → ეკვატორ-ულ-ი, მაგრამ: ეკვატორიალი → ეკვატორიალ-ურ-ი

პოტენცია → პოტენცი-ურ-ი, მაგრამ: პოტენციალი → პოტენციალ-ურ-ი

პარალელურ ფორმებს შორის გამოიყოფა ისეთი შემთხვევები, როდესაც დუბლეტების შექმნა განპირობებულია ერთ-ერთის არასწორი წარმოებით. ბუნებრივია, ამგვარ შემთხვევებში დაისმის უნიფიკაციის აუცილებლობა, რაც გულისხმობს არასწორი ფორმის უგულებელყოფას და ერთ-ერთი სწორი, ნორმატიული ფორმის დაზუსტებას. მაგალითად, დადასტურებული პარალელური ზედსართაული ფორმებიდან - პელიკოიდური და პელიკოიდალური - ერთ-ერთი არასწორი ფორმაა. ამ ზედსარ-

თავისათვის ამოსავალია არსებითი სახელი ჰელიკოიდი, ამიტომ ნორმის მიხედვით მართებულია ფორმა ჰელიკოიდური. პარალელური ფორმებიდან – ოგივური და ოგივალური, სწორი ფორმა იქნება ოგივური, რომელიც ნაწარმოებია არსებითი სახელისაგან ოგივა (огива).

ასევე პარალელურად გამოიყენება ზედსართავები: დიამეტრული და დიამეტრალური. ამოსავალია არსებითი სახელი დიამეტრი, მაშასადამე, ქართული ზედსართავისათვის ერთადერთი მართებული ფორმა იქნება – დიამეტრული. დუბლეტური ფორმებისათვის – ტეტრაგონალური და ტეტრაგონული ამოსავალია ტეტრაგონი; მართებული ფორმა იქნება ტეტრაგონური.

ქართულ ტერმინოლოგიაში პარალელურ ფორმებს წარმოადგენს ეკვიპოტენციური და ეკვიპოტენციალური. ვინაიდან ამ შინაარსის გადმომცემი ქართული ფორმის წარმოებისათვის ამოსავალია გასუბსტანტივებული სახელი ეკვიპოტენციალი (შდრ. ფრ. , *equipotentielle*, ზედს. *equipotentiel*), ამიტომ ქართული-სათვის მართებული იქნება ფორმა ეკვიპოტენციალური. სხვა ვითარებაა, როცა საკითხი შეეხება ზედსართავების პარალელურ ფორმებს ტანგენციური და ტანგენციალური, რომელთათვისაც ამოსავალია ზედსართავი ფუძე (გერმ., *tangentiul*, ფრ. *tangentiel*). ფორმა ტანგენციური არამართებულია. თუ ამოსავალ ფუძედ წყარო ენის არსებითს ვივარაუდებთ (ტანგენსი), მაშინ ქართული ზედსართავი იქნებოდა ტანგენსური, ხოლო თუ ამოსავლად ზედსართავს ფორმა მივიჩნევთ, მაშინ მართებული გამოდის ზედსართავი ტენგენციალური. ფორმა ტანგენციური არც ერთ შემთხვევაში არაა სწორი. იგი არც არსებითს და არც ზედსართავი სახელის ფუძეს არ ეყრდნობა და ამდენად უმართებულოა.

ტერმინოლოგიაში ვხვდებით ცალკეულ ზედსართავებს, რომლებიც არასწორი ფორმით დამკვიდრებულა. მაგალითად, ზედსართავი დელუვიური – *делювиальный*: მისთვის ამოსავალია არსებითი სახელი დელუვიონი – *делювий*, ამიტომ მისგან ნაწარმოები ზედსართავი უნდა ყოფილიყო დელუვიონური და

არა დელუვიური. ასევე არასწორია ალუვიური, რომელიც წარმოქმნილია არსებითი სახელისაგან – ალუვიონი, ე. ი. უნდა გვექნოდეს ალუვიონური; ზედსართავი სახელი ილუვიური – **илувийский** ნაწარმოებია არსებითი სახელისაგან ილუვიონი, შესაბამისად უნდა გვექნოდეს ილუვიონური.

ამრიგად, -ალ უცხო სუფიქსიან ზედსართავთა გაფორმება ქართულში ორი ძირითად ყალიბს გვაძლევს:

ა) ზედსართავის ამოსავალია ნასესხები არსებითი სახელის ფუძე;

ბ) ამოსავალია უცხოენოვანი ზედსართავი.

ამ ყალიბების გარდა, არცთუ იშვიათად არსებობს სხვაგვარი წარმოებაც, რომელიც მიღებულ ნორმას არ ექვემდებარება. ზოგჯერ ეს დამკვიდრებული ტრადიციის გამოხატულებაა, ზოგჯერ კი სხვა მიზეზებით შეიძლება აიხსნას.

4) -არ (-ar) – ლათინური წარმომავლობის ზედსართავი სუფიქსი. უცხო წარმომავლობის -არ სუფიქსი ენაში არსებითი სახელებსაც დაერთვის (ინვენტარი, ფორმულარი, ანტიკვარი და სხვ.). მსესხებელ ენაშიც დასტურდება -არ სუფიქსიანი არსებითი სახელებიც და ზედსართავებიც. -არ სუფიქსიანი ზედსართავის გაფორმება ქართულში ისეთსავე ვითარებას გვიჩვენებს, როგორსაც -ალ სუფიქსიანი უცხო წარმომავლობის სახელები. აქაც შეიძლება გამოიყოს -არ სუფიქსიანი უცხო წარმომავლობის ზედსართავ სახელთა ორი ჯგუფი:

1. ქართული ზედსართავეები უცხო წარმომავლობის -არ სუფიქსის შემცველია, რომელსაც დაერთვის ქართულში ზედსართავეების გამაფორმებელი სადერივაციო სუფიქსი;

2. რუსულისაგან განსხვავებით, ქართულში ზედსართავი -არ სუფიქსს არ დაერთავს.

ქართულში უცხო წარმომავლობის -არ სუფიქსიან ზედსართავეებში, თავის მხრივ, შესაძლებელია ორი ქვეჯგუფი გამოვყოთ: ა) ზედსართავისათვის ამოსავალი ფუძეა არსებითი სახელი და ბ) ამოსავალი ფუძეა უცხო წარმომავლობის ზედსართავი.

ა) სკალარი → სკალარ-ულ-ი	скалярный
სპირალი → სპირალ-ურ-ი	спиральный
ოკულარი → ოკულარ-ულ-ი	окулярный
პერპენდიკულარი → პერპენდიკულარ-ულ-ი	перпендикулярный
ცირკულარი → ცირკულარ-ულ-ი	циркулярный
კაპილარი → კაპილარ-ულ-ი	капиллярный
სტაციონარი → სტაციონარ-ულ-ი	стационарный
ბ) უნიტარ-ულ-ი	унитарный
აგრარ-ულ-ი	аграрный
ბინარ-ულ-ი	бинарный
პოლარ-ულ-ი	полярный
ელემენტარ-ულ-ი	элементарный
გლობულარ-ულ-ი	глобулярный
ბინოკულარ-ულ-ი	бинокулярный

განსხვავებულ ვითარებას გვიჩვენებს ის ზედსართავები, რომელთაც რუსულში უცხოენოვანი -არ სუფიქსი აქვთ (თავის მხრით, ფრანგულიდან ნასესხები), მაგრამ ქართულში იგი არ გადმოჰყვებათ. აქაც ქართულისათვის დამახასიათებელი წესი მოქმედებს: თუ არსებობს უსუფიქსო არსებითი სახელი, ზედსართავისათვის სწორედ ეს არსებითია ამოსავალი. მაგალითად,

რუდიმენტი → რუდიმენტ-ულ-ი	рудиментарный
პლაცენტა → პლაცენტ-ურ-ი	плацентарный
მოლეკულა → მოლეკულ-ურ-ი	молекулярный
კუტიკულა → კუტიკულ-ურ-ი	кутикулярный
კორპუსკულა → კორპუსკულ-ურ-ი	корпускулярный
გრანულა → გრანულ-ურ-ი	гранулярный

ზემოთ დასახელებული ორივე ჯგუფის მაგალითებში იშვიათად წესის დარღვევის შემთხვევები გვხვდება: ამოსავალი ნასესხები არსებითი სახელი ქართულში არ დასტურდება, ე. ი. წარმოება წყარო ენის ზედსართავულ ფუძეს ემყარება. მაგალითად,

აუქსილ-ურ-ი	ауксилярный	(← ფრ. auxiliaire)
ცელულ-ურ-ი	целлюлярный	(← ფრ. cellulaire)
ინტერმიცელ-ურ-ი	интермицеллярный	(← ფრ. intermicellaire)
მოლ-ურ-ი	молярный	(← გერმ. molar)
რეტიკულ-ურ-ი	ретикулярный	(← ფრ. reticulaire)

ქართულში არსებული ნორმის მიხედვით ამ წარმოებისათვის ამოსავლად უნდა ივარაუდებოდეს უცხო წარმომავლობის ზედსართაული ფუძე და წარმოდგენილ ფორმებს ასეთი სახე ექნებოდა: აუქსილარული, ცელულარული, ინტერმიცელარული, მოლარული, რეტიკულარული. ამგვარი წარმოება იქნებოდა თანმიმდევრული და თავიდან ავიცილებდით ქართულში უცხო ზედსართავის გაფორმებისას ფორმათა სიჭრელეს.

5. -ია (-ion) – ლათინური წარმომავლობის სუფიქსი, რომელიც დაერთვის მდებრობითი სქესის არსებით სახელებს. ქართულში -ია აფიქსიანი უცხო წარმომავლობის სახელები რუსულის გზით დამკვიდრებულა; ამ ზედსართავი სახელებისათვის ამოსავალია -ია, -ცია დაბოლოებიანი არსებითი სახელები, რომელთაც ბოლოკიდური ხმოვანი ეკვეცებათ, ხოლო -ი სუფიქსი ყოველთვის გადმოჰყვებათ:

სერია → სერი-ულ-ი

პერიფერია → პერიფერი-ულ-ი

პარფიუმერია → პარფიუმერი-ულ-ი

პრემია → პრემი-ულ-ი

ლაბორატორია → ლაბორატორი-ულ-ი

მონოპლია → მონოპოლი-ურ-ი

რეპროდუქცია → რეპროდუქცი-ულ-ი

ინვოლუცია → ინვოლუცი-ურ-ი

ფუნქცია → ფუნქცი-ურ-ი

სუბსტანცია → სუბსტანცი-ურ-ი

6. -ივ (-iv) – ლათინური წარმომავლობის ზედსართაული სუფიქსი. -ივ სუფიქსიანი უცხო წარმომავლობის ზედსართავე-

ბის ქართულად გაფორმებისათვის, ისევე როგორც სხვა ზედსართაული სუფიქსისათვის, ქართულში საკუთარი ნორმაა მიღებული. გამოიყოფა ორი შემთხვევა:

ა) ქართულ ტერმინში არ მოიპოვება წყაროენისეული სუფიქსი -ივ, რომელიც რუსულში დაცულია. ასეთ შემთხვევაში მაზედსართავებელი -ურ ||-ულ სუფიქსი ქართული პირდაპირ არსებითის ფუძეს დაერთვის: ეფექტი → ეფექტური შდრ. эффект-ив-ный; ობიექტი → ობიექტური შდრ. объект-ив-ный; პროგრესი → პროგრესული შდრ. прогресс-ив-ный და სხვ.

ბ) ქართულში ზედსართავისათვის ამოსავალია ან -ივ სუფიქსიანი არსებითი სახელი, ან უცხოური ზედსართავის ფორმა, ოღონდ სუფიქსი -ივ ფონეტიკურ ცვლილებას განიცდის.

პასივი → პასი-ურ-ი	пассивный
პოზიტივი → პოზიტი-ურ-ი	позитивный
მასივი → მასი-ურ-ი	массивный
ნეგატივი → ნეგატი-ურ-ი	негативный
რეაქტივი → რეაქტი-ულ-ი	реактивный
აქტივი → აქტი-ურ-ი	активный
დეკორატი-ულ-ი	декоративный
ინტენსი-ურ-ი	интенсивный
ექსტენსი-ურ-ი	экстенсивный
ადიტი-ურ-ი	аддитивный
რეზისტი-ულ-ი	резистивный
ადვენტი-ურ-ი	адвентивный

აქვე უნდა შევნიშნოთ, ქართულში ეს ნორმა მოქმედებს ისეთ შემთხვევებშიც, როდესაც ზედსართავისათვის ამოსავალია -ცია დაბოლოებიანი სახელი. რუსულისაგან განსხვავებით, სადაც ზედსართავი სახელისათვის ამოსავალია უცხოური ზედსართაული ფუძე, ქართული იყენებს -ცია დაბოლოებიან არსებით სახელს.

დისტრიბუცია → დისტრიბუცი-ულ-ი	дистрибутивный
ერუფცია → ერუფცი-ულ-ი	эруптивный

რეპროდუქცია → რეპროდუქცი-ულ-ი	репродуктивный
კონვექცია → კონვექცი-ურ-ი	конвективный
ინტუიცია → ინტუიცი-ურ-ი	интуитивный

ამგვარად, ტერმინოლოგიური მასალის ანალიზი საშუალებას გვაძლევს ქართულში გამოვყოთ -ივ სუფიქსიანი უცხო წარმომავლობის ფუძის მქონე ზედსართავების ორი ჯგუფი:

ა) ქართული ზედსართავისათვის ამოსავალია უცხო წარმომავლობის არსებითი სახელის არადერივაციული ფუძე (ეფექტი → ეფექტ-ურ-ი);

ბ) ქართული ზედსართავისათვის ამოსავალია უცხოენოვანი დერივაციული ფუძე. ქართულ ზედსართავებში უცხოენოვანი აფიქსის -ი ელემენტი არის -ივ სუფიქსის ფონეტიკური ვარიანტი (პრიმიტივი → პრიმიტი-ულ-ი).

ისეთ შემთხვევებში, როცა ქართული ზედსართავებისათვის ამოსავალია -ცია, -აცია დაბოლოებიანი უცხო წარმომავლობის არსებითი სახელები, გვხვდება პარალელური წარმოების შემთხვევები, მაგალითად, დიზიუნქტიური და დიზიუნქციური; სელექტიური და სელექციური. ამგვარი დუბლეტების არსებობა არამართებულია. როდესაც დასტურდება ქართულში არსებითი სახელი, ზედსართავი ამ არსებითის მიხედვით უნდა იყოს გაფორმებული. ნორმის დარღვევის შემთხვევები ჯერ კიდევ დასტურდება ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში. ასე მაგალითად, ტექნიკურ ტერმინოლოგიაში გვხვდება ზედსართავის ფორმა დიზიუნქციური. ამავე ლექსიკონში შესულია არსებითი სახელი დიზიუნქტივი, სწორედ ეს ფორმა უნდა ყოფილიყო ამოსავალი შესაბამისი ზედსართავისათვის და უნდა გვექონოდა დიზიუნქტიური (და არა დიზიუნქციური).

ამ შემთხვევებისაგან მკვეთრად უნდა გაიმიჯნოს იმგვარი პარალელური ფორმები, რომლებიც პარონიმებს ქმნის და სემანტიკური განშტოების გზითაა მიღებული (ოპერატიული და ოპერაციული, პროდუქტიული და პროდუქციული, დეკორატიული და დეკორაციული და სხვ.). რა თქმა უნდა, აქ საქმე გვაქვს განსხვავებულ სემანტიკურ ფორმებთან.

7. -ივ (-ik) – ბერძნული წარმომავლობის სუფიქსი დაერთვის მდებრობითი სქესის არსებით სახელებს. -ივ სუფიქსი, რო-

მელიც უკავშირდება ბერძნულ -ikos და ფრანგულ -ique-ს, რუსულში -ик(а) აფიქსის სახით გვხვდება. რადგანაც -იკ სუფიქსი წყარო ენაში მდებარეობითი სქესის აღმნიშვნელი იყო, ამიტომ რუსულმაც წყარო ენის სქესის მიხედვით გააფორმა -იკ აფიქსიანი ნასესხები სიტყვები. ქართულში -იკ სუფიქსიანი სიტყვები ფრანგული და რუსული ენების გზით ჩანს ნასესხები და ისინი -იკა დაბოლოებითაა წარმოდგენილი: ჰიდრავლიკა, გრაფიკა, ფანტასტიკა, კინემატიკა, კინეტიკა და სხვ.

რუსულში -ик(а) აფიქსიანი უცხო წარმომავლობის არსებობისაგან ზედსართავეები ფორმდება -ический-ს დართვით. ქართულში კი რუსული ზედსართავეების პარალელურად ორი ყალიბი გამოიყოფა: I. -იკ სუფიქსი გადმოჰყვებათ ქართულ ზედსართავეებს და II. ზედსართავეები გაფორმებულია უსუფიქსო ფუძით.

I. -იკ სუფიქსი ქართულში უცხო წარმომავლობის ზედსართავეებში დასტურდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მათთვის ამოსავალია ის არსებითი სახელები, რომლებიც წყარო ენაში -იკ აფიქსიანია და ეს არსებითები ენაში დამოუკიდებლადაც დასტურდება. მაგალითად,

კრიტიკა → კრიტიკული	критический
მათემატიკა → მათემატიკური	математический
მექანიკა → მექანიკური	механический
ეკონომიკა → ეკონომიკური	экономический
ენერგეტიკა → ენერგეტიკული	энергетический
აკუსტიკა → აკუსტიკური	акустический
ასეპტიკა → ასეპტიკური	асептический
დიელექტრიკი → დიელექტრიკული	диэлектрический

დასტურდება ისეთი ზედსართაული ფორმებიც, რომელთა ამოსავალი არსებითი სახელი მსესხებელ ენაში არ დასტურდება, გამოყენებულია ფუძედ უცხო წარმომავლობის ზედსართაული ფუძე, ამგვარი ფორმები ძალიან ცოტაა.

ასტატიკური	астатический	(ინგლ. astatic)
ტოქსიკური	токсический	(ინგლ. toxic)
სტოქასტიკური	стохастический	(ინგლ. stochastic)

II. რუსულში ზედსართავეებს -ический დაბოლოება დაერ-

თვის არა მარტო -იკ სუფიქსიან ფორმებს, არამედ მაშინაც, როდესაც ნახესხები სიტყვები -ია სუფიქსიანია, შეიძლება უსუფიქსო ფუძესაც დაერთოს. ამგვარ ზედსართავეებს ქართულში უაფიქსო ფორმები შეესატყვისება. ამგვარად, ქართულ ზედსართავეებში -იკ სუფიქსი არ გადმოჰყვება, როდესაც წყარო ენაში არ დასტურდება. რუსულში ამგვარი ფორმები ზედსართავეებისა, რომლებიც -ический სუფიქსითაა გაფორმებული, მაზედსართავებელი აფიქსია და არა უცხო წარმომავლობის -ik სუფიქსის ფონეტიკური ვარიანტი. მაგალითად,

ასტიგმატი → ასტიგმატური астигматический (← ბერძ. a+ stigmē)
 ჰიპერბოლა → ჰიპერბოლური гиперболический (← ბერძ. hyperbole)
 ჰემოლიზი → ჰემოლიზური гемолитический (← ბერძ. haima+lysis)
 ქრომატი → ქრომატული хроматический (← ბერძ. chrōma)
 სინოდი → სინოდური синодический (← ბერძ. synodos)
 მელოდია → მელოდირი мелодический (← ბერძ. melōdia)
 ჰარმონია → ჰარმონიული гармонический (← ბერძ. harmonia)

ამგვარად, -იკ აფიქსიანი სახელებიდან ზედსართავის გასაფორმებლად ქართულში ამოსავალია არსებითი სახელები, მაგრამ თუ -იკ აფიქსიანი ფუძე არსებით სახელად არ დასტურდება, ზედსართავისათვის გამოყენებულია უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელი. მაგრამ ენაში დასტურდება ისეთი ზედსართავეებიც, რომელთა ამოსავალი არსებითი სახელი არ გვხვდება და არც -იკ სუფიქსიანი ზედსართავი ფუძეა გამოყენებული. ასეთებია: იდენტური და სპორადული. ამ ზედსართავეებში უგულებელყოფილია უცხო წარმომავლობის -იკ აფიქსი, რომელიც წყარო ენაშიც და რუსულშიც დასტურდება (მდრ. sporадический ← ბერძ. sporadikos და идентичный ← ლათ. identicus).

ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში დასტურდება პარალელური წარმოება -იკ სუფიქსიანი და უსუფიქსო ზედსართავეებისა. მაგალითად,

სისტემური — სისტემატიკური	систематический
კუბური — კუბიკური	кубический
კინემატური — კინემატიკური	кинематический
მეთოდური — მეთოდიკური	методический
მეტრული — მეტრიკული	метрический
კვადრატული — კვადრატიკული	квадратичный
ტელურული — ტელურიკული	телурический
ჰარმონიული — ჰარმონიკული	гармонический
დიელექტრული — დიელექტრიკული	диэлектрический
ეკონომიური — ეკონომიკური	экономический
ექსცენტრული — ექსცენტრიკული	эксцентрический

პარალელურ ფორმათა არსებობა ზოგ შემთხვევაში ნორმის დარღვევაა, ე. ი. ტერმინოლოგიურ დუბლეტებთან გვაქვს საქმე, ზოგჯერ კი, ისევე, როგორც -ალ სუფიქსიან ზედსართავებთან დაკავშირებით იყო აღნიშნული, ეს პარალელური ფორმები ტერმინოლოგიაში სემანტიკურადაა გამიჯნული. ისინი, ფაქტობრივად, პარონიმებს წარმოადგენენ და სხვადასხვა არსებითებისაგან წარმოების შედეგადაა მიღებული:

სისტემა	→	სისტემური	და	სისტემატიკა	→	სისტემატიკური
მეთოდი	→	მეთოდური	და	მეთოდიკა	→	მეთოდიკური
ჰარმონია	→	ჰარმონიული	და	ჰარმონიკა	→	ჰარმონიკული
მეტრი	→	მეტრული	და	მეტრიკა	→	მეტრიკული
კუბი	→	კუბური	და	კუბიკი	→	კუბიკური
ეკონომია	→	ეკონომიური	და	ეკონომიკა	→	ეკონომიკური

ასევე სემანტიკურადაა განსხვავებული ექსცენტრული და ექსცენტრიკული. ექსცენტრულისათვის ამოსავალია ექსცენტრი (მდრ. ინგლ. *excentre*), ხოლო ექსცენტრიკულისათვის ექსცენტრიკი (მდრ. ფრ. *excentrique*).

ზოგჯერ დუბლეტები წარმოიქმნება ერთ-ერთი ზედსართავის არასწორი მორფოლოგიური გაფორმების შედეგად. ბუნებრივია, ამ შემთხვევაში საჭიროა ასეთი ფორმების უნიფიკაცია. მაგალითად, ზედსართავებისათვის ტელურული და ტელუ-

რიკული ამოსავალია არსებითი სახელი ტელური, ამიტომ ზედსართავის ერთადერთი ფორმა იქნება ტელურული. ასევე, კინემატიკურის ამოსავალი ფორმაა კინემატიკა, მაშასადამე, უმართებულო იქნება კინემატური; დიელექტრიკული ნაწარმოებია არსებითი სახელისაგან დიელექტრიკი, უმართებულო იქნება დიელექტრული.

ტერმინოლოგიაში არამართებულად იყო დამკვიდრებული ზედსართავის ფორმა პრევმატური. ამ ზედსართავისათვის ამოსავალია არსებითი სახელი პნევმატიკა. ტერმინოლოგიური ლექსიკონების ბოლო გამოცემებში შესაბამისი ზედსართავის ფორმა დაზუსტდა და გვაქვს პნევმატიკური (← ბერძ. pneumatikos). ასევე ბოლო დრომდე არასწორი ფორმით იხმარებოდა ფიზიკის ტერმინოლოგიაში ზედსართავი დიატონური (არსებითი სახელისაგან დიატონიკა), ნაცვლად დიატონიკურისა (მდრ. ბერძ. diatonikos), რომელიც ასეთი ფორმითაა ფიქსირებული ტექნიკური ტერმინოლოგიის ბოლო გამოცემაში. არასწორი ფორმით ჩანს დამკვიდრებული ტერმინოლოგიებში ასევე ზედსართავი სტერეოფონიკური – стереофонический, რომელშიც სუფიქსი -იკ ზედმეტია, რამდენადაც ამოსავალი არსებითი სახელია სტერეოფონია; მაშასადამე, ზედსართავის ფორმა იქნებოდა სტერეოფონური.

ამგვარად, -იკ სუფიქსიანი ზედსართავეების ქართულად გაფორმებისას აუცილებლად გათვალისწინებული უნდა იყოს საკუთარი ენის კანონები და წყარო ენის მონაცემები. შუამავალი ენა (იგულისხმება რუსული) ასეთ შემთხვევაში ერთ სტრუქტურულ ტიპს გვაძლევს – ყველა შემთხვევაში მისთვის ამოსავალია უცხოური ზედსართავის ფუძე.

8. -ილ (-il) – ლათინური წარმომავლობის ზედსართავი სახელების სუფიქსი. ჩვეულებრივ, -ილ სუფიქსიანი სახელები მსესხებელ ენაში (რუსულშიც და ქართულშიც) ზედსართავი ფორმით შემოდის (იშვიათად არსებით სახელადაც დასტურდება: პროფილი, ვენტილი). ბუნებრივია, ქართულში -ურ (-ულ) სუფიქსი უცხოურ ზედსართავის ფუძეს ერთვის:

სტაბილ-ურ-ი	стабильный	(ლათ. stabilis)
ლაბილ-ურ-ი	лабильный	(ლათ. labilis)
მობილ-ურ-ი	мобильный	(ლათ. mobilis)
ტაქტილ-ურ-ი	тактильный	(ლათ. tactilis)

ცალკე უნდა გამოვეყოთ უცხო წარმომავლობის ისეთი ზედსართავეები, რომელთა ამოსავალია სუფიქსოიდების საშუალებით შედგენილი არსებითი სახელები.

როგორც ცნობილია, -ლოგია სუფიქსოიდი წარმოქმნის სამეცნიერო დისციპლინების სახელწოდებებს: ფსიქოლოგია, ბიოლოგია, კოსმოლოგია, ზოოლოგია, ჰიდროლოგია და ა. შ. მეცნიერებათა ამ დარგებში მომუშავე პირის აღმნიშვნელია სუფიქსოიდი -ლოგ: ფსიქოლოგი, ბიოლოგი, კოსმოლოგი, ზოოლოგი. -ლოგ და -ლოგია სუფიქსოიდიანი არსებითებიდან ზედსართავის გაფორმება სხვადასხვაგვარად ხდება:

-ლოგია აფიქსოიდიანი სახელი -ურ (-ულ) სუფიქსს დაერთავს და ზედსართავ სახელად იქცევა. მაგალითად,

ტექნოლოგია	→ ტექნოლოგიური	(მდრ. ტექნოლოგიური ბაზა)
პათოლოგია	→ პათოლოგიური	(მდრ. პათოლოგიური სიმპტომები)
ფიზიოლოგია	→ ფიზიოლოგიური	(მდრ. ფიზიოლოგიური იმუნიტეტი)
გეოლოგია	→ გეოლოგიური	(მდრ. გეოლოგიური აგებულება)
გენეალოგია	→ გენეალოგიური	(მდრ. გენეალოგიური ხე)
ჰიდროლოგია	→ ჰიდროლოგიური	(მდრ. ჰიდროლოგიური ანალოგია)
მეტეოროლოგია	→ მეტეოროლოგიური	(მდრ. მეტეოროლოგიური დაკვირვება)

-ლოგ სუფიქსოიდიანი არსებითები -ურ (-ულ) სუფიქსს არ დაირთავენ. რაც უნდა აიხსნას იმით, რომ -ლოგ აფიქსოიდიანი სახელების სემანტიკა გამორიცხავს თვისების აღმნიშვნელი სუფიქსის დართვას. -ლოგ სუფიქსოიდით წარმოდგენილი არსებითი სახელები ადამიანთა პროფესიის აღმნიშვნელია და თუ ის მსაზღვრულადაა გამოყენებული, მას ექნება ნათესაობითი ბრუნვით გამოხატული სემანტიკა (ფილოლოგიის გამოკვლევა).

-გრაფ სუფიქსოიდი წარმოქმნის ხელსაწყობის სახელწოდებებს (თვითმწერს, ავტომატურად მოქმედს...): ვიბროგრაფი, სეისმოგრაფი, კარდიოგრაფი, სპექტროგრაფი და ა. შ. ამ სახელებიდან ზედსართავი ფორმდება ფუძეზე დართული აფიქსით: ტელეგრაფ-ულ-ი, ოსცილოგრაფ-ულ-ი, ვიბროგრაფ-ულ-ი, სეისმოგრაფ-ულ-ი, სპექტროგრაფ-ულ-ი და ა. შ.

ამავე -გრაფ სუფიქსოიდით იწარმოება სხვადასხვა დარგის სპეციალისტთა ხელობის სახელები: არქეოგრაფი, ბიბლიოგრაფი, გეოგრაფი, ტოპოგრაფი და ა. შ.

-გრაფია სუფიქსოიდით გაფორმებული არსებითი სახელები წარმოქმნიან სამეცნიერო დისციპლინებს (აღწერით დარგებს): არქეოგრაფია, ბიბლიოგრაფია, ლექსიკოგრაფია, პალეოგრაფია... -გრაფ და -გრაფია სუფიქსოიდიანი არსებითი სახელებისაგან ზედსართავეების გაფორმება ხდება ფუძეზე -ურ (-ულ) მანარმოებლის დართვით. მაშასადამე, ა) გრაფ+ურ(ულ) → გრაფ-ულ-ი; ბ) გრაფია+ურ(ულ) → გრაფი-ულ-ი. ამის მიხედვით უნდა გვეკონდეს: ვიბროგრაფ-ი → ვიბროგრაფ-ულ-ი; სეისმოგრაფ-ი → სეისმოგრაფ-ულ-ი, მაგრამ პოლიგრაფია → პოლიგრაფი-ულ-ი, ფოტოგრაფია → ფოტოგრაფი-ულ-ი... ე. ი. -გრაფ საგნების აღმნიშვნელი სუფიქსოიდია, ხოლო -გრაფია პროცესებისა.

მიუხედავად ამ აფიქსოიდების გამჭვირვალე განსხვავებული სემანტიკისა, ტერმინოლოგიაში შეინიშნება -გრაფ და -გრაფია სუფიქსოიდებიანი არსებითი სახელებისაგან ნაწარმოებ ზედსართავთა აღრევის შემთხვევები. ზედსართავთა გაფორმება განსაკუთრებით რთულდება მაშინ, როდესაც დასტურდება ერთი და იმავე ფუძისგან ნაწარმოები ორივე სუფიქსოიდიანი

ფორმა: რადიოგრაფი და რადიოგრაფია, პოლიგრაფი და პოლიგრაფია, ჰიდროგრაფი და ჰიდროგრაფია, ტიპოგრაფი და ტიპოგრაფია, ტელეგრაფი და ტელეგრაფია... თითოეული ამ არსებითი სახელისაგან თანაბრად შესაძლებელი ზედსართავების წარმოება (რადიოგრაფი → რადიოგრაფ-ულ-ი, და რადიოგრაფია → რადიოგრაფიული). მაგრამ ხშირად ამ არსებითი სახელებისაგან ზედსართავეები, როგორც ტერმინოლოგიური ერთეულები, ლექსიკონებში და ტერმინოლოგიურ სიტყვათხმარებაშიც მხოლოდ ერთი ფორმითაა ფიქსირებული. მაგალითად, ორი სხვადასხვა სახელისათვის – ჰიდროგრაფი და ჰიდროგრაფია ზედსართავი მხოლოდ ერთი ფორმითაა წარმოდგენილი – ჰიდროგრაფი-ულ-ი ან კიდევ, ტოპოგრაფი, ტოპოგრაფია → ტოპოგრაფი-ულ-ი; ტელეგრაფი და ტელეგრაფია → ტელეგრაფი-ულ-ი და ა. შ.

თუმცა ამ არამართებულ წარმოებათა გვერდით გვხვდება მართებული წარმოების შემთხვევებიც: ფოტოტელეგრაფ-ი → ფოტოტელეგრაფ-ულ-ი, ფოტოტელეგრაფია → ფოტოტელეგრაფი-ულ-ი.

ჩვენი აზრით, აღრევის საფუძველი ის უნდა იყოს, რომ -ლოგ და -გრაფ სუფიქსიდიანი არსებითი სახელიდან რეალურად მსაზღვრელის წარმოების საჭიროება ნაკლებია. სწორედ ამიტომ აიხსნება, რომ ზედსართავი ფორმები ქართულში -ურ (-ულ) თვისების აღმნიშვნელი სუფიქსით არ არის გაფორმებული, თორემ სტრუქტურულად ეს შეუძლებელი სულაც არ არის (პოლიგრაფ-ი → პოლიგრაფ-ულ-ი, ტიპოგრაფ-ი → ტიპოგრაფ-ულ-ი და ა. შ.). ამ ტიპის პროფესიის აღმნიშვნელი არსებითი სახელებიდან ზედსართავეები მეტწილად სა-ო კონფიქსითაა გაფორმებული: პოლიგრაფი → საპოლიგრაფო, ტოპოგრაფი → სატოპოგრაფო, ან არსებითი სახელის ნათესაობითი ბრუნვის ფორმით, ე. ი. მართულ მსაზღვრელად წარმოდგენილ არსებითს აკისრია -ულ (-ურ) სუფიქსის ფუნქცია.

ამგვარად, -გრაფ და -გრაფია სუფიქსიდიანი ზედსართავეების გაფორმება ქართულ ტერმინოლოგიაში მხოლოდ მორფოლოგიური დანაწევრების საშუალებითაა შესაძლებელი. სწორედ

მანარმოებელი ფუძისა და მანარმოებლების გამოყოფა გვაძლევს საშუალებას თავიდან ავიცილოთ არასწორი წარმოება.

ანალოგიური ვითარება გვაქვს უცხო წარმომავლობის იმ ზედსართავ სახელებთან, რომლებიც -მეტრ და -მეტრია სუფიქსოდიანი ფუძეებიდანაა ნაწარმოები. -მეტრ სუფიქსოდიანაა ნაწარმოები სხვადასხვა საზომი ხელსაწყოებისა და ინსტრუმენტების სახელწოდებები: ამპერმეტრი, ანემომეტრი, დინამომეტრი, ვოლტმეტრი, რადიომეტრი და ა. შ. -მეტრია სუფიქსოდიან წარმოიქმნება სხვადასხვა დამხმარე სამეცნიერო დისციპლინების სახელწოდებები, ასევე სამეცნიერო ანალიზის მეთოდები: ანემომეტრია, გეომეტრია, მაგნიტომეტრია, ბიომეტრია... ენობრივი ნორმის მიხედვით, აქაც, ისევე როგორც სხვა შემთხვევაში, ამოსავალია ზედსართავი ფორმისათვის შესაბამისი არსებითი სახელის ფუძე:

სანტიმეტრი → სანტიმეტრ-ულ-ი

რეფრაქტომეტრი → რეფრაქტომეტრ-ულ-ი

პარამეტრი → პარამეტრ-ულ-ი

მილიმეტრი → მილიმეტრ-ულ-ი

ასიმეტრია → ასიმეტრი-ულ-ი

აქსონომეტრია → აქსონომეტრი-ულ-ი

გეომეტრია → გეომეტრი-ულ-ი

იზომეტრია → იზომეტრი-ულ-ი

ამგვარად, მეტრ და -მეტრია სუფიქსოდეებიანი არსებითებიდან ზედსართავების გაფორმება თანაბრადაა შესაძლებელი და ისინი სემანტიკურად ყოველთვის გამიჯნულია. მიუხედავად ამისა, ტერმინოლოგიაში აქაც ხშირია ზედსართავთა აღრევის შემთხვევები, როცა ანგარიში არ ეწევა ამოსავალ ფუძეს და ორივე შემთხვევაში გვაქვს მხოლოდ ერთი ყალიბი:

გონიომეტრი, გონიომეტრია → გონიომეტრ-ულ-ი

ელექტრომეტრი, ელექტრომეტრია → ელექტრომეტრ-ულ-ი

პიეზოეტრი, პიეზოეტრია → პიეზომეტრ-ულ-ი

რადიომეტრი, რადიომეტრია → პიეზომეტრ-ულ-ი

ფოტომეტრი, ფოტომეტრია → ფოტომეტრი-ულ-ი

აკალიმეტრი, აკალიმეტრია → აკალიმეტრი-ულ-ი

გრავიმეტრი, გრავიმეტრია → გრავიმეტრი-ულ-ი

თერმომეტრი, თერმომეტრია → თერმომეტრი-ულ-ი

დასტურდება ზედსართავების არასწორი გაფორმების შემთხვევები. მაგალითად, ზედსართავი ანიზომეტრი-ულ-ი წარმოქმნილია არსებითი სახელისგან ანიზომეტრი, მიღებული ნორმის მიხედვით, სწორი ფორმა იქნება ანიზომეტრული. ზედსართავი ლაგომეტრიული კი ეყრდნობა არსებით სახელს ლაგომეტრი, ამიტომ სწორი ფორმა იქნება ლაგომეტრული. ტერმინოლოგიაში წარმოდგენილია ზედსართავების პარალელური ფორმები: სტექიომეტრიული და სტექიომეტრული. ამ ზედსართავისათვის ამოსავალი უნდა იყოს არსებითი სახელი სტექიომეტრია (ფრ. *stachiometrie*), მისგან ნაწარმოები ზედსართავი იქნება სტექიომეტრიული.

დასახელებულ მაგალითებში ხან მხოლოდ -მეტრული დაბოლოება გვხვდება, ხან კი -მეტრიული. პარალელური ფორმები სემანტიკურად უნდა გაიმიჯნოს, რაც მკაფიოდ ჩანს ტერმინოლოგიურ შესიტყვებებში. ეს კი ნიშნავს, მსაზღვრელად წარმოდგენილი ზედსართავის დაბოლოება უნდა გაარკვიოს საზღვრულმა (კალორიმეტრული ბომბი და კალორიმეტრიული ანალიზი; ტელემეტრული გადამნოდი და ტელემეტრიული სისტემა; ჰიდრომეტრული ტრიალი და ჰიდრომეტრიული გრადუსი; ელექტრომეტრული სქემა და ელექტრომეტრიული გამაძლიერებელი; პოტენციომეტრული ტიტერა და პოტენციომეტრიული ანალიზი და სხვა.).

ამრიგად, -ურ (-ულ) სუფიქსით გაფორმებულ უცხო წარმომავლობის ზედსართავები ქართულში ძირითადად ორ ჯგუფს ქმნიან:

I. ზედსართავი სახელი ნაწარმოებია უცხო წარმომავლობის არსებითი სახელისაგან, რომელიც მსესხებელ ენაში დამოუკიდებლადაც დასტურდება (მოლეკულა → მოლეკულ-ურ-ი).

II. ზედსართავი ნაწარმოებია თვით წყარო ენის ზედსართავი ფორმისაგან (აქტუალ-ურ-ი).

ამ ჯგუფების კლასიფიკაციას საფუძვლად უდევს სიტყვა-თა ანალიზი წყარო ენის მიხედვით, ამ სიტყვათა მორფემული დანაწევრების კრიტერიუმი. არსებითი სახელის მორფოლოგიური დანაწევრება აუცილებელი პირობა ჩანს არა მხოლოდ თვით არსებითის მორფოლოგიური ადაპტაციის განსაზღვრისათვის, არამედ მისგან წარმოქმნილი ზედსართავებისათვისაც.

ქართულში უცხო წარმომავლობის ზედსართავთა მორფოლოგიური გაფორმებისას ის სახელები, რომელთა ამოსავალი ფუძე არსებითია, განსხვავებულ ყალიბებს არ ქმნიან. მსესხებელი ენისათვის მნიშვნელობა არ აქვს იმას, ეს უცხო წარმომავლობის არსებითი სახელი დერივაციული წარმომავლობისა თუ არადერივაციული. ზედსართავის ფუძედ გამოყენებულ დერივაციულ სახელს ქართული სესხულობს დაუნაწევრებად, როგორც მარტივ ფუძეს.

ქართულშიც, სხვა მსესხებელი ენების მსგავსად, შესაძლებელია უცხო წარმომავლობის არსებითების დანაწევრება წყარო ენის დონეზე. გამოიყოფა ამ რიგის აფიქსები:

- ად || -ადა: კასკ-ად-ი, ფას-ად-ი, ბლოკ-ადა
- ან: ეკრ-ან-ი, რედ-ან-ი, ფილიგრ-ან-ი
- ას: კარკ-ას-ი, ფუგ-ას-ი, ტერ-ას-ი
- ასტ: კონტრ-ასტ-ი, ბალ-ასტ-ი, ენთუზი-ასტ-ი
- ატ: აცეტ-ატ-ი, კარბონ-ატ-ი, ნიტრ-ატ-ი
- ელ: დროს-ელ-ი, პან-ელ-ი, პარალ-ელ-ი
- ენ: აცეტილ-ენ-ი, ეთილ-ენ-ი, სელ-ენ-ი
- ენტ: პერგამ-ენტ-ი, სეგმ-ენტ-ი, პიგმ-ენტ-ი
- ექს: დუპლ-ექს-ი, რეფლ-ექს-ი, სიმპლ-ექს-ი
- იდ: კარბ-იდ-ი, სულფ-იდ-ი, ჰიბრ-იდ-ი
- ინ: ტრიკლ-ინ-ი, ტურბ-ინ-ი, სელს-ინ-ი
- იტ: პერტ-იტ-ი, ფერ-იტ-ი, სორბ-იტ-ი
- მა: ფირ-მა, პლაზ-მა, პანორა-მა
- ოდ: პენტ-ოდ-ი, დი-ოდ-ი, ელექტრ-ოდ-ი
- ოზ: ცელულ-ოზ-ა, ვისკ-ოზ-ა, ნიტრ-ოზ-ა
- ოლ: ბენზ-ოლ-ი, ალკოჰ-ოლ-ი, კამე-ოლ-ი

- ონ: ბეტ-ონ-ი, ბალ-ონ-ი, გაბი-ონ-ი
- ორ: ტრაქტ-ორ-ი, პროტექტ-ორ-ი, რედუქტ-ორ-ი
- ურა: სტრუქტ-ურა, ფიგ-ურა, სკულპტ-ურა

ამგვარ ტერმინებში აფიქსჩამოშორებულ უცხო წარმომავლობის ფუძეს ქართულში სემანტიკური მნიშვნელობა არა აქვს. მსესხებელ ენაში ერთი და იმავე აფიქსიან სახელთა სიმრავლე გარკვეული სემანტიკური ჯგუფების გამოყოფის შესაძლებლობას იძლევა, რადგანაც მათ გადმოჰყვებათ წყარო ენისათვის დამახასიათებელი თავდაპირველი სემანტიკური ფუნქცია, თითოეული აფიქსი ძირითადად დაერთვის ერთი რომელიმე სემანტიკური ჯგუფის სიტყვებს (შდრ. აცეტატი, კარბონატი, ნიტრატი...).

-ურ (-ულ) სუფიქსით გაფორმებული უცხო წარმომავლობის ზედსართავეებისათვის ამოსავალი შეიძლება იყოს წყარო ენის -ალ, -არ, -ივ, -იკ აფიქსიანი ზედსართაული ფორმები. გარკვეულ შემთხვევებში ეს ფუძეები თვით წყარო ენაში და მსესხებელშიც შესაძლებელია გასუბსტანტივდეს, რის შედეგადაც აღნიშნულ აფიქსებს ეკარგებათ სიტყვანარმოებითი ფუნქცია და დეტერმინანტ აფიქსთა რიგში ექცევიან. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ეს გასუბსტანტივებული ფორმები სემანტიკურადაც განსხვავდებიან თავიანთი ამოსავალი ძირეული სუბსტანტივებისაგან. ფუნქცია სხვას ნიშნავს, ფუნქციონალი – სხვას. შესაბამისად, ქართულშიც შენარჩუნებულია ეს სემანტიკური სხვაობა და გვაქვს ფუნქციურიც და ფუნქციონალურიც სხვადასხვა მნიშვნელობით. მაშასადამე, -ალ, -არ, -ივ, -იკ აფიქსებიანი ამგვარი ფორმები ქართულისათვის დაუნაწევრებელი ერთეულებია და მათგან ნაწარმოებ ზედსართავეებთან ისეთსავე ფორმობრივ-სემანტიკურ მიმართებაში არიან, როგორც მარტივი ფუძისაგან წარმოქმნილი სახელებისათვის არის დამახასიათებელი: შდრ. იდეა → იდეური და იდეალი → იდეალური; სისტემა → სისტემური და სისტემატიკა → სისტემატიკური; პარლამენტი → პარლამენტური და პარლამენტარი → პარლამენტარული.

-ურ (-ულ) სუფიქსი ყველაზე აქტიური და პროდუქციული აფიქსია ქართულში უცხო წარმომავლობის ფუძეებისგან ზედ-

სართავების გასაფორმებლად. იგი დაერთვის როგორც უცხო წარმომავლობის არსებით სახელებს, ისე ზედსართაულ ფორმებს.

§ 4. სა-ო, სა-ე, -იან, -ოვან აფიქსიანი უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელები

სამეცნიერო ლიტერატურაში სა-ო კონფიქსის რამდენიმე მნიშვნელობა გამოიყოფა: დანიშნულება, განკუთვნება და თვისება.

-ურ (-ულ) სუფიქსისაგან განსხვავებით, სა-ო მანარმოებელი, რომელიც ერთ-ერთი პროდუქტიული კონფიქსთაგანია (როგორც საკუთრივ ქართულ ლექსიკურ ერთეულებთან, ისე უცხო წარმომავლობის სახელებთან), უცხო წარმომავლობის სახელთაგან დაერთვის მხოლოდ არსებით სახელებს და არ გვხვდება ნასესხებ ზედსართაულ ფუძეებთან.

აღნიშნულია, რომ სა-ო კონფიქსი ქართულში დაერთვის ნებისმიერ ხმოვანსა და თანხმოვანზე დაბოლოებულ ფუძეს (შ-ს გარდა). საწარმოებელი ფუძე შეიძლება იყოს ერთ-, ორ-, სამ-, ოთხ- და მეტმარცვლიანი (ტუსკია, 1975, 77).

სა-ო კონფიქსი ისევე ფუნქციონირებს უცხო წარმომავლობის ფუძეებთან, როგორც ქართულ ფუძეებთან, ხოლო წარმოების პრინციპები ძირითადად ემორჩილება საკუთრივ ქართულში მოქმედ წესებს. სა-ო კონფიქსი განურჩევლად დაერთვის უცხო წარმომავლობის ხმოვანფუძიან და თანხმოვანფუძიან, როგორც მარტივ, ისე რთულფუძიან სახელებს. მაგალითად:

ტელეფონი → სა-ტელეფონ-ო

ავტომობილი → სა-ავტომობილ-ო

გარაჟი → სა-გარაჟ-ო

ექსკურსია → სა-ექსკურსი-ო

ემულსია → სა-ემულსი-ო

ავიაცია → სა-ავიაცი-ო

მელიორაცია → სა-მელიორაცი-ო

ლითოგრაფია → სა-ლითოგრაფი-ო

რადიოლოკაცია → სა-რადიოლოკაცი-ო

ტერმინოლოგიურ სიტყვათხმარებაში სა-ო კონფიქსით ნაწარმოები ზედსართავები ხშირად მნიშვნელობით ემთხვევა -ურ (-ულ) სუფიქსიან ფორმებს. ამიტომაც, რომ სა-ო და -ურ (-ულ) აფიქსიანი ფორმები ხშირად ერთმანეთის პარალელურად, სინონიმური მნიშვნელობით გვახვდება

საკულმინაციო ნერტილი – кульминационной точка შდრ.:

კულმინაციური ნერტილი – кульминационная точка;

სალითოგრაფიო საღებავი – литографическая краска შდრ.:

ლითოგრაფიული ქვა – литографский камень;

სადისტანციო აპარატურა – дистанционная аппаратура შდრ.:

დისტანციური დაცვა – дистанционная защита

უცხო წარმომავლობის ფუძეებთან სა-ო კონფიქსის სიტყვანაწარმოებითი ფუნქცია თანდათანობით იზრდება, მისი ხმარების არე სულ უფრო და უფრო ფართოდება. იგი ენაცვლება -ურ (-ულ) სუფიქსიან ფორმებს (თეატრალური – სათეატრო; მუსიკალური – სამუსიკო; სპორტული – სასპორტო).

სა-ო კონფიქსს, რომელიც, ჩვეულებრივ, გამოხატავს მხოლოდ დანიშნულებასა და განკუთვნებას, ტერმინოლოგიაშიც იგივე ფუნქცია აკისრია, იმისდა მიუხედავად, უცხო წარმომავლობისაა ტერმინი თუ არა.

ისევე, როგორც სა-ო კონფიქსს, სა-ე-საც საზღვრულის ჩაყვარდნის გამო ზედსართავობა შეიძლება ხშირად დაკარგულიც ჰქონდეს (არსებითად იყოს ქცეული).

სა-ე კონფიქსის ხმარება ენაში სა-ო-სთან შედარებით შეზღუდული ჩანს. როგორც შენიშნავენ, სა-ე კონფიქსი დაერთვის თითქმის ყოველგვარ სახელს: არსებითებს, ზედსართავებს, ასევე ზმნისართებს, ნაწილაკებს, სახელზმნებს, წარმოქნილ სახელებს, რთულფუძიან სახელებს. სა-ე აფიქსი ძალზე იშვიათად დაერთვის რთულ ფუძეს, ნაწარმოებსა და უცხო წარმომავლობის სახელებს (ტუსკია, 1975, 77-79).

ჩვეულებრივ, სა-ო და სა-ე კონფიქსები ერთი და იმავე ფუძიდან არ აწარმოებენ სახელებს. მაგრამ იშვიათად ასეც ხდებ-

ბა, – დაერთვიან ერთსა და იმავე ფუძეს და იდენტური შინაარსის სახელებს ქმნიან: საბალახე – საბალახო, სამიზნე – სამიზნო...

ენაში დასტურდება ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ერთსა და იმავე ფუძეზე სა–ე და სა–ო კონფიქსთა დართვისას სემანტიკურად განსხვავებული სახელები მიიღება (სადროშო და სადროშე, „სადროშო“ ადგილია, „სადროშე“ – დროშისათვის მასალა).

სა–ო და სა–ე კონფიქსები ფუნქციურ განმასხვავებლად მიჩნეულია თვით ამ აფიქსთა სხვადასხვაობა. ვარუდობენ, რომ სა–ე აფიქსების თავდაპირველი ფუნქცია იყო მხოლოდ დანიშნულების გამოხატვა, სა–ო აფიქსების კი – განკუთვნება (ზურაბიშვილი, 1961, 154).

სა–ე და სა–ო კონფიქსთა შეპირისპირებას მორფოსემანტიკური საფუძველი უდევს. მაგრამ ზოგჯერ სა–ო და სა–ე კონფიქსთა დისტრიბუცია ვერ აიხსნება სიტყვის მნიშვნელობით და ვერც ფუძე განსაზღვრავს ამ კონფიქსთა ხმარების შემთხვევებს. საერთოდ ჭირს საკუთრივ ენობრივი ფაქტორებით მათი ხმარების ნორმათა დაზუსტება.

უფრო მეტად რთულდება სა–ე და სა–ო კონფიქსთა დისტრიბუცია უცხო წარმომავლობის სახელებთან. თუ თვით ქართულ ენაში ამ აფიქსთა განაწილება ხშირად სემანტიკური ფაქტორითაა შეპირობებული, უცხო სიტყვის ფუძის შინაარსი აძნელებს სა–ე და სა–ო კონფიქსთა განაწილებას.

ყურადღებას იქცევს ის ფაქტი, რომ უცხო წარმომავლობის ფუძესთან სა–ე და სა–ო კონფიქსთა განაწილების ძირითადი საფუძველი თითქოს სიტყვის ფუძე უნდა იყოს. გამოიკვეთა, რომ სა–ო კონფიქსი დაერთვის –ია–ზე დაბოლოებულ სახელებს და ამ პოზიციაში მას არასოდეს შეენაცვლება სა–ე (ამგვარადვე იქცევა სა–ო საკუთრივ ქართულ სახელებზე დართვისას). სა–ო კონფიქსი დაერთვის კომპოზიტებს და აქ მას არ შეენაცვლება სა–ე. მაგალითად,

-ია-ზე დაბოლოებული:

სა-ავიაციო-ო

სა-ემისიო-ო

სა-დეტონაციო-ო

სა-გარანტიო-ო

კომპოზიციური წარმომავლობის სახელებთან:

სა-ლითოგრაფიო-ო

სა-რადიოლოკაციო-ო

სა-ტელეფონ-ო

სა-ტელეგრაფ-ო

სა-ე კონფიქსი უცხო წარმომავლობის ტერმინებთან შედარებით იშვიათად იხმარება.

ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში ფიქსირებული მასალის მიხედვით, სა-ე კონფიქსის ხმარების შემთხვევების ორი ჯგუფი გამოიყოფა:

ა) ფუძეს აწარმოებს მხოლოდ სა-ე კონფიქსი:

სა-ავტომატ-ე (საავტომატე ფოლადი)

სა-ასფალტ-ე (საასფალტე ნახშირი)

სა-ბალონ-ე (საბალონე მილი)

სა-ბომბ-ე (საბომბე ლუკი)

სა-ბროშურ-ე (საბროშურე ნემსი)

სა-ბუქს-ე (საბუქსე ყელი)

სა-გობელენ-ე (საგობელენე რეფსი)

სა-მარტენ-ე (სამარტენე აგური)

სა-სილოს-ე (სასილოსე კოშკი)

სა-შპალ-ე (საშპალე ამონაჭერი)...

ბ) ფუძეს აწარმოებს სა-ე-ც და სა-ო-ც (ე. ი. გვაქვს პარალელური წარმოება):

საალბომე || საალბომო (საალბომე ქაღალი და საალბომო ფორმატი)

საბალასტე || საბალასტო (საბალასტე ფილა და საბალასტო მინარევი)

საბანდაჟე || საბანდაჟო (საბანდაჟე ფოლადი და საბანდა-
ჟო რკინა)

საბუქსირე || საბუქსირო (საბუქსირე სიგნალი და საბუქ-
სირო სანეგარი)

საგრუნტე || საგრუნტო (საგრუნტე საღებავი და საგრუნ-
ტო საღებავი)

საეტიკეტე || საეტიკეტო (საეტიკეტე ქაღალდი და საეტი-
კეტო ქაღალდი)

საიმპულსე || საიმპულსო (საიმპულსე კოჭა და საიმპულ-
სო კოჭა)

საკაბელე || საკაბელო (საკაბელე ქარხანა და საკაბელო
ქაღალდი)

საკალიბრე || საკალიბრო (საკალიბრე საამქრო და საკა-
ლიბრო რგოლი)

საკარტონაჟე || საკარტონაჟო (საკარტონაჟე ქაღალდი
და საკარტონაჟო მანქანა)

საკოქსე || საკოქსო (საკოქსე ლუმელი და საკოქსო ლუმე-
ლი)

სამატრიცე || სამატრიცო (სამატრიცე ჩარჩო და სამატრი-
ცო ყუთი)

ამგვარად, პირველ ქვეჯგუფში შემავალ ზედსართავებში, სა-ე კონფიქსი აღნიშნავს დანიშნულებას (საავტომატე – ნიშ-
ნავს ავტომატისათვის დანიშნულს). მაგრამ ის ფაქტი, რომ ამ
ჯგუფის ზედსართავები ტერმინოლოგიაში ერთი ფორმითაა და-
მკვიდრებული, კიდევ არ ნიშნავს იმას, რომ ენაში შეიძლება სხვა
ფორმით არ დასტურდებოდეს. ქართული ენის განმატებით ლექ-
სიკონში ეს ზედსართავი სწორედ საავტომატო ფორმით გვხვდე-
ბა, მისი განმარტება ასეა: „ავტომატისათვის განკუთვნილი, ავ-
ტომატისა“. ასევე, ტერმინი საბროშურე, ქართული ენის გან-
მარტებით ლექსიკონში საბროშურო ფორმითაა წარმოდგენილი,
რაც ნიშნავს: „ბროშურის შესაფერი, ბროშურის ხასიათისა“. ამ-
გვარი პარალელური ფორმები ენაში ინვეეს მერყეობას საერ-
თოდ სა-ო და სა-ე კონფიქსების ხმარებისას.

მეორე ქვეჯგუფში შემავალი ზედსართავები პარალელურ წარმოებას გვიჩვენებენ არა თუ სხვადასხვა, არამედ ერთსა და იმავე ტერმინოლოგიაში, ე. ი. როდესაც შეუძლებელია განსხვავებულ სემანტიკაზე საუბარი. სა-ო და სა-ე კონფიქსები ერთმანეთს ენაცვლება ერთსა და იმავე საზღვრულთანაც. მაგალითად, საკოქსო ღუმელი და საკოქსე ღუმელი, რა თქმა უნდა, ამგვარ შემთხვევებში შეუძლებელია სემანტიკური დიფერენციაციის ძიება.

მიუხედავად აღნიშნული სიჭრელისა და იმ სირთულეებისა, რომლებიც საანალიზო აფიქსთა ხმარებაში იგრძნობა, უთუოდ დგება საკითხი მათი ფუნქციურ-სემანტიკური თავისებურებების გამოკვეთისა. რადგანაც ტერმინოლოგიაში ხელოვნური ჩარევა ხერხდება, უფრო მეტი შესაძლებლობა არსებობს იმისა, რომ ამ აფიქსთა სემანტიკა უფრო მეტად გაიმიჯნოს. თუმცა ენის განვითარების ამ ეტაპზე ჭირს განსხვავებული სიტყვანარმოების ზოგადი კრიტერიუმების დაძებნა.

დღეისათვის უცხო წარმომავლობის სახელებთან სა-ო და სა-ე კონფიქსებით გაფორმებულ ზედსართავთა სემანტიკური სხვაობა გაბუნდოვანებულია. ენაში არსებობს მიდრეკილება სა-ო კონფიქსის გაბატონებისა. სემანტიკური გაბუნდოვანების მიზეზი, შეიძლება ვიფიქროთ, არის ის, რომ ფუძე უცხო სიტყვაა. სალიტერატურო ქართულში სემანტიკური დიფერენციაციის ტენდენცია უფრო შესამჩნევია. მნიშვნელობათა სხვაობა განსაკუთრებით ერთი და იმავე ფუძისაგან წანარმოებ სახელებთან მჟღავნდება. საცოლო ნიშნავს, ვაჟს, რომელიც ქორწინების ასაკისაა, საცოლე – ქალს, რომელიც ცოლად უნდა ითხოვოს ვაჟმა (ჯორბენაძე, კობაიძე, ბერიძე, 1988).

სა-ო კონფიქსი უცხო წარმომავლობის სიტყვებში შედარებით ნაკლებად იხმარება დანიშნულების ფუნქციით. სა-ო კონფიქსის ამოსავალ ფუნქციად უნდა ვივარაუდოთ თვისების გამოხატვა, ადიექტივიზაცია. აქედან გამომდინარე, სა-ო კონფიქსით წარმოდგენილი უცხო ფუძე, რომელიც თავისი ფუნქციით -ურ (-ულ) აფიქსიანი ზედსართავის სინონიმურია, არ უნდა ჩაენაცვლოს სა-ე კონფიქსს. მაგალითად, პარალელურ ფორმე-

ბად დასტუროდება სანოტო (ნიშანი) და სანოტე (ნიშანი). რა თქმა უნდა, ზედსართავი სახელი უნდა იყოს გაფორმებული მხოლოდ სა-ო კონფიქსით, რადგანაც ზედსართავი სანოტო გამოხატავს ნიშნის თვისებას.

სა-ე კონფიქსით გაფორმებული უცხო ფუძეების ხმარების შემთხვევები უფრო უნდა დაკონკრეტდეს. ეს კონფიქსი აფორმებს იმ სემანტიკური ჯგუფის სახელებს, რომლებიც გამოხატავენ:

ა) საგნის სათავეს ან ადგილს (სასილოსე, საჩაიე, საპუდრე),

ბ) საგნის დასამზადებელ მასალას (საასფალტე ნახშირი, საგობელენე რეფსი, საავტომატე ფოლადი, სამარტენე აგური);

გ) ადგილს, სადაც მზადდება რაიმე საგანი (საკაბელე ქარხანა, საკოქსე ლუმელი, საპარკეტე საამქრო).

ამგვარად, სა-ო კონფიქსის სიტყვანარმოებითი უნარი ქართულში დიდია. უცხო წარმომავლობის სახელებზე დართული ეს კონფიქსი ხშირად ენაცვლება -ურ (-ულ) სუფიქსიან ფორმებს (მუსიკალური → სამუსიკო), მაგრამ საჭიროა ამ ფორმათა სემანტიკური დიფერენციაციის საფუძველზე დაზუსტდეს მათი გამოყენების საზღვრები. აქვე დაისმის ნათესაობითის ბრუნვიან ფორმათა მიმართების საკითხიც, რადგანაც ნათესაობითი ბრუნვის ფორმით წარმოდგენილი უცხო წარმომავლობის სახელი შეიძლება იყოს სა-ო ან -ურ (-ულ) აფიქსიან სახელთა სინონიმური ფორმა. უმეტესწილად კი, ფორმათა სხვაობა სემანტიკურ დიფერენციაციას იწვევს და მათი ურთიერთიანაცვლება შესიტყვებაში შეუძლებელია (მაგალითად, ფილოლოგიის ფაკულტეტი, ფილოლოგიური გამოკვლევა, საფილოლოგო საქმე; მუსიკის მასწავლებელი, მუსიკალური ნიჭი, სამუსიკო სკოლა). ამგვარ სიტყვათმეერთებებში აფიქსთა სხვადასხვაობა მკვეთრად გამოიხატავს სემანტიკასაც. როცა ნათესაობითში დასმული მსაზღვრელი კუთნილების აღმნიშვნელია, მას ვერ შეენაცვლება -ურ (-ულ) და სა-ო აფიქსიანი ფორმები (სპორტის ოსტატი და არა სპორტული ოსტატი ან სასპორტო ოსტატი). -ურ (-ულ) სუფიქსიანი ზედსართავეები, რომლებიც თვისებას გამოხატავენ, ხშირად ნათესაობითი ბრუნვის ფორმით ვერ გადმოიცემა. ეს ძირითადად

ის შემთხვევებია, როდესაც წარმოქმნილი უცხო სიტყვა სემანტიკურად დაშორებულია ამოსავალ ფუძეს. ასეთი ფორმები ყოველთვის -ურ (-ულ) სუფიქსიანია და მათ ვერ ჩაენაცვლება ვერც ნათესაობითი ბრუნვის ფორმა, ვერც სა-ო კონფიქსიანი (პრაქტიკული ნაბიჯი და არა პრაქტიკის ნაბიჯი; ფანტასტიკური წარმატება და არა ფანტასტიკის წარმატება). რა თქმა უნდა, ამ შესიტყვებებში ნათესაობითი ბრუნვის ფორმას სხვა მნიშვნელობა აქვს და განსხვავდება -ურ (-ულ)-იან ფორმებისაგან.

სა-ო კონფიქსიან და -ურ (-ულ) სუფიქსიანი ფორმებს თავიანთი სემანტიკური არეალები აქვთ. სა-ო კონფიქსი უპირატესად გამოიყენება დანიშნულების და განკუთვნიების გამოსახატავად. ასეთი შინაარსის გამოსახატავად -ურ (-ულ) სუფიქსიანი წარმოება არ გვხვდება. მაგალითად, სასპორტო მაღაზია და არა სპორტული მაღაზია, სამუსიკო სკოლა და არა მუსიკალური სკოლა. როდესაც საჭიროა გამოიხატოს არა დანიშნულება და განკუთვნება, არამედ წარმომავლობა ან თვისება რისამე, მაშინ უცხო წარმომავლობის ფუძე გაფორმებულია -ურ (-ულ) სუფიქსით.

ენაში შესაძლებელია ერთი და იმავე ფუძეზე დართული სა-ო და -ურ (-ულ) აფიქსიანი ფორმები მნიშვნელობით ერთმანეთს ფარავდნენ, ე. ი. ისინი გარკვეულ შესიტყვებებში სინონიმებს წარმოადგენენ. შდრ. სადერივაციო აფიქსი და დერივაციული აფიქსი. ამ სიტყვათშეერთებებში სადერივაციო და დერივაციული სინონიმებია, ვინაიდან სადერივაციო არის ფორმა, რომელიც დანიშნულების გამომხატველია, მაგრამ იმავდროულად მას თვისების აღნიშვნაც შეუძლია (სადერივაციო აფიქსი ნიშნავს, როგორია აფიქსი, გამოსხატავს იმავე მნიშვნელობას, რომელსაც დერივაციული).

მქონებლობის -იან და -ოვან სუფიქსებიდან სალიტერატურო ქართულში განსაკუთრებული პროდუქტიულობით -იან სუფიქსი გამოირჩევა, -ოვან სუფიქსის ხმარების სფერო, გარკვეულწილად, შეზღუდულია.

-იან და -ოვან სუფიქსების ხმარება უცხო წარმომავლობის ფუძეებთანაც იმავე პროპორციულობით ხასიათდება, როგორი-

თაც სალიტერატურო ქართულში: -იან სუფიქსი დაერთვის უცხო წარმომავლობის ყოველგვარ სახელს – მიუხედავად მისი სემანტიკისა და სტრუქტურისა – მარტივსა და რთულ ფუძეებსაც, ხოლო -ოვან სუფიქსი დაერთვის ერთადერთ ფუძეს (ნულოვანი) და ასევე იგი ქმნის ერთ სემანტიკურ ჯგუფს, ქიმიურ ნივთიერებათა სახელებს.

-იან და -ოვან სუფიქსებმა თანდათან სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში ხმარების არე გაიფართოვა და სემანტიკურად ახალი დატვირთვა მიიღო (ჯიბუტი, 1981, 78-79). ეს კარგად ჩანს ქიმიის ტერმინოლოგიის მასალაზე, რომელშიც აღინიშნება სინონიმურ სუფიქსთა სემანტიკური დიფერენციაცია, რის შედეგადაც თითოეულ აფიქსს სპეციალიზებული მნიშვნელობა გაუჩნდა (შდრ. ბრომიანი წყალი *бромная вода* და ბრომოვანი ვერცხლი *бромистое серебро*; ქლორიანი წყალი *хлорная вода* და ქლოროვანი ნაერთი *хлористое соединение*). ქლორიანი და ქლოროვანი ფორმები ერთმანეთს მნიშვნელობით უპირისპირდება, მათ სპეციალისტები განარჩევენ. -იან და -ოვან სუფიქსები, ქიმიურ ნივთიერებათა სახელის ფუძეზე დართულნი, აღნიშნავენ მოლეკულების სხვადასხვაგვარ შემცველობას.

-იან და -ოვან აფიქსთა ტერმინოლოგიურ სპეციალიზაციას არა მხოლოდ ქიმიის ენა მიმართავს. თავისებურია ამ აფიქსთა გამოყენება ზოოლოგიისა და ბოტანიკის ტერმინოლოგიაში, თითოეულ მათგანს სრულიად სხვადასხვა საკლასიფიკაციო ჯგუფში მდგომი ტაქსონომიური ერთეულების გამოხატვა ევალება.

ამგვარად, -იან და -ოვან სუფიქსთა დაპირისპირებას ენაში განაპირობებს ის ფაქტი, რომ -ოვან სუფიქსი, გარდა მქონელობისა, თვისება-მქონელობის აღმნიშვნელიცაა (ბალახოვანი, ნებოვანი). ამასთანავე, -ოვან სუფიქსი, რომელიც დღევანდელ სალიტერატურო ენაში შედარებით პასიური მანარმოებელი ჩანს, გააქტიურებულია სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში. მაგრამ -ოვან აფიქსისათვის დამახასიათებელია ის თავისებურება, რომ მას უჭირს უცხო ფუძეებიდან სახელების წარმოება. ამ მხრივ ერთგვარ გამონაკლისს წარმოადგენს ქიმიურ ნივთიერებათა სახელები, რომლებზეც დართული -ოვან სუფიქსი გარკვეულ სე-

მანტიკურ ჯგუფს წარმოქმნის. ეს ფორმები უპირისპირდება -
იან სუფიქსიან სახელებს. -ოვან-ის დართვა ქიმიურ ნივთიერე-
ბათა სახელებში განაპირობა სემანტიკური დაპირისპირების სა-
ჭიროებამ. -იან და -ოვან სუფიქსთა ამ სემანტიკურ სხვაობას
კარგად აჩენს სათანადო კონტექსტი (შდრ. სულფატიანი წყალი,
კობალტიანი ფოლადი, პიგმენტიანი ქაღალდი, ტორფიანი მი-
წა, გლაუკონიტიანი ქვიშა, კვარციანი რეზონატორი და ბრო-
მოვანი ვერცხლი, ქრომოვანი ფოლადი, ბიტუმოვანი ლაქი,
ქლოროვანი ნაერთი, აზოტოვანი ანჰიდრიდი).

ყველა ეს წარმოება პირობითია, მაგრამ ნათელი დადასტუ-
რებაა იმისა, თუ რა დამატებითი საშუალებები სჭირდება მეცნი-
ერების ენას ცნებათა დეტალიზაციისა და მათი ადეკვატური
გამოხატვისათვის.

§ 5. სემანტიკური ჯგუფები

ტერმინოლოგიაში შეიძლება გამოიყოს უცხო წარმომავ-
ლობის ზედსართავთა რამდენიმე სემანტიკური ჯგუფი, რომელ-
თა გამოყოფის საფუძველს თვით მანარმოებელი ფუძე (ამ შე-
მთხვევაში საყრდენი არსებითი სახელის ფუძე) ქმნის. უცხო
წარმომავლობის არსებით სახელებში უცხოენოვანი აფიქსები
ახალ სიტყვათა წარმოქმნის საშუალებაა. ერთ-ერთი ასეთი ჯგუ-
ფი არის პროფესიის, ხელობის, რომელიმე დარგში მოსაქმეობის
გამომხატველი ტერმინები. მისი მანარმოებელი სუფიქსია ბერ-
ძნული წარმომავლობის -ისტ, რომელიც გამოხატავს სოციალურ
მდგომარეობას, სუბიექტის საზოგადოებრივ მიმართულებას,
რომელიმე მოძღვრების მიმდევრობას: კაპიტალისტი, იმპერი-
ალისტი, მარქსისტი, იდეალისტი, ოპტიმისტი, აქტივისტი, და-
რვინისტი...

პროფესიის გამომხატველი ლათინური წარმომავლობის
სუფიქსები:

-ტორ, -ორ, -ერ (-tor, -eur). მაგალითად: დირექტორი, ინ-
სტრუქტორი, რევიზორი, პროფესორი, დირიჟორი, რეჟისორი,

შოფერი, დოკერი...

პროფესიის სახელებს ანარმოებს აგრეთვე ფრანგული წარმოშობის სუფიქსი -იონერ ან -ონერ (← ფრან. ionnaire). როგორებიცაა: რეაქციონერი, რევოლუციონერი, სელექციონერი, კოლექციონერი...

პროფესიის აღმნიშვნელ სუფიქსებს შორის ყველაზე აქტიურია -ლოგ სუფიქსოიდი: გრაფოლოგი, ფსიქოლოგი, ბიოლოგი, ზოოლოგი, ანთროპოლოგი, დიალექტოლოგი, გეოლოგი, ფიზიოლოგი და სხვ.

-გრაფ სუფიქსოიდითაა წარმოქმნილი სხვადასხვა დარგის სპეციალისტთა სახელები: არქეოგრაფი, ბიბლიოგრაფი, გეოგრაფი, ჰიდროგრაფი, ტოპოგრაფი, პოლიგრაფი და სხვ.

ცალკე სემანტიკურ ჯგუფს ქმნის ხელსაწყოების, იარაღების, მანქანების სახელები, რომლებიც აგრეთვე -გრაფ სუფიქსოიდით იწარმოება. ასეთებია ავტომატურად მოქმედი ხელსაწყოები, აპარატები: რადიოგრაფი, მიკროგრაფი, სპექტროგრაფი, ვიბროგრაფი, კარდიოგრაფი, სეისმოგრაფი, ჰელიოგრაფი...

-მეტრ სუფიქსოიდითაა წარმოქმნილი სხვადასხვა საზომი ხელსაწყოთა და ინსტრუმენტის სახელწოდებები: ამპერმეტრი, ანემომეტრი, ბარომეტრი, დინამომეტრი, ვოლტმეტრი, რადიომეტრი, ალტიმეტრი, ვატმეტრი და სხვ.

ოპტიკური და სხვა ხელსაწყოების და ინსტრუმენტების სახელწოდებები იწარმოება სუფიქსოიდით -სკოპ: მიკროსკოპი, ოსცილოსკოპი, სპექტროსკოპი, ტელესკოპი, ჰიგროსკოპი, სტროოსკოპი და ა. შ.

მოქმედების იარაღებს და მანქანების სახელწოდებებს წარმოქმნის სუფიქსები: -ორ, -ტორ და -ატორ. მაგალითად, ტრაქტორი, პროტექტორი, რედუქტორი, რეზონატორი, რეჟექტორი, რეფლექტორი, რესორი, რუპორი, ოსცილატორი, პელენგატორი და სხვ. ეს სუფიქსები ყველაზე პროდუქტიული ჩანს ხელსაწყოების სახელწოდებების წარმოქმნისას.

ცალკე ჯგუფს ქმნის მეცნიერებათა სახელწოდებები, რომლებიც იწარმოება უცხო წარმომავლობის სუფიქსით -იკ(ა) (ლათ. -icus). მაგალითად, ფიზიკა, ტექნიკა, კიბერნეტიკა, მათე-

მატიკა, მექანიკა, ენერგეტიკა, არითმეტიკა, ატომისტიკა, გრამატიკა, ბოტანიკა, ოპტიკა და ა. შ. მეცნიერებათა სახელწოდებები წარმოიქმნება აგრეთვე სუფიქსებით: -ლოგია, -გრაფია, -იზმ.

ტერმინოლოგიაში გამოიყოფა ქიმიურ ნივთიერებათა სახელების დიდი ჯგუფი, რომელთა წარმოსაქმნელად სხვადასხვა სუფიქსი გამოიყენება. -ან სუფიქსითაა წარმოქმნილი: ურანი, ოქტანი, მეთანი, ცეტანი... -ატ სუფიქსიანი სახელებია: აცეტატი, კარბონატი, ნიტრატი, ფოსფატი, სილიკატი... -ენ სუფიქსით წარმოიქმნება: აცეტილენი, ეთილენი... -ოლ სუფიქსიანია: ბენზოლი, ფენოლი, ალკოჰოლი; -ოზ სუფიქსიანი: ცელულოზა, ვისკოზა, გლუკოზა, ნარკოზი, ნიტროზა... -იდ და -ოიდ სუფიქსები ნივთიერებათა სახელების ერთ-ერთი ყველაზე პროდუქტიული მანარმოებლებია: აზიდი, ოქსიდი, კარბიდი, სულფიდი, ამიდი, კოლოიდი, ანეროიდი და ა. შ.

ტერმინოლოგიაში გამოიყოფა მნიშვნელოვანი ჯგუფი მოქმედების და პროცესის აღმნიშვნელი სახელებისა, რომელთაც აწარმოებს -ია და -ცია სუფიქსები: დიფუზია, კოროზია, დედუქცია, ოპერაცია, პერფორაცია, პულსაცია, პულვერიზაცია, რეაქცია, რადიაცია, კონცენტრაცია...

საინტერესოა სემანტიკური ჯგუფების ისეთი კლასიფიკაცია, რომელსაც საფუძვლად უდევს ენათა მიხედვით დაჯგუფება, თუ რომელმა ენამ რა სემანტიკური შრეები წარმოქმნა. ამაზე საგანგებო მსჯელობა გვექონდა სესხების პროცესის განხილვის დროს.

ამა თუ იმ ტერმინოლოგიურ სისტემაში, ბუნებრივია, მეტნაკლებად მონაწილეობს ესა თუ ის სიტყვათმანარმოებელი აფიქსი. თითოეული დარგში გამოიკვეთება პროდუქტიულ აფიქსთა სისტემა, რომელიც ხდება სპეციფიკური რომელიმე ერთი ტერმინოლოგიისათვის.

ასე მაგალითად, მკვეთრადაა გამოკვეთილი სამედიცინო ტერმინოლოგიური სისტემა. აქ გამოყოფილი სემანტიკური ჯგუფები მხოლოდ ამ სპეციალობისთვისაა დამახასიათებელი. მრავალი სამედიცინო ტერმინი ბერძნულ-ლათინური წარმომავლო-

ბისაა და წარმოადგენს საერთაშორისო ტერმინელემენტების შე-
რწყმას. სხვა ენებიდან სესხება სამედიცინო ტერმინოლოგიაში
ნაკლებად ხდება, ესეც სპეციფიკურია ამ დარგისათვის.

როგორც ცნობილია, ლათინური იყო საერთაშორისო ენა მე-
დიცინისათვის და ახლაც სამედიცინო ტერმინოლოგია ბერძნულ-
ლათინური ენების ბაზაზე იქმნება და აგრძელებს არსებობას.

სამედიცინო ტერმინოლოგიაში მნიშვნელოვანი საკლასი-
ფიკაციო ფუნქცია აქვს სუფიქსებსა და ტერმინელემენტებს. მა-
გალითად, სუფიქსი -იტ (← ლათ. it) გამოხატავს ანთების პრო-
ცესების დაავადებებს: ენცეფალიტი, ბრონქიტი, ოსტიტი, ნეფ-
რიტი, ართრიტი, დერმატიტი, მიელიტი... -ოზ სუფიქსით
წარმოიქმნება არაანთებითი პროცესის დაავადებების სახელწო-
დებები: ტოქსიკოზი, სტენოზი, ნეკროზი, მონოციტოზი, ტუ-
ბერკულიოზი... -ომა სუფიქსი წარმოქმნის სიმსივნეთა სახელ-
წოდებებს: ლიმომა, მიომა, სარკომა, ფიბრომა, გლიომა, ჰემატო-
მა... -ინ სუფიქსით წარმოიქმნება წამლების, მედიკამენტების სა-
ხელწოდებანი: ასპირინი, ანალგინი, ვაზელინი, ნიტროგლიცე-
რინი, ნოვოკაინი, პენიცილინი...

სამედიცინო ტერმინოლოგიაში ფართოდ გამოიყენება ლა-
თინურ-ბერძნული ტერმინელემენტი -ემია (ბერძ. haema – სის-
ხლი), რომელიც მონაწილეობს მრავალი ტერმინის შექმნაში: ანე-
მია, ჰიპერემია, გლიკემია, ტოქსემია, ლეიკემია, ჰიდრემია და
ა. შ.

როგორც ითქვა, ეს სემანტიკური ჯგუფები მსესხებელ ენა-
ში გამოიყოფა წყარო ენის არსებითი სახელების მიხედვით. ყვე-
ლა ასეთი სახელისაგან წარმოქმნილი ზედსართავი სახელისა-
თვის მანარმოებელ ფუძეს სწორედ ზემოთ ჩამოთვლილი არსე-
ბითი სახელები წარმოადგენენ. ამგვარ ზედსართავებს შეუძლი-
ათ გამოხატონ თვისება, დანიშნულება, უქონლობა, მქონებლო-
ბა. მათი სემანტიკური ჯგუფები მსესხებელ ენაში არსებულ ტი-
პებთან შედარებით შეზღუდულია.

ჩვეულებრივ, ყველაზე მრავალრიცხოვანია მსესხებელ
ენაში იმ ზედსართავთა რიცხვი, რომლებიც წარმოქმნილია ენაში
დამოუკიდებლად დადასტურებული არსებითი სახელებისაგან.

ამ შემთხვევაში ზედსართავის სემანტიკა გამჭვირვალეა, მსესხებელ ენაში ისინი მიმართებით ზედსართავებს წარმოადგენენ. არსებითი სახელებისაგან წარმოქმნილი ზედსართავები, როგორადაც არ უნდა გაფორმდნენ, არ კარგავენ სემანტიკურ კავშირს სახელებთან, ან არსებითებზე დართული მაზედსართავებელი აფიქსები ანიჭებენ ამ სიტყვით გამოხატული საგნის თვისებას, მის ძირითად სემანტიკასთან დაკავშირებულ შინაარსს:

ბატარეა → ბატარე-ულ-ი, ბატარე-იან-ი

შახტი → შახტ-ურ-ი, სა-შახტ-ო

ანოდი → ანოდ-ური, ანოდ-იან-ი

იონი → იონ-ურ-ი, იონ-იან-ი

კონდენსატორი → კონდენსატორ-ულ-ი, სა-კონდენსატორ-ო, კონდენსატორ-იან-ი

ინდუქტორი → ინდუქტორ-ულ-ი, სა-ინდუქტორ-ო, ინდუქტორ-იან-ი და ა. შ.

როგორც ვხედავთ, ამგვარ არსებით სახელებსა და ზედსართავს ერთი საერთო ამოსავალი სემანტიკა აქვთ.

მაგრამ ამ ტიპის მაგალითების გვერდით გამოიყოფა ჯგუფი ტერმინებისა, რომელთა ამოსავალი არსებითი სახელები და მათგან წარმოქმნილი ზედსართავები სემანტიკურად მნიშვნელოვნად დაშორებულია ერთმანეთს.

პოზიტივი → პოზიტიური

პროდუქტი → პროდუქტიული

აქტივი → აქტიური

მასივი → მასიური

ნორმალი → ნორმალური

ექსპრესი → ექსპრესიული

ფუნდამენტი → ფუნდამენტალური

ფორმა → ფორმალური

ელემენტი → ელემენტარული

ეს ზედსართავი სახელები მსესხებელ ენაში ამოსავალი არსებითი სახელისაგან განსხვავებულ შინაარსს იძენს. ისინი თითქოს ვითარებითი ზედსართავის ფუნქციას უფრო ამჟღავნებენ.

ამავე ჯგუფში შემოდის ის სახელებიც, რომელთაც ენაში ვხვდებით მხოლოდ ზედსართავი ფუძით. ასეთებია:

აქსიალური
მაქსიმალური
ლოკალური
კომუნალური
ირაციონალური
კოაქსიალური
ფრონტალური
სპეციალური
რაციონალური
რეგულარული

ამა თუ იმ ენის ტერმინოლოგიაში ზედსართავთა სემანტიკა და ტერმინოლოგიური ხასიათი კარგად მჟღავნდება შესიტყვებაში, რომელშიც იგი მსაზღვრელადაა წარმოდგენილი. მაგალითად, ტერმინოლოგიურ შესიტყვებაში, როგორიცაა: სუფთა სითხეების აქტიურობა, დაბალი ძაბვის ამპერმეტი; სითხური ამპერმეტი; სამფეროვანი ანალიზი და სხვ. ზედსართავები: სუფთა, დაბალი, სითხური, სამფეროვანი და ა. შ. თავისთავად ნაკლები ტერმინოლოგიურობით ხასიათდება. რა თქმა უნდა, ამ ზედსართავებს აქვთ ტერმინოლოგიური დატვირთვა, მაგრამ სემანტიკურ სისტემას ისინი ვერ წარმოქმნიან. ამიტომაც ეს ვითარებითი ზედსართავები ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში დამოუკიდებელ ტერმინოლოგიურ ერთეულებად თითქმის არც გვხვდება.

სხვაგვარად დგას საკითხი მაშინ, როდესაც უცხო წარმომავლობის ზედსართავებთან გვაქვს საქმე. ასეთ ზედსართავებს მკვეთრად გამოხატული ტერმინოლოგიური ხასიათი და სემანტიკა აქვთ. უფრო მეტიც, ზოგჯერ სათანადო არსებითის გარეშეც დამოუკიდებელი ტერმინოლოგიური თავისთავადობა მოეპოვებათ. მაგალითად, ტექნიკურ ტერმინოლოგიაში დაფიქსირებულ უცხო წარმომავლობის ზედსართავებში ამ დარგის სემანტიკა აშკარადაა გამოკვეთილი: ატომური, დეტექტორული, კონდენსატორული, ინდუქტორული, დიფუზორული, ტრან-

სპორტაბელური, დროსელური, სინუსოიდური, სპექტრული, ექსპერიმენტული და ა. შ.

დარგობრივი სემანტიკური მახასიათებლით გამოირჩევა ზედსართავეები სამედიცინო ტერმინოლოგიაში: აპათიური, ატროფიული, ვაქცინური, ენდემური, თერაპიული, ინტოქსიკაციური, კავერნული, ლიმფოზური, ორთოპედიული და სხვ. ამ მაგალითებში აშკარად იგრძნობა ამ ტერმინთა პროფილი დარგის მიხედვით. სწორედ ამის გამოა, რომ ამ ზედსართავთა სხვა ტერმინოლოგიაში გამოყენება შეზღუდულია. ეს, რა თქმა უნდა, არ ატარებს აბსოლუტურ ხასიათს. ზოგი სამედიცინო ტერმინი გადავიდა და დამკვიდრდა როგორც სხვა ტერმინოლოგიაში, ისე სალიტერატურო ენაშიც. მაგალითად, ოპერაცია სამედიცინო ტერმინია, მაგრამ იგი ფართოდ გავრცელდა არაერთ ტერმინოლოგიურ სისტემაში.

ტერმინი, რომელსაც აქვს ამა თუ ის ტერმინოლოგიაში თავისი სემანტიკა, სხვა დარგის ტერმინოლოგიაში გადასვლისას ზოგჯერ ინარჩუნებს თავის მნიშვნელობას ან სრულად განსხვავებულ სემანტიკას იძენს. ხდება სიტყვის მნიშვნელობის გაფართოება ან დავინროება. ეს პროცესი დამახასიათებელია ზედსართავი სახელებისთვისაც. მაგალითად, რომ შეეადაროთ ტოქსიკური სამედიცინო ტერმინოლოგიაში (ტოქსიკური სპაზმი) და სოფლის მეურნეობისა და სატყეო ტერმინოლოგიაში (ტოქსიკური დამუშავება, ტოქსიკური თვისებები), ამ ზედსართავის მნიშვნელობა ყველგან მსგავსია და ნიშნავს: შხამიანს, მომნამლავს.

ზედსართავი სელექციური (რომელიც წარმოქმნილია არსებითი სახელისაგან სელექცია, რაც ნიშნავს – ცხოველთა და მცენარეთა ჯიშების გაუმჯობესებას ან ახალი ჯიშების გამოყვანას ხელოვნური შერჩევით, შეჯვარებით) განსხვავებული სემანტიკური მნიშვნელობით დასტურდება სხვადასხვა ტერმინოლოგიაში, კერძოდ, ტექნიკურ, მეტალურგიურ, რადიოელექტრონიკის ტერმინოლოგიაში. მაგალითად: სელექციური ფოტოეფექტი, სელექციური მიყუჩება, სელექციური გადართვა, სელექციური არეკვლა.

ამგვარად, უცხო წარმომავლობის სახელებში გამოიკვეთა ზედსართავთა სემანტიკური ჯგუფები დარგების მიხედვით. თუმცა ერთი თავისებურებაც ვლინდება, ეს ჯგუფები არაა სტაბილური. მხედველობაში გვაქვს, ერთი მხრივ, ტერმინთა მიგრაცია, როდესაც ამა თუ იმ ტერმინოლოგიური სისტემიდან ხდება სიტყვათა გადანაცვლება სხვა ტერმინოლოგიურ სისტემაში და, მეორე მხრივ, ასევე ტერმინთა გადაადგილება ტერმინოლოგიური სისტემიდან სალიტერატურო ენაში. როდესაც ტერმინი საერთო ენობრივი მოხმარების ერთეულად იქცევა, იგი ფართო საკომუნიკაციო ფუნქციას იძენს. ამ პროცესს ენათმეცნიერებაში დეტერმინოლოგიზაციას უწოდებენ.

ტერმინთა მიგრაცია სალიტერატურო ენიდან ტერმინოლოგიაში და პირიქით – ტერმინოლოგიიდან საერთო-სალიტერატურო ენაში – შეიძლება ეხებოდეს როგორც საკუთრივ ქართულ სიტყვებს, ასევე უცხო წარმომავლობის სიტყვებსაც. ამ პროცესთან დაკავშირებით შეიმჩნევა ერთი საინტერესო სპეციფიკა: ტერმინებად გამოყენებული უცხო სიტყვები შედარებით გვიან ხვდება სალიტერატურო ენაში, ე. ი. უცხო სიტყვების გადასვლა საერთო-სალიტერატურო ენაში შედარებით ხანგრძლივი პროცესია. ეს, რა თქმა უნდა, არ გულისხმობს იმას, რომ სალიტერატურო ენაში ეს პროცესი (უცხო სიტყვათა მიგრაცია) არ მიმდინარეობდეს, მაგრამ იგი მაინც მეტი სტაბილურობით გამოირჩევა. ამას უთუოდ თავისი ახსნაც მოეპოვება. უპირველეს ყოვლისა, ამას ხელს უნდა უწყობდეს მეტნილ შემთხვევაში მოტივაციის ბუნდოვანება.

მიუხედავად იმ სემანტიკური ბარიერისა, რაც უცხო სიტყვას ახლავს, ის, ადრე თუ გვიან, მაინც ჩნდება ენაში.

უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელების შეღწევა სალიტერატურო ენის ლექსიკაში ისევე ინტენსიურად მიმდინარეობს, როგორც არსებითი სახელებისა. უფრო მეტიც, ზედსართავი სახელები უფრო ადვილად გადადის ენაში. ეს ალბათ მათი სტრუქტურის შედეგია (იგულისხმება არსებით სახელთან შედარებით ზედსართავის ასიმილაციის მაღალი ხარისხი, იგი უფრო გაქართულებულია).

უცხო წარმომავლობის მრავალი ზედსართავი დღეს აქტიურად გამოიყენება სალიტერატურო ენასა თუ ზეპირ მეტყველებაში. ენაში ზედსართავების ამ გააქტიურებას თან ახლავს მრავალი პარალელური და უზუსტო ფორმების წარმოქმნა. სულ უფრო და უფრო მეტად საჭირო ხდება მათი ნორმირება.

§ 6. უცხო წარმომავლობის ტერმინთა კომპოზიცია

უცხო წარმომავლობის ზედსართავთა გარკვეული ნაწილი ტერმინოლოგიაში კომპოზიტებს წარმოადგენს, რაც, ბუნებრივია, სვამს საკითხს ამ კომპოზიტების სტრუქტურული თავისებურების შესახებ.

საერთოდ კომპოზიციას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ტერმინოლოგიურ ლექსიკაში. სიტყვათა აფიქსაციის შემდეგ ახალი ტერმინების შექმნის უწყვეტი ბაზა სიტყვათა თხზვაა.

ბუნებრივია, კომპოზიციის საკითხებზე მსჯელობა ეხება არა მხოლოდ არსებით სახელებს, არამედ მათგან ნაწარმოებ ზედსართავებსაც.

კომპოზიციის საშუალებითაა მიღებული ქართულში უამრავი ახალი ზედსართავი: სპილენძამიაკური, აბრეშუმსართავი, გამფრქვევ-გამშხეფი, ფარულკრისტალური, ავტოპარამეტრული, აგურსაკეთებელი, აირსაშემდუღებლო, ბენზოელექტრული, გვარბლოკური, ელექტრომანქანური, მარცვალსაშრობი და მრავალი სხვა.

ტერმინოლოგიაში რთულ სიტყვათა შედგენის ინტენსიური პროცესი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, რადგანაც იგი ურთულეს ცნებათა მნიშვნელობის შედარებით კომპაქტურად გადმოცემის შესაძლებლობას იძლევა, და თანაც ისე, რომ რელიეფურად იყოს წარმოჩენილი სიტყვის მოტივაცია, მისი შინაგანი ფორმის გამჭვირვალობა (ლამბაშიძე, 1986, 140). კომპოზიტი, მართლაც, ეკონომიური და ტევადი გამომხატველი საშუალებაა ენების შინაარსის გადმოსაცემად.

სამეცნიერო ლიტერატურაში უცხო წარმომავლობის კომ-

პოზიტივის სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზი მოცემულია ნ. იუშმანოვის, ზ. პოტიხას, ვ. გრიგორიევის, ე. ვასილევსკაიას და სხვათა შრომებში.

რუსული და ქართული მასალის შეპირისპირება კომპოზიციის პრინციპების თვალსაზრისით საკმაოდ განსხვავებულ სურათს აჩენს. რუსულში ძირითადად ტერმინთა ორი ჯგუფი გამოიყოფა: ერთ ჯგუფს შეადგენს (кинофильм) და მეორეს, როცა რთული სიტყვის ფუძეები ერთმანეთთან შემაერთებული ხმოვნითაა დაკავშირებული (термометр ← thermē + metreō).

რუსულში შემაერთებული ხმოვნებია: -ო- და -ე-. -ო- შემაერთებელხმოვანიანია: лабиовеллярный, радиоактивный (labium + velaris; radius + activus). -ე- შემაერთებელხმოვანიანია: буреизвестник, пешеход.

რუსულ სამეცნიერო ლიტერატურაში საფუძვლიანადაა შესწავლილი შემაერთებული ხმოვნის ისტორია, ამ ხმოვანთა გენეზისი და წარმოშობის მიზეზები, განვითარების გარკვეული სტადიები (შანსკი, 1959; 1972; ვასილევსკაია, 1962).

გამოთქმულია მოსაზრება, რომ -ო-, -ე- არის შემაერთებელი სამაგრი, რომელიც აერთებს ორ კომპონენტს ერთმანეთთან (ვასილევსკაია, 1962, 10-37).

შმაერთებული ხმოვანი, ჩვეულებრივ, სიტყვათმანარმოებელ აფიქსად მიიჩნევა. -ო- და -ე- შემაერთებული ხმოვნების განაწილებას კომპოზიტებში ფონეტიკურ ნიადაგზე ხსნიან, ე. ი. -ო- და -ე- ხმოვნებს ფონეტიკურ ვარიანტებად მიიჩნევენ (შანსკი, 1959).

რთული სიტყვების შედარებით-ისტორიული შესწავლით დასტურდება, რომ რუსულსა და სხვა სლავურ ენებში შემაერთებელხმოვანიან სახელების ტიპი არაა პირველადი. იგი გაჩნდა მოგვიანებით, არაპროდუქტიული წარმოების საფუძველზე. წინათ რთული სიტყვების კომპონენტები შეერთებული იყო უშუალოდ – შდრ. медведь, ночлег. ხოლო შემდეგ, -ო-ზე დაბოლოებული პირველი კომპონენტის ანალოგიით (შდრ. злодей, листопад), ეს ხმოვანი სხვა ფუძეებშიც გავრცელდა. განვითარების პროცესში -ო ხმოვანი გადაიქცა შემაერთებელ ხმოვნად, მაკავშირებელ მო-

რფემად. -ო- ხმოვნის ტრანსფორმაცია შამაერთებელ ხმოვნად მიეკუთვნება უძველეს დროს. როგორც ვარაუდობენ, შამაერთებელი ხმოვნის გაფორმების პროცესზე, უეჭველია, უნდა ემოქმედა ბერძნული სიტყვების ინტენსიურ კალკირებას, რომლებსაც ანალოგიური შამაერთებელი ხმოვანი აქვთ (მანსკი, 1959, 107-116).

ქართულ სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში კომპოზიტები (როგორც არსებითი, ისე ზედსართავი სახელები) დიდი რაოდენობითაა წარმოდგენილი. რთულ სიტყვათა მოდელები ქართულ ენაში საუკუნეების მანძილზე შემუშავებულა, მათი შესწავლა-დამუშავება არაერთი ქართველი მეცნიერის ცალკეული გამოკვლევის საგანი ყოფილა.

ჩვენ შეეჩერდებით სამეცნიერო ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში ფიქსირებულ უცხო წარმომავლობის რთულ სიტყვებზე, კერძოდ, გაანალიზებულია არსებითი სახელები, ზედსართავები და ის კომპოზიტები, რომელთა ერთ-ერთი კომპონენტი შეიძლება მიმღეობას წარმოადგენდეს, რადგანაც რთულ სიტყვათა ქართულად გაფორმებისას ყველა ამ სახეობას მსგავსი და ერთმანეთთან დაკავშირებული პრობლემა აერთიანებს.

რუსულში რთულ სიტყვებს, ჩვეულებრივ, შამაერთებელი ხმოვანი აერთებს, მაგრამ გამოიყოფა ერთი ჯგუფი უცხო წარმომავლობის კომპოზიტებისა, რომლებიც ამ მაკავშირებელი მორფემის გარეშეა, ე. ი. ხდება ფუძეთა უშუალო შეკავშირება. ეს კომპოზიტები ქართულში, ბუნებრივია, იმავე ყალიბით იქმნება (უცხო ფუძე + უცხო ფუძე). ასეთი კომპოზიტების რიცხვი რუსულში შედარებით მცირე ჩანს. მაგალითად,

ბრომანილინი	броманилин
კარდიოიდ-კონდენსორი	кардиоид-конденсор
ვოლტამპერი	вольтампер
დელტა-მოდულაცია	дельта-модуляция
მეთილაცეტატი	метилацетат
მეტრამპერი	метрампер
სილიკატბეტონი	силикатбетон
შვინგტურბინა	швингтурбина

პრინციპულად განსხვავებულია ქართულში კომპოზიტივის საკითხი. რუსულისაგან განსხვავებით, სადაც რთული სიტყვის კომპონენტები ხშირად შემაერთებელხმოვნია, ქართულში რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილები ამგვარ ხმოვანს არ საჭიროებენ და უშუალოდ უკავშირდებიან ერთმანეთს. მაგალითად,

რეზინტექნიკური	резинотехнический
პერლიტ-ცემენტური	перлит-цементный
კალციტ-მაგნეტიტური	кальцито-магнетитовый
სეგმენტ-ელექტრული	сегмент-электрический
ალუმინპროფილაქტიკა	алюмопрофилактика...

ქართულ ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში წარმოდგენილი რთული სახელები (არსებითები და მათგან ნაწარმოები ზედსართავი სახელები) შეიძლება დაიყოს ორ ძირითად ჯგუფად:

ა) უცხო წარმომავლობის კომპოზიტები, რომლებიც მთლიანად ყველა თავისი კომპონენტით ნასესხებია. ეს მოდელია: უცხო ფუძე + უცხო ფუძე (გალვანოსკოპი, რენტგენომეტრი, სპექტროგრაფი):

ბ) ჰიბრიდული კომპოზიტები, რომლებშიც ერთი კომპონენტი უცხოურია, მეორე კი ქართული. აქ ორი მოდელი დასტურდება: უცხო ფუძე + ქართული ფუძე (ალდეჰიდმჟავები, აზოტბრუნვა, ციკლნარმოქმნა) და ქართული ფუძე + უცხო ფუძე (ჯავშანავტომობილი, გრიგალკამერიანი, ფოლადბეტონი).

მიუხედავად იმისა, რომ ქართულისათვის არ არის დამახასიათებელი კომპოზიტის წევრთა დაკავშირება შემაერთებელი ხმოვნით, დასტურდება შემთხვევები, როდესაც ქართულში უცხო წარმომავლობის კომპოზიტებში შემაერთებელი ხმოვნის საკითხი მაინც დგება. ყოველთვის არ არის ნათელი, რთულ სახელებში რა გვაქვს: შემაერთებელი ხმოვანი, ძირეული ხმოვანი, თუ უცხოენოვანი შემაერთებელი ხმოვანი. ამასთანავე, აუცილებელია გარკვევა იმისა, რა გზითაა შემოსული ქართულში უცხო სიტყვა, – რუსულის საშუალებით, თუ სხვა უცხო ენის გზით, ნა-

სესხებია იგი მთლიანად თუ ნასესხებია მისი ცალკეული კომპონენტები.

ტერმინოლოგიურ სისტემაში ყველაზე სპეციფიკური და პროდუქტიულია ის კომპოზიტიური მოდელები, რომლებიც აფიქსოიდების საშუალებით იქმნება.

აფიქსოიდებად მიიჩნევა ძირითადად ბერძნულ-ლათინურიდან მზამზარეული ფორმებით შემოტანილი სტრუქტურული ელემენტები, რომლებსაც ოდესღაც დამოუკიდებელი მნიშვნელობა ჰქონდათ. ზოგ შემთხვევაში აფიქსოიდს შესაძლებელია თავისი სემანტიკა კიდევ ჰქონდეს შერჩენილი. აფიქსოიდი სახელს დაერთვის ხან თავში, ხან ბოლოში; ამის მიხედვით ყოფენ მას პრეფიქსოიდებად და სუფიქსოიდებად. ტერმინთა შესაქმნელად გამოყენებული ეს ელემენტები საერთაშორისო ენობრივ მასალადაა ქცეული და ყველა ენაში გამოიყენება, ამიტომ მათ საერთაშორისო ტერმინოლოგიებს, ანუ საერთაშორისო აფიქსოიდებს უწოდებენ.

პრეფიქსოიდების უმეტესობა ბერძნულ-ლათინური წარმომავლობისაა, ისინი მსესხებელ ენაში დასტურდება არსებით სახელადაც (თუმცა უფრო ხშირად ეს დამოუკიდებლობა დაკარგული აქვს და უფრო სიტყვათსაწარმოებელ აფიქსს უახლოვდება). დიდი ჯგუფი ამ პრეფიქსოიდებისა წყარო ენაში -ო- ხმოვანზე ბოლოვდება და მსესხებელ ენაშიც -ო ხმოვანფუძიანად გადმოდის. ასეა რუსულსა და ქართულში. ამგვარ რთულ სიტყვებში ეს ხმოვანი, ბუნებრივია, გადმოჰყვება კომპოზიტებს, რადგანაც იგი ფუძის კუთვნილებას წარმოადგენს. მაგალითად, აგრო: (← ბერძ. agros):

აგროტექნიკური	агротехнический
აგროზოოტექნიკური	агрозоотехнический
აგროკლიმატური	агроклиматический

ავტო: (← ბერძ. autos):

ავტოკატალიზური	автокаталитический
ავტოპოლარული	автополярный
ავტოსარემონტო	автотремонный

თერმო: (← ბერძ. thermos):

თერმოსტატიკური	термостатический
თერმოპლასტიკური	термопластический
თერმოდინამიკური	термодинамический

ელექტრო: (← ბერძ. elektron):

ელექტროდინამიკური	электродинамический
ელექტროსტატიკური	электростатический
ელექტროოპტიკური	электрооптический

იზო: (← ბერძ. isos):

იზოსტატიკური	изостатический
იზოოსმოსური	изоосмотический
იზომორფული	изоморфный

მაკრო: (← ბერძ. makros):

მაკროსკოპული	макроскопический
მაკროკაპილარული	макрокапиллярный
მაკროფოტოგრაფიული	макрофотографический

მიკრო: (← ბერძ. mikros):

მიკროფარადული	микрофарадный
მიკროსტრუქტურული	микроструктурный
მიკროტელეფონური	микротелефонный

მონო: (← ბერძ. monos):

მონოფონიკური	монофонический
მონომეტრიკული	монометрический
მონობლოკური	моноблочный

პიეზო: (← ბერძ. piezo):

პიეზოელექტრული	пьезоэлектрический
პიეზოოპტიკური	пьезооптический
პიეზოკერამიკული	пьезокерамический

რადიო: (← ბერძ. radio):

რადიოტექნიკური	радиотехнический
რადიოაკუსტიკური	радиоакустический
რადიოსარელეო	радиорелейный

ფოტო: (← ბერძ. phōtos):

ფოტოსატელეგრაფო	фототелеграфный
ფოტოსაგრაფირებელი	фотографировальный

	ფოტოელექტრული	фотозлектрический
ფსევდო: (← ბერძ. pseudos):		
	ფსევდოსტერეოფონიკური	псевдостереофонический
	ფსევდოსფერული	псевдосферический
	ფსევდომოლეკულური	псевдомолекулярный
ჰეტერო: (← ბერძ. heteros):		
	ჰეტეროპოლარული	гетерополярный
	ჰეტეროდინამიკური	гетеродинамический
	ჰეტეროსტატიკური	гетеростатический
ჰიდრო: (← ბერძ. hydros):		
	ჰიდროტექნიკური	гидротехнический
	ჰიდროსტატიკური	гидростатический
	ჰიდრომაგნიტური	гидромагнитный

ზემოთ წარმოდგენილი უცხო წარმომავლობის კომპოზიციებიდან ჩანს, რომ პრეფიქსოიდები სრულმნიშვნელოვანი სიტყვებისაგან მომდინარეობენ, ზოგი მათგანი დღესაც ფუნქციონირებს, როგორც დამოუკიდებელი ტერმინი. ყველა ეს პრეფიქსოიდი -ო ხმოვანზე ბოლოვდება, რომელიც ფუძისეულია და რთული სიტყვის მეორე კომპონენტი სწორედ ამ ფუძეს დაერთვის.

პრეფიქსოიდი შეიძლება ბოლოვდებოდეს სხვა ბგერებზეც. მაგალითად,

ანტი- (ბერძ. anti):

ანტისეპტიკური	антисептический
ანტიფედინგური	антифединговый
ანტილოგარიტმული	антилогарифмический

ეპი- (ბერძ. epi):

ეპიციკლური	эпициклический
ეპიმერული	эпимерный
ეპიცენტრული	эпицентральный

ინტერ- (ლათ. inter):

ინტერმეტალური	интерметаллический
---------------	--------------------

	ინტერკრისტალური ინტერმიცელური	интеркристалльный интермицеллярный
კვაზი- (ლათ. quasi):	კვაზისტატიკური კვაზისტაციონარული კვაზიოპტიკური	квазистатический квазистационарный квазиоптический
კონტრ-: კონტრა- (ლათ. contra):	კონტრაგრედიენტული კონტრავარიანტული	контрагredientный контравариантный
მეტა- (ბერძ. meta):	მეტაკრიზისული მეტასტაბილური მეტაცენტრული	метакритический метастабильный метациентрический
პოლი- (ბერძ. poly):	პოლიმოლეკულური პოლიტექნიკური პოლიკრისტალური	полимолекулярный политехнический поликристаллический
სუბ- (ლათ. sub):	სუბკრისტალური სუბმიკროსკოპული	субкристаллический субмикроскопический
სუპერ- (ლათ. super):	სუპერჰეტეროდინული	супергетеродинный
ულტრა- (ლათ. ultra):	ულტრააკუსტიკური ულტრამიკროსკოპული ულტრამექანიკური	ультраакустический ультрамикроскопический ультрамеханический
უნი- (ლათ. unus):	უნივარიანტული უნიპოლარული	унивариантный унополярный
ტელე- (ბერძ. tele):	ტელესკოპური ტელეცენტრული ტელემექანიკური	телескопический телецентрический телемеханический

ტრანს- (ლათ. trans):

ტრანსატლანტიკური	трансатлантический
ტრანსკონტინენტური	трансконтинентальный
ტრანსოკეანური	трансокеанский

ჰიპერ- (ბერძ. hyper):

ჰიპერელიფსური	гиперэллиптический
ჰიპერცენტრული	гиперцентрический
ჰიპერსინქრონული	гиперсинхронный

რუსულში ამგვარ კომპოზიტებს, ბუნებრივია, შემაერთებული ხმოვანი არა აქვთ, არც პირველ შემთხვევაში, სადაც -ო ხმოვანი თვით წყარო ენის ორგანული ნაწილია და არც მეორე შემთხვევაში, სადაც პრეფიქსიდი სხვა ბგერაზე (თანხმოვანზე ან ხმოვანზე) მთავრდება, კომპოზიტის მეორე კომპონენტი უშუალოდ უკავშირდება წინა ფუძეს.

ამგვარად, ამ ტიპის კომპოზიტები რუსულშიც და ქართულშიც ერთგვარი შედგენილობისაა: პრეფიქსიდი + უცხო წარმომავლობის ფუძე.

კომპოზიტებში გვხვდება სხვა სტრუქტურული ტიპიც. კერძოდ, ისეთი სახელები, რომლებიც ოდენ აფიქსიდიებითაა შედგენილი (ფოტოტელეგრაფი, ჰიდროგრაფიული, ჰიდროთერმული, ოსცილოგრაფიული, რადიოტელეგრაფული და სხვ.). ამგვარი სახელების შეერთება როგორც რუსულში, ისე ქართულში პრეფიქსიდიანი კომპოზიტების მოდელს მისდევს.

რუსულში ის რთული სიტყვები, რომლებიც უცხო ფუძეებისგან შედგება, თითქმის ყოველთვის შემაერთებულხმოვნიანია. ქართულში ამ ჯგუფის სახელებს ორი ყალიბი შეესატყვისება: უხმოვნო და ხმოვნიანი კომპოზიტები.

უცხო წარმომავლობის კომპოზიტთა კომპონენტების უხმოვნო შეერთება ქართულში საკუთარ ენობრივ ყალიბს ექვემდებარება, მსესხებელ ენაში უგულებელყოფილია შემაერთებული ხმოვანი. მაგალითად,

გრუნტბლოკი	грунт-о-блок
აზიდტეტრილიანი	азид-о-тетриловый
ასფალტბეტონი	асфальт-о-бетон

ქართულში დასტურდება საკმაოდ დიდი რიცხვი კომპოზიტებისა, რომლებსაც ქართულშიც გადმოჰყვებათ შემაერთებული ხმოვანი.

მაგალითად,

იონოსფერული	ионосферный (შდრ. ინგლ. ionosphere)
სტრატოსფერული	стратосферный (შდრ. ინგლ. stratosphere)
ნიტრობენზოლური	нитробензольный (შდრ. ინგლ. nitrobenzene)
სპექტროსკოპული	спектроскопический (შდრ. ინგლ. spectroscopy)
რენტგენოსპექტრული	рентгеноспектральный (შდრ. გერმ. Röntgen-spektrum)
რენტგენოგრაფიული	рентгенографический (შდრ. გერმ. Röntgenographie)

როგორც ვხედავთ, შემაერთებელხმოვნიათ კომპოზიტებს ზოგჯერ ქართულშიც გადმოჰყვებათ ეს მორფემა ფუძეთა საზღვარზე. ეს ძირითადად ის შემთხვევებია, როდესაც რთული სიტყვის ორივე კომპონენტი უცხო წარმომავლობისაა. ამ ქვეჯგუფის კომპოზიტების პირველი კომპონენტი, თუ წყარო ენის ფუძის მიხედვით -ო ხმოვანზე არ მთავრდება, მაშინ, თითქოს უნდა ვივარაუდოთ, რომ საქმე გვაქვს საკავშირებელ მორფემასთან, ანუ ისეთ ხმოვანთან, რომელიც რუსულ ენაში გაჩენილი სიტყვათმანარმოებელი აფიქსია. მაგრამ არის ერთი გარემოებაც, რომელიც აქვე უნდა აღინიშნოს. მორფემათა საზღვარზე შემაერთებული ხმოვნის გაჩენა არა მხოლოდ რუსულისათვისაა დამახასიათებელი, არამედ სხვა უცხო ენებისთვისაც. კერძოდ, ევროპულ ენებშიც (ინგლისურში, გერმანულში, ფრანგულში) დასტურდება ამგვარად შექმნილი შემაერთებელხმოვნიათ კომპოზიტები. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ერთიანი წარმოება არც ამ ენებში ჩანს: აქაც შესაძლებელია ერთსა და იმავე ფუძეს ხან უხმოვნოდ დაერთოს მეორე კომპონენტი, ხან ხმოვნით. ზოგჯერ ისიც კია შესაძლებელი, რომ თვით ერთსა და იმავე სიტყვას სხვადასხვა სიტყვასთან კომბინაციაში ახასიათებდეს ეს სიტყრე-ლე. მაგალითად, გერმანულ ენაში ერთსა და იმავე ფუძეს რენტგენს მეორე კომპონენტთან კომბინაციაში ხან ერთვის ხმოვანი, ხან კი არა (Röntgenspektrum და Röntgenographie).

სწორედ უცხო ენაში არსებული კომპოზიტთა შედგენის ეს სიჭრელე უნდა იყოს ასახული რუსულშიც (მდრ. ერთი მხრივ, *бездна*, *бездония* და, მეორე მხრივ, *бодометрический*, *бодофорт*).

იმის საილუსტრაციოდ, თუ დღეს ამ მხრივ ჯერ კიდევ როგორი სიჭრელეა სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში, კარგად გამოდგება სიტყვა **რობოტოტექნიკა**.

სიტყვა **რობოტი** პირველად ჩეხმა მწერალმა კარლ ჩაპეკმა იხმარა. რომელიც მიღებული უნდა იყოს ჩეხური სიტყვისაგან – *robota* – რაც ნიშნავს მძიმე შრომას. ჩაპეკის მიერ ნახმარი ეს სიტყვა მის ერთ-ერთ პიესაში აღნიშნავდა ხელოვნურ ადამიანს. გავიდა წლები და მწერლის ფანტაზიით შექმნილმა სიტყვამ დამკვიდრა ადგილი სამეცნიერო ენაში.

სიტყვა **რობოტი** მრავალი რთული სიტყვის შედგენილობაში დასტურდება. სხვადასხვა ენებში **რობოტ** ფუძეს მეორე კომპონენტი შემაერთებული ხმოვნის გარეშეც შეიძლება უკავშირდებოდეს (მაგალითად, გერმანულში *Robot-Kamera*, *Robotpilot*, *Robotpatent*). ჩანს, რომ **რობოტოტექნიკაში** ო ხმოვანი, რომელიც მსესხებელ ენაში უნდა გაჩენილიყო, შემაერთებული ხმოვანია, უცხოენოვანი მორფემა.

შესაძლებელია თუ არა ქართულ ტერმინოლოგიაში ამგვარი რთული სიტყვების წარმოების უნიფიკაცია? ეს პროცესი რთული ჩანს, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ქართულში მტკიცედ უნდა იყოს დაცული ის ძირითადი ყალიბი კომპოზიტთა შედგენისა, რაც მისთვის ბუნებრივია: უცხო ფუძე + უცხო ფუძე.

ამგვარი ნორმის გატარებას ხელს უწყობს თვით ქართული ენის ბუნება. ენაში არსებობს მრავალი მოდელი კომპოზიტთა შექმნისა, რომლებიც მიესადაგება თვით უცხო წარმომავლობის თხზულ სახელებსაც. ქართულისთვის სრულიად უცხოა შემაერთებული ხმოვანი, რომელიც მრავალ ევროპულ ენაში სიტყვათმანარმოებელ აფიქსად ქცეულა. მიუხედავად ამისა, ქართულში მაინც თავს იჩენს მრავალი შემაერთებელხმოვნიანი კომპოზიტი. ამის მიზეზი ალბათ ისაა, რომ ენა სესხულობს რთულ სიტყვას, როგორც დაუნანევრებელ ერთეულს. მაგრამ ქართულ ენაში არსებული მეორე ყალიბი, უშემაერთებელხმოვნო კომპოზიტებისა, გვაძლევს კომპოზიტთა პარალელური გაფორმების უნიფიკირების შესაძლებლობას.

ამგვარად, თუ ქართულში უცხო წარმომავლობის კომპოზიტთა პირველი კომპონენტი ცალკე არსებით სახელადაც დასტურდება და ის კომპოზიტში სრული ფუძითაა წარმოდგენილი, ამგვარი ტერმინი უნდა გაფორმდეს შემაერთებული ხმოვნის გარეშე. სწორედ ამიტომ კომპოზიტში რობოტოტექნიკა, რომლის პირველი კომპონენტი რობოტი დამოუკიდებელ სახელად არსებობს ენაში, ქართული ყალიბით უნდა გაფორმდეს – რობოტტექნიკა, მსგავსად: ტერმინელემენტი, ალუმიწარმოფილაქტიკა, კოქსქიმიური, ბამბუკბეტონი, რეზინტექნიკური, ნიტროზამინები და სხვ.

უხმოვნო შეერთება უნდა გვქონდეს ქართულში მაშინაც, როდესაც უცხო ფუძეებისაგან შედგენილი კომპოზიტის ორივე კომპონენტი ზედსართავს წარმოადგენს. რუსულში ასეთი სახელებიც შემაერთებელხმოვნიანია, ქართული კი საკუთარი ყალიბით აფორმებს მათ: კომპოზიტის ორივე კომპონენტი დაირთავს მხოლოდ ზედსართავის საწარმოებელ სხვადასხვა აფიქსს და დეფისით აფორმებს, რაც ხაზს უსვამს, რომ კომპოზიტი ორცნებიანია. მაგალითად,

ბიცილინდრულ-კონუსური	бицилиндроконический
სამტრიახავ-საპერფორაციო	штриховально-
რეტიკულურ-ენდოთელიუმური	перфорирующий
ჰეპატურ-რენალური	ретикулоэндотелиальный
მაგნიტურ-სტრიქციული	гепаторенальный
	магнито-стрикционный

დასასრულ, უცხო წარმომავლობის კომპოზიტებისგან წარმოებ ზედსართავებზე მსჯელობისას უნდა გამოვყოთ ერთი ჯგუფი სახელებისა, რომელთა გაფორმების დროს დასტურდება დუბლეტური წარმოება. ეს სა-ო კონფიქსით გაფორმებულ ზედსართავებს ეხება, რომელთა ამოსავალი ფუძეა: რადიოლოკაცია, რადიოტელეგრაფი, რადიოტელეფონი, რადიოკომპასი, რადიოტრანსლაცია, რადიოპელენგაცია, რადიორელე, რადიოაპარატი, ფოტორეპროდუქცია, ფოტოტელეგრაფი და სხვ.

სა-ო კონფიქსდართული ზედსართავების ორი შემთხვევა დასტურდება.

ა) კონფიქსი დაერთვის კომპოზიტის მეორე კომპონენტს
და ბ) კონფიქსი დაერთვის მთლიან სიტყვას.

ა) რადიოსატელეფონო	радиотелефонный	
რადიოსატელეგრაფო	радителеграфный	
რადიოსატრანსლაციო	радиотрансляционный	
რადიოსააპარატო	радиоаппаратный	
რადიოსაკომპასო	радиокомпасный	
რადიოსარელეო	радиорелейный	და სხვ.

ბ) სარადიოლოკაციო	радиолокационный
საავტოტრაქტორო	автотракторный

ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში დაფიქსირებულია ძირითადად პირველი ყალიბის ფორმები (რადიოსატელეფონო).

ზოგჯერ კი ერთი და იმავე კომპოზიტიდან დუბლეტური წარმოებაც გვხვდება:

რადიოსალოკაციო || სარადიოლოკაციო

რადიოსაპელენგატორო || სარადიოპელენგაციო

რა თქმა უნდა, ასეთი ტერმინოლოგიური დუბლეტები, რომელთა სტრუქტურული სხვაობა არ გამომდინარეობს სემანტიკიდან, საჭიროებს უნიფიკაციას. რადგანაც ნასესხებია ქართულში რადიოლოკაცია, რადიოპელენგაცია, რადიოტელეგრაფი და მისთ., ბუნებრივია, უნდა იყოს: სარადიოლოკაციო, სარადიოპელენგაციო, სარადიოტელეგრაფო (ლამბაშიძე, 1984, 190).

რთული სიტყვების მეორე ჯგუფში შემავალი სიტყვები (არსებითები და აქედან წარმოშობი ზედსართავეებიც) ისეთი კომპოზიტებია, რომლებიც შედგება უცხო წარმომავლობის სახელის ფუძისა და მსესხებელი ენის სახელის ფუძისაგან. ამგვარი კომპოზიტები მრავალი ენისათვისაა დამახასიათებელი. მათ ჰიბრიდულ კომპოზიტებს უწოდებენ.

ჰიბრიდულ კომპოზიტებში გამოიყოფა ორი ქვეჯგუფი:

ა) მშობლიური ენის სახელის ფუძე + უცხოური სახელის ფუძე;

ბ) უცხოური სახელის ფუძე + მშობლიური ენის სახელის ფუძე.

ამ კომპოზიტებს რუსულში შეესაბამება ასევე ჰიბრიდულივე ტიპის რთული სახელი. რუსულისათვის დამახასიათებელი ყალიბის მიხედვით, ორივე ქვეჯგუფის კომპოზიტები შემაერთებელხმოვნია. ქართული კომპოზიტები კი საკუთარი ყალიბის მიხედვით უნდა გაფორმდეს. ასეც გვაქვს ყოველთვის, როცა კომპოზიტის პირველი კომპონენტი ქართული ფუძეა. მაგალითად,

გრიგალკამერიანი	выхр-е-камерный
ფოლადბეტონი	стал-е-бетон
ღერძსიმეტრიული	ос-е-симметричный
მადანთერმული	руд-о-термический
მცირეკალიბრიანი	мал-о-калиберный
ნაკლებპლასტიკური	мал-о-пластичный
ცრუეცტექტიკური	ложн-о-эвтектический

ასეთივე ვითარება გვაქვს მაშინაც, როცა ქართულში ჰიბრიდულ ფუძეებთან კომპოზიტებში პირველი კომპონენტი მართულმსაზღვრელიანი ფორმითაა წარმოდგენილი:

ხერხთსავალცავი	пил-о-вальцовка
ხერხთსამტამპავი	пил-о-штамп
გემთსარემონტო	суд-о-ремонтный

როდესაც კომპოზიტის პირველი კომპონენტი ნასესხები სახელის ფუძეა, მეორე კი მშობლიური ენის კუთვნილება, შემაერთებელი ხმოვანი რუსულში თითქმის ყოველთვის დასტურდება, არის მცირე გამონაკლისები, როგორიცაა: **бета-железо, нормашья, супергрупповой** და სხვ.

ქართულში ამგვარ რთულ სახელთა ძირითადი ნაწილი შემაერთებელი ხმოვნის გარეშე ფორმდება. პირველი კომპონენტი, თუ ის არსებითი სახელია, ფუძის სახითაა წარმოდგენილი, ზედსართავ სახელს კი დაერთვის დერივაციული აფიქსი. ეს არის ის მოდელი, რომელიც წარმოადგენს ტერმინთა შექმნის საფუძველს და რომელსაც უნდა ემყარებოდეს კომპოზიტთა წარმოება:

ლენტმიმმართველი	лентонаправляющий
ცენტრმაძიებელი	центроискатель

ტრაქტორსარემონტო	трактороремонтный
ლაქსაღებავისა	лакокрасочный
კოროზიამდეგი	коррозиестойкий
ბენზინჩასასხმელი	бензозаправочный
ამინმჟავები	аминнокислоты
ლაქსადენი	лакопровод
ლიმონმჟავური	лимоннокислый
სეკუნდსაზომი	секундомер
პარალელურბოჭკოვანი	параллельно-волокнистый
კამერულ-შრეული	камерно-слоевой
სფერულსახეხი	сфершлифовальный
ფაზურ-სიხშირული	фазочастотный
რადიალურ-საბურღი	радиально-сверлильный
პორტალურ-სარანდი	портально-строгальный

დასტურდება იმგვარი გაფორმება, როდესაც ქართულში რუსულის ჰიბრიდულ კომპოზიტს შეესატყვისება არა კომპოზიტი, არამედ მსაზღვრულ-საზღვრული (სინთეზური ქაღალდი შდრ. *сиптобумага*, პლასტიკური ნებო შდრ. *пластоклей*).

მაგრამ ქართულში დასტურდება ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ჰიბრიდულ კომპოზიტებს ქართულშიც გადმოჰყვებათ ხმოვანი, მაგალითად:

ამიდო:	ამიდომჟავები	амидокислоты
	ამიდოჯგუფი	амидогруппа
	ამიდოსაღებავი	амидокраска
ტურბო:	ტურბობურღი	турбинбур
	ტურბომშენებლობა	турбостроение
	ტურბოორთქლმავალი	турбопаровоз
	ტურბოღერძული	турбоосевой
	ტურბოსაჭირხნი	турбонагнетатель
ვიბრო:	ვიბრომდგრადობა	виброустойчивость
	ვიბროგარდამქმნელი	вибропреобразователь
	ვიბროშთამნთქმელი	вибропреобразователь
	ვიბრონემსი	виброитгла

სულფო:	სულფონაერთები სულფომჟავა	сульфосоединения сульфо кислота
დინატრო:	დინატროუჯრედი	динатрокетчатка
პნევმო:	პნევმოსაფხვიერებელი პნევმოსაშრობი პნევმოდაცალიბება	пневморазлитель пневмосушилка пневмоформирование
ენერგო:	ენერგოალტურვილობა	энергооруженность
სერვო:	სერვოძრავა სერვომოქმედება სერვოხელსაწყო სერვოამძრავი სერვოგადაბმა	серводвигатель серводействие сервоприбор сервопривод сервосцепление
ელექტრო:	ელექტროსამხოლოებელი	электроизоляционный
აერო:	აეროხაზი	аэро линия
გირო:	გირონახევარკომპასი	гирополукомпас
არმო:	არმოთაბაშირბეტონი	армогипсбетон

ამ რიგის შემთხვევებში გასარკვევია, რა წარმომავლობისაა ეს ხმოვანი, შემაერთებული მორფემაა თუ წყარო ენის ფუძისეული ხმოვანი. წარმოდგენილი კომპოზიტების პირველი კომპონენტები: ამიდო-, ტურბო-, სულფო-, დინატრო-, პნევმო-, სერვო-, ელექტრო-, აერო-, გირო-, არმო- ევროპულ ენებში აფიქსიოდებადაა წარმოდგენილი. მაგალითად, ამიდო- წარმოადგენს ამიდ- ფუძისაგან შედგენილ პრეფიქსიდას: თვით ამიდი შედგენილია ამ(იაკი) + ბერძ. *eidos*. ეს სახელი რომელიმე ენაში ჩანს შექმნილი და შემდეგ ნასესხებია სხვადასხვა ენაში. ისეთი ჰიბრიდული კომპოზიტები, როგორებიცაა რუსულში: **амидокислоты, амидогруппа, амидокраска, амидокраситель** შესაძლებელია რუსულშივეა გაჩენილი, **o** ხმოვანი კი რუსულში ყოველთვის აერთებს რთული სიტყვის კომპონენტებს. მაგრამ **амидо-** პრეფიქსიდად დასტურდება ფრანგულშიც – **amidogene**.

ტურბო- წარმოდგება ტურბინ ფუძიდან, რომელიც ფრანგულიდან მომდინარეობს (*turbine*). **o** ხმოვანი წყარო ენის ფუძეში არ დასტურდება, მაგრამ **ტურბო-** პრეფიქსიდად წარმოდგენილია ევროპულ ენებში. მაგალითად, ინგლისურში **turbo-machine**,

turbo-prop, turbo-pump, turbo-rocket, turbo-supercharger; ფრანგულში: turbocompresseur, turbodemarreur; გერმანულში: Turbobohrer, Turbo-Tärbeapparat, Turbo-generator, Turbokompressor, turbopumpe...

ვიბრო- არის პრეფიქსოიდი, რომელიც მომდინარეობს ლათინური vibrare-დან, რომელიც დამოუკიდებელ არსებითად არ დასტურდება; იგი ყოველთვის რთული სიტყვის ერთ-ერთი კომპონენტია.

სულფო- პრეფიქსოიდია, რომელიც მომდინარეობს სახელისაგან სულფიდი (ლათ. sulphur + ბერძ. eidos). სულფიდ- ფუძისაგან შედგენილ კომპოზიტებში გერმანულში ო ხმოვანი არ დასტურდება. მაგალითად,

Sulfhydrat

Sulfidäischer

Sulfidenschluß

ფრანგულში sulfo პრეფიქსოიდააა წარმოდგენილი:

sulfo-antimoniate

sulfo-arseniat

sulfobenzol

sulfocarbonate

კომპოზიტები, რომელთა პირველი კომპონენტია პნევმო-, მომდინარეობს ბერძნულიდან pneuma. ამოსავალში მას ო ხმოვანი არა აქვს, მაგრამ პნევმო- წარმოადგენს პრეფიქსოიდს რუსულსა და სხვა ევროპულ ენებში. მაგალითად, რუსულ კომპოზიტებში – пневморыхлитель, пневмосушилка და ა. შ. ასევე ფრანგულში: pneumotachymatre; გერმანულში pneumokoniose, pneumoskop; ინგლისურში – pneumohydraulic.

მაშასადამე, ის ჰიბრიდული ტერმინები, რომლებიც აგებულია მოდელით: უცხო ფუძე + მშობლიური ენის ფუძე – რუსულში ყოველთვის შემარელებელხმოვნია, ქართულში კი ორგვარად ფორმდება; ა) ფუძეთა შეერთება ო ხმოვნის გარეშე ხდება და ბ) ფუძეები ო ხმოვნითაა შეერთებული.

რა შეიძლება ითქვას ამ რიგის კომპოზიტების შესახებ? რამდენად მართებულია მასში ო ხმოვნის არსებობა? თუ იმას

დავემყარებით, რომ პრეფიქსოიდებისა და შემოკლებული სახელების შემთხვევებში, ჩვეულებრივ, შემაერთებელი ო ხმოვანი რჩება ქართულ კომპოზიტებში, მაშინ უნდა მივიჩნიოთ, რომ ეს კომპოზიტები მართებული სტრუქტურისაა. ამიტომ, როდესაც ჰიბრიდული კომპოზიტის პირველი კომპონენტი პრეფიქსოიდა და არ დასტურდება არსებითი სახელი, რომლისგანაც ეს აფიქსოიდა წარმოქმნილი, ვფიქრობთ, რომ პრეფიქსოიდისეული ო ხმოვანი ქართულშიც აუცილებლად უნდა დარჩეს (მაგალითად, ვიბრონემსი, ვიბროშთამნთქმელი, ვიბრომდგრადობა, ვიბროგარდამქმნელი, გირონახევარკომპასი).

მაგრამ საკითხი შეიძლება სხვაგვარადაც დაისვას: ისეთ შემთხვევებში, როდესაც კომპოზიტის პირველი კომპონენტი, მართალია, ევროპულ ენებში პრეფიქსოიდებსაც შეიძლება წარმოადგენდნენ, მაგრამ, რადგანაც ქართულში ისინი დამოუკიდებელ არსებით სახელებადაც დასტურდება, სწორედ ამ არსებითი სახელის ფუძით უნდა გაფორმდეს კომპოზიტის პირველი კომპონენტი.

მაგრამ ამ ტიპის კომპოზიტებშიც არაა ერთგვაროვანი სურათი. გვხვდება პარალელური წარმოებანი. მაგ., ცნობილია, რომ არის ერთი ჯგუფი კომპოზიტებისა, რომლებშიც დასტურდება უცხო წარმომავლობის სახელში შემაერთებელი ხმოვანი. ეს არის აეროხაზის ტიპის კომპოზიტები. ამ ყალიბის რთულ სახელებს, რომლებშიც პირველი კომპონენტი ნასესხები ფუძეა, ო ხმოვანი არ უნდა ჰქონდეთ. მაგალითად, ტურბობურლი – турбинер, ამ კომპოზიტის პირველი კომპონენტი ტურბინა ფრანგული წარმომავლობის სიტყვაა – turbine. ცხადია, რომ ო არ წარმოადგენს ფუძისეულ ხმოვანს ფრანგულში. ამიტომ, რადგანაც ო ხმოვანი შემაერთებელი მორფემაა, ქართულმა ის უნდა უგულებელყოს და თავისი საკუთარი ყალიბით შექმნას კომპოზიტი. მართლაც, ტურბობურლის ნაცვლად ქართული ენის ორთოგრაფიულ ლექსიკონში წარმოდგენილია ტურბინბურლი || ტურბსაბურლი. სწორედ ამ მოდელით უნდა გაფორმდეს ზემოთ წარმოდგენილი ერთი ჯგუფი ჰიბრიდული ტერმინებისა. მაშინ ამგვარ ფორმებს მივიღებთ: ჰაერხაზი, ჰაერსასხურებელი, დინატრონუჯრედი, სულფიდნარეთები, ამიდსაღებავი, ამიდმჟა-

ვები, ტურბინმშენებლობა, ტურბინლერძული, ტურბინსაჭირ-
ხნი, ენერგიამატარებელი, ენერგიამომარაგება, ამიდჯგუფე-
ბი, ტურბინმანქანა და ა. შ.

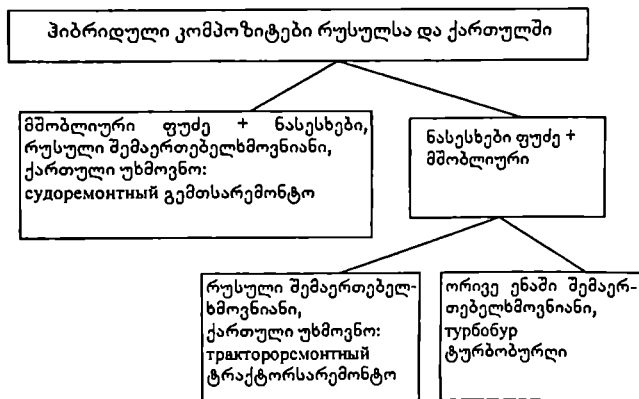
თუ არ ხერხდება კომპოზიციური წარმოება ქართულში, მა-
შინ შესაძლებელია კომპოზიტის სემანტიკა მსაზღვრელ-სა-
ზღვრულით გადმოიცეს. ეს ყალიბიც ნორმაა ქართული ტერმი-
ნოლოგიისათვის. მაგალითად, რუსული შემაერთებელხმოვნიანი
კომპოზიტი *энергосоединяемость* ქართულში გადმოცემულია
მსაზღვრელ-საზღვრულით – ენერგეტიკული აღჭურვილობა,
მაგრამ პარალელურად შემაერთებელხმოვნიანი ვარიანტიცაა –
ენერგოაღჭურვილობა. პნევმო – კომპონენტის კომპოზიტები
შესაძლებელია გადმოიცეს ან მსაზღვრელ-საზღვრულით, ან
კომპოზიტითვე. მაგალითად:

პნევმატიკური საფხვიერებელი ან პნევმატიკურ-სა-
ფხვიერებელი – *пневмодуватель*

პნევმატიკური დაყალიბება *пневмоформование*

პრევმატიკური მტვირთავი *пневмогрузчик*

ჰიბრიდულ კომპოზიტებს წარმოვადგენთ სქემით:

ამრიგად, ტერმინოლოგიაში წარმოდგენილი კომპოზიტი-
ბის განხილვამ ცხადყო, ქართულში რთული ტერმინების მო-
რფოლოგიურ გაფორმებას სრულიად განსაკუთრებული სისტემა
აქვს, რომლითაც იგი გამოირჩევა რუსული და ბევრი სხვა ენები-
საგან, რთული სიტყვის კომპონენტები შემაერთებელ ხმოვანს,
უცხოენოვან მორფემას არ საჭიროებენ. გამონაკლისები, რო-
გორც ყველგან, ქართულშიც დასტურდება. კომპოზიტებში ერ-
თგვაროვანი სურათის მისაღწევად საჭიროა ტერმინთა მორფო-
ლოგიური სისტემის შესწავლა და მათი საერთო ნესის მიხედვით
გაფორმება.

თავი მესამე

უცხო წარმომავლობის ფუძეებიდან მიმღეობათა გაფორმების საკითხები ქართულში

ტერმინოლოგიური ლექსიკის დიდ პროცენტს მიმღეობა შეადგენს. ცნობილია, რომ ტერმინოლოგიურ ლექსიკაში ზმნის პირიანი ფორმა არ მონაწილეობს, მისი ფუნქცია დაკისრებული აქვს სახელზმნას, რომელიც პროცესის კატეგორიას გამოხატავს.

თვისების კატეგორიის გამოხატვა სახელზმნებიდან მიმღეობებს ეკისრება. ჩვეულებრივ, იგი წარმოადგენს მსაზღვრელს, თუმცა დამოუკიდებელ ერთეულადაც დასტურდება. მიმღეობის სემანტიკა მხოლოდ თვისების გამოხატვით არ შემოიფარგლება, იგი ასევე მოქმედება-პროცესის მნიშვნელობასაც მოიცავს.

შეიმჩნევა, რომ ნებისმიერ მსესხებელ ენაში ზმნების სესხება ნაკლებად ხდება. მით უმეტეს, ასე იქნება ქართულში, რომელსაც მეტად მოქნილი ზმნა აქვს, რაც მისი სტრუქტურულ-სემანტიკური მრავალფეროვნებითაა განპირობებული. ამდენად ქართულში ზმნების სესხება უცხო ენებიდან არ ხდება. მაგრამ ტერმინოლოგიური ლექსიკა, როგორც აღინიშნა, ამ მხრივ თავისებურებას გვიჩვენებს. ზმნური ფუძეების სესხებაც ბუნებრივ პროცესადაა ქცეული. ქართულ სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში დასტურდება ნასესხები ფუძეებიდან ნაწარმოები მიმღეობები.

როგორც აღინიშნა, ქართულში უცხო ტერმინების შემოსვლის ძირითადი გზა რუსული ენა იყო. ზმნური ფუძეებიც (მათ შორის სახელზმნებიც) ამ გზითაა დამკვიდრებული ენაში. ამიტომ უნდა გავითვალისწინოთ შუამავალი ენის თავისებურებებიც.

რუსულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში საგანგებოდ განიხილავენ უცხო წარმომავლობის ზმნურ ფუძეებს და მათი გაფორმების საშუალებებს. შესწავლილია უცხოურ აფიქსთა

შემოსვლის გზები (ვინოგრადოვი, 1947; ავილოვა, 1967; პოტიხა, 1970).

განსხვავებულია ზმნის სესხების ისტორიული გზები და წყაროები. უცხო წარმომავლობის ზმნები შემოდის სხვადასხვა ენიდან და ფორმდებოდა სხვადასხვა სუფიქსით. ნასესხები ზმნები რუსულში ძირითადად გაფორმებულია სუფიქსებით: **-ова, -прова, -изирова, -изова**.

რუსულში უცხო წარმომავლობის ზმნურ აფიქსებთან დაკავშირებით აღნიშნულია, რომ სუფიქსი **-ова** წარმოადგენს შედარებით ძველ ფორმანტს, რომელიც აფორმებდა ნასესხებ ზმნებს. XVII საუკუნიდან მოყოლებული, პოლონურიდან ნასესხები მრავალი ზმნა ამ პროდუქტიული მანარმოებლით იყო გაფორმებული. რაც შეეხება **-прова**, იგი, როგორც პროდუქტიული აფიქსი, დამკვიდრდა XVIII საუკუნის ბოლოს. **-прова** სუფიქსი დასტურდება გერმანულიდან, ფრანგულიდან, ინგლისურიდან, პოლონურიდან, იტალიურიდან ნასესხებ ზმნებთან. ზოგჯერ თვით რუსული ფუძეებიც ამ სუფიქსითაა გაფორმებული. აფიქსები: **-изирова** და **-изова** შედარებით გვიან გაჩნდა რუსულში, მისი ფუნქციონირება XIX საუკუნეში გააქტიურდა. **-прова, -изирова** || **-изова** აფიქსების განაწილება რუსულში დამოკიდებულია არა ზმნის ფუძეზე, არამედ ენაში არსებულ ტრადიციაზე. შენიშნულია, რომ **-ова** და **-прова** სუფიქსებით ნაწარმოები ზმნები თანამედროვე სალიტერატურო ენაში არც ისე ბევრია. ჩვეულებრივ, **-ова**-თი ნაწარმოები ზმნები უფრო ძველია, თუმცა იგი დასტურდება ლექსიკონებში: **апробовать – апробировать; бронзовать – бронзировать; дебетовать – дебетировать** და სხვ. (ავილოვა, 1967, 3-36).

-изирова და **-изова** – ზმნურ სუფიქსებს ერთმანეთის ვარიანტებად თვლიან. მაგრამ დასტურდება ენაში ზმნები, რომლებიც დამკვიდრებულია მხოლოდ **-изова** სუფიქსით (**авторизовать, бактеризовать, стилизовать**) (ავილოვა, 1967, 171-178).

ნასესხები სიტყვა შეიძლება ენამ შეითვისოს ნაწილობრივ ან სრულად. ზმნისათვის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს შე-

ვიდეს მსესხებელი ენის ზმნათა უღლებაში, გაუჩნდეს ამ ენის სიტყვანარმოებითი უნარი და წარმოქმნას ლექსიკური ბუდე.

ქართულ ტერმინოლოგიაში ნასესხები ფუძეებიდან მიმლეობათა ორი მოდელი დასტურდება:

ა) მიმლეობის მანარმოებელი დაერთვის უცხო წარმომავლობის უაფიქსო ფუძეს (და-მაგნიტ-ებ-ულ-ი);

ბ) მიმლეობის მანარმოებელი დაერთვის უცხო წარმომავლობის სუფიქსიან ფუძეს (სტერილ-იზ-ებ-ულ-ი, პლატინ-ირ-ებ-ულ-ი).

საერთოდ ქართულ ტერმინოლოგიაში შეიმჩნევა ნასესხებ სიტყვათა მაქსიმალური მორფოლოგიური ასიმილაციის პროცესი, რაც ნიშნავს უცხო ფუძეთა გაქართულებას ენის საკუთარი დერივაციულ-ფლექსიური აფიქსებით, ე. ი. შეძლებისდაგვარად უგულებელყოფილია უცხოენოვანი აფიქსები, გარდა იმგვარი შემთხვევებისა, როცა მათი ჩამოცილება ცვლის სიტყვის სემანტიკურ მნიშვნელობას. გაქართულების პროცესი შეინიშნება მიმლეობათა მორფოლოგიურ სტრუქტურაშიც.

მიმლეობები, მშობლიური ენის მსგავსად, უცხო წარმომავლობის ფუძეებთანაც გამოხატავს დროისა და გვარის კატეგორიებს (დაპროექტებული, დასაპროექტებელი; საპროექტებელი, მაპროექტებელი). ხშირად უცხო წარმომავლობის ფუძეებთან გვარის გამოხატვა გულისხმობს მხოლოდ სტრუქტურულ და არა სემანტიკურ დიფერენციაციას.

ქართულში დასტურდება ნასესხები ფუძეებიდან ნანარმოები მოქმედებითი და ვნებითი გვარის ფორმები.

მოქმედებითი გვარის მიმლეობა უცხო ფუძეებიდან წარმოქმნილია ძირითადად მა-ელ კონფიქსით. მა-პრეფიქსი ქართული ფუძისაგან მიმლეობის მანარმოებლად მაშინ გვაქვს, როდესაც ფუძე ხმოვნით ან მ-თანხმოვნით იწყება: მა-ამებ-ელ-ი, და-მ-არსებ-ელ-ი, შე-მა-ერთებ-ელ-ი, და-მა-მშვიდებ-ელ-ი, და-მა-მტკიცებ-ელ-ი და სხვ. დასტურდება გამონაკლისებიც მა-პრეფიქსიანი ფორმებისა: გა-მა-ყრუებელ-ი, და-მა-ბრკოლებ-ელ-ი, აღ-მა-სრულებ-ელ-ი და სხვ.

თუ ქართულ ფუძეებთან მა- პრეფიქსის დართვა გარკვეულ პოზიციებს გულისხმობს, უცხო სიტყვებთან იგი ნებისმიერი ბგერით დაწყებულ ფუძეს დაერთვის.

მოქმედებითი გვარის მა-ელ და მ-ელ კონფიქსთა განაწილებას სხვაგვარადაც ხსნიან (ოსიძე, 1957; ზომასურიძე, 1981). კერძოდ, მა-ელ აფიქსი მიმღეობის მანარმოებლად დასტურდება მაშინ, როდესაც ზმნა ნეიტრალური ვერსიის (ა-პრეფიქსიანი) ფორმითაა წარმოდგენილი. ახალ ქართულში ა- პრეფიქსიან ზმნათაგან მიმღეობის წარმოების სამი შემთხვევაა გამოყოფილი: I. ზმნაში ა- პრეფიქსია და სათანადო მიმღეობაში მა-გვაქვს (მაგ., ა-ვედრებს – მა-ვედრებელი, ა-მცირებს – მა-მცირებელი...); II. ზმნაში ა- პრეფიქსია, მიმღეობაში მ- უხმოვნოდ დასტურდება (მაგ., ა-დნობს – მ-დნობელი, ა-ცნობს – მ-ცნობელი...); III. ზმნის ა- პრეფიქსიანი ფორმის შესატყვისად მიმღეობაში პარალელურად გვაქვს მ- და მა- (მაგ., ა-ტარებს – მა-ტარებელი || მ-ტარებელი, ა-ხსენებს – მა-ხსენებელი || მხსენებელი) (ზომასურიძე, 1981, 19-20).

როგორც აღინიშნა, უცხო წარმომავლობის ფუძეებიდან მოქმედებითი გვარის მიმღეობათა გასაფორმებლად ძირითადად მა-ელ კონფიქსი დასტურდება. ეს ალბათ იმით უნდა აიხსნას, რომ აღნიშნული მიმღეობები სწორედ ა- პრეფიქსიანი ზმნური ფორმებიდანაა წარმოშობი.

ცნობილია, რომ ქართულში ერთი რიგი ნასახელარი ზმნების ფორმებში გამოიყოფა სტრუქტურული მოდელი: ა+ფუძე+თემის ნიშანი (ებ). სწორედ ამ ყალიბით ფორმდება უცხო წარმომავლობის ფუძე ზმნად (მდრ. ა-ცემენტებს – მა-ცემენტებ-ელ-ი, ა-პროექტებს – მა-პროექტებ-ელ-ი, ა-ფოკუსებს – მა-ფოკუსებ-ელ-ი, ა-ინდუქციებს – მა-ინდუქციებ-ელ-ი, ა-სინქრონებს – მა-სინქრონებ-ელ-ი და სხვ.).

ხაზგასმულია ის გარემოებაც, რომ უცხო წარმომავლობის ზმნურ ფუძეებს ქართულში ოდენ პრეფიქსი კი არ აფორმებს, არამედ კონფიქსი მა-ელ. ახალი ქართული კი უპირატესობას აძლევს მიმღეობათა ოდენ პრეფიქსიან წარმოებას (ოსიძე, 1957, 196).

უცხო ფუძეთაგან ნაწარმოები მა-ელ კონფიქსიანი მოქმედებითი გვარის მიმღებობები ზმნისწინიანიც შეიძლება იყოს და უზმნისწინოც. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ზმნისწინის ერთ-ერთი ფუნქცია, გამოხატოს სრული ასპექტის შინაარსი, უცხო წარმომავლობის ფუძეებიდან მიმღებობებში არ ჩანს. შდრ. მა-ელ კონფიქსით წარმოდგენილი მოქმედებითი გვარის მიმღებობები:

უზმნისწინო ფორმები

მა-ეკრან-ებ-ელ-ი	экранирующий
მა-პროექტ-ებ-ელ-ი	проектирующий
მა-ფოკუს-ებ-ელ-ი	фокусирующий
მა-კოროზი-ებ-ელ-ი	корродирующий
მა-ცენტრ-ებ-ელ-ი	центрирующий
მა-სინქრონ-ებ-ელ-ი	синхронизирующий
მა-პროექცი-ებ-ელ-ი	проецирующий
მა-სიმეტრი-ებ-ელ-ი	симметрирующий და სხვ.

ზმნისწინიანი ფორმები

გა-მა-პასივ-ებ-ელ-ი	пассивирующий
და-მა-კრისტალ-ებ-ელ-ი	кристаллизующий
გან-მა-მაგნიტ-ებ-ელ-ი	размагничивающий
გან-მა-იონ-ებ-ელ-ი	деионизирующий
და-მა-ცემენტ-ებ-ელ-ი	цементирующий და სხვ.

როგორც საანალიზო მასალიდან ჩანს, უზმნისწინო წარმოების შემთხვევები უფრო პროდუქტიულია, მა-ელ კონფიქსით გაფორმებული უცხო წარმომავლობის მიმღებობები, ზმნისწინიანი იქნება თუ უზმნისწინო, ძირითადად ერთ სემანტიკურ ჯგუფს ქმნის, ესაა იარაღების, ხელსაწყოების აღმნიშვნელი ტერმინები.

ამგვარად, ზმნისწინის მიმღებობებში არ უნდა ჰქონდეს სემანტიკური გამიჯვნის ფუნქცია. ქართულში იარაღის და მოქმედების ადგილის აღმნიშვნელ მიმღებობებში ზმნისწინიანი ვარიანტები საერთოდ არც დასტურდება (ოსიძე, 1957, 188). უცხო წარ-

მომავლობის ზმნურ ფუძეებთან გამონაკლისს წარმოადგენს გან- ზმნისნინი (გან-მა-მაგნიტ-ებ-ელ-ი), რომელიც სიტყვის სემანტიკას ცვლის.

შენიშნულია, რომ ახალ ქართულში ხშირია შემთხვევები, როცა ზმნის ა- პრეფიქსიან ფორმათაგან ნაწარმოები მიმღეობა უზმნისნინოდ მა- პრეფიქსს გვიჩვენებს, ზმნისნინიან ფორმებში კი მა- და მ- პარალელურად შეიძლება დასტურდებოდეს: ა-ბეზრებს – მო-მა-ბეზრებელი || მო-მ-ბეზრებელი; ა-გრილებს – მა-გრილებელი, გა-მა-გრილებელი || გა-მგრილებელი... რედუცირებული ფორმა მიმღეობისა ახსნილია ზმნისნინის დართვით (ხომასურიძე, 1981, 20). ასეთივე ვითარება გვაქვს უცხო წარმომავლობის ფუძეებთანაც. მოქმედებითი გვარის ზმნისნინიან მიმღეობებში მა-ელ კონფიქსის გარდა, მ-ელ კონფიქსიც დასტურდება: მო-მ-ფანერ-ებ-ელ-ი, და-მ-პროექტ-ებ-ელ-ი, და-მ-კომპლექტ-ებ-ელ-ი, და-მ-ცემენტ-ებ-ელ-ი. ერთი რამ ნათლად იკვეთება: -ებ თემისნინიან უცხო წარმომავლობის ზმნურ ფუძეებს ძირითადად მა-ელ კონფიქსი დაერთვის.

შედარებით იშვიათად მოქმედებითი გვარის მიმღეობები უცხო ფუძეებიდან ოდენ მ- პრეფიქსითაც შეიძლება იყოს გაფორმებული. ეს ფორმები იმ მხრივაცაა საინტერესო, რომ ისინი ძირითადად პროფესიისა და იარაღის აღმნიშვნელი ტერმინებია:

- მ-კვანტ-ავ-ი
- მ-ლაქ-ავ-ი
- მ-პლომბ-ავ-ი
- მ-ტორს-ავ-ი
- მ-ფაზ-ავ-ი
- მ-ფილტრ-ავ-ი
- მ-ფრეზ-ავ-ი
- მ-შტამპ-ავ-ი
- მ-შუნტ-ავ-ი

ვნებითი გვარის მიმღეობები უცხო ფუძიდან ფორმდება სა-ელ კონფიქსით და -ულ სუფიქსით. სა-ელ კონფიქსით გაფორმება მიმღეობებისა შედარებით არაპროდუქტიულია. ამის

მიზეზი ის უნდა იყოს, რომ სა-ელ კონფიქსის სემანტიკური ფუნქცია ტერმინოლოგიაში, მეტწილად, ემთხვევა მა-ელ კონფიქსის ფუნქციას. მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის პირობებში მანქანა-იარაღები გაიაზრება როგორც მოქმედი, სათანადო ზმნის სუბიექტი და ამიტომ სასუბიექტო მიმღეობის ფორმების გავრცელება მანქანა-იარაღების სახელებად ქართულში საესებით ბუნებრივი პროცესი ჩანს (გელენიძე, 1979, 304-309).

წარმოდგენილი მსჯელობა, რომელიც ეხება ქართული ფუძეების გაფორმებას, შეიძლება გავრცელდეს უცხო წარმომავლობის ფუძეებიან მიმღეობებზეც. აქაც მა-ელ და სა-ელ კონფიქსთა სემანტიკა ერთმანეთს ემთხვევა. ამდენად, ეს კონფიქსები მიმღეობათა ფორმებს გვარის მიხედვით ვერ გამოიჯნავენ, ე. ი. საქმე გვაქვს სტრუქტურულად განსხვავებულ დუბლეტებთან.

ამ რიგის ფორმებია:

საპროექტებელი, მაპროექტებელი

საცენტრებელი, მაცენტრებელი

საცემენტებელი, მაცემენტებელი

საპროგრამებელი, მაპროგრამებელი

საკომპლექტებელი, მაკომპლექტებელი

საკონტროლებელი, მაკონტროლებელი და სხვ.

ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში ამგვარი პარალელური დუბლეტები თანაბრად გამოიყენება.

ენებითი გვარის მიმღეობის ყველაზე პროდუქტიული მაწარმოებელი უცხო ფუძეთა გასაფორმებლად -ულ სუფიქსია. შეინიშნება, რომ -ულ სუფიქსიან ფორმებში მორფოლოგიური ასიმილაციისას ქართულში აუცილებელია ზმნისწინის დართვა. ამგვარი ფორმები -ებ თემისნიშნია. მაგალითად,

და-იონ-ებ-ულ-ი

და-კალიბრ-ებ-ულ-ი

და-ცემენტ-ებ-ულ-ი

და-პოლარ-ებ-ულ-ი

მო-ასფალტ-ებ-ულ-ი

და-ბიტუმი-ებ-ულ-ი

ионизированный

калиброванный

цементированный

поляризованный

асфальтированный

битуминизированный

და-კონსერვ-ებ-ულ-ი	консервированный	
და-ეკრან-ებ-ულ-ი	экранированный	
და-კარბიდ-ებ-ულ-ი	карбидированный	და სხვ.

იშვიათად დასტურდება სხვა თემისნიშნის ფორმებიც (კერძოდ, -ავ თემისნიშნის), სადაც თემის ნიშანი ფონეტიკურ ნიადაგზე დაკარგულია და შესაბამისი ფორმებიც უთემისნიშნო-დაა წარმოდგენილი. მაგალითად,

გა-ფილტრ-ულ-ი	фильтрованный	
და-ფრეზ-ულ-ი	фрезированный	
და-შტამპ-ულ-ი	штампованный	
და-სორტ-ულ-ი	сортированный	და სხვ.

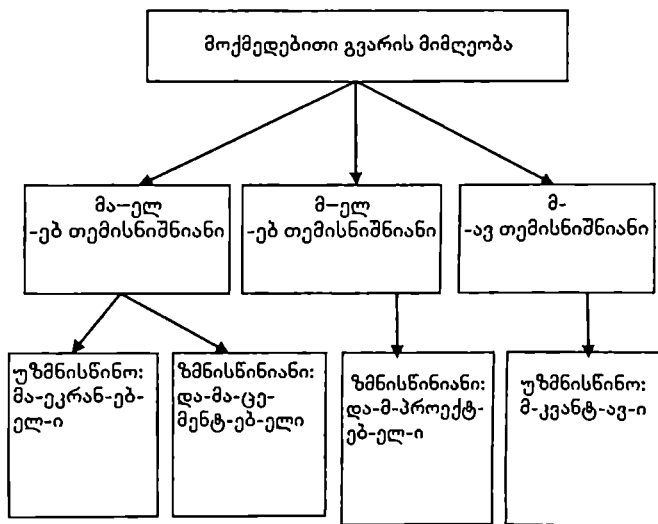
ამგვარ მიმღეობებში, როგორც აღინიშნა, ფონეტიკური პროცესის შედეგადაა უთემისნიშნო ფორმები ნაწარმოები (ფილტრა → გა-ფილტრ-ულ-ი, შტამპვა → და-შტამპ-ულ-ი).

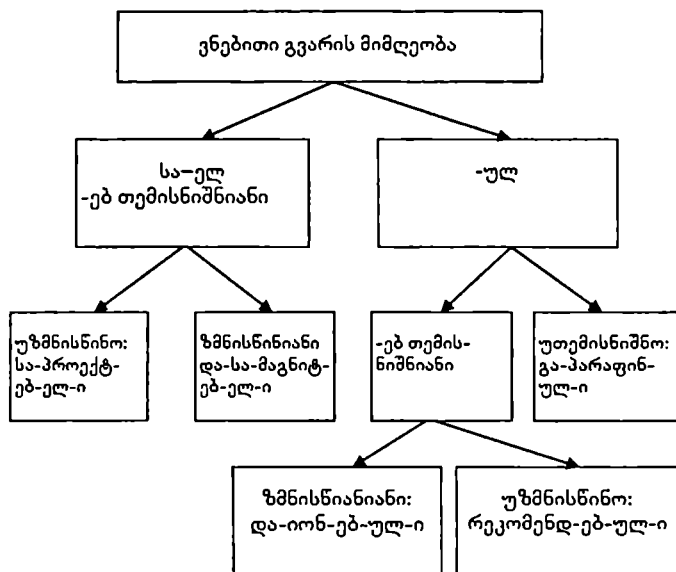
ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში დასტურდება უთემისნიშნო მიმღეობები. ამ ფორმებში თემის ნიშანი უგულვებელყოფილია ყოველგვარი ფონეტიკური პროცესის გარეშე. ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში დასტურდება პარალელური ფორმები: გაპარაფინული და გაპარაფინებული, მონიკლული და მონიკლებული. უთემისნიშნო შემთხვევები ძალიან იშვიათადაა ფიქსირებული ლექსიკონებში. რა თქმა უნდა, ამგვარი გაფორმება მიმღეობებისა ნორმის დარღვევაა. საჭიროა ყოველთვის ერთი ყალბის გატარება, ე. ი. თემისნიშნის ფორმები უნდა იყოს ნორმა უცხო წარმომავლობის ამ ჯგუფის მიმღეობებისათვის.

შეინიშნება ასევე უზმნისნიშნო წარმოების შემთხვევები, როგორიცაა: რეკომენდებული, ასიგნებული და სხვ. ამგვარი უზმნისნიშნო წარმოება მაშინაა შესაძლებელი, როდესაც ამოსავალია -ცია აფიქსიანი ტერმინები. ცნობილია, რომ -ცია პროდუქტიული სიტყვანარმოებითი აფიქსია, რომელიც პროცესის, მოქმედების აღმნიშვნელ სიტყვებს აწარმოებს. -ცია აფიქსიანი სიტყვებიდან ვნებითი გვარის მიმღეობათა გაფორმება ქარ-

თულში სრული მორფოლოგიური ასიმილაციით მიიღწევა. უგულებელყოფილია -ცია აფიქსი, რომლის სემანტიკა ქართულ აფიქსს ენიჭება (რეკომენდაცია – რეკომენდებული, ასიგნაცია – ასიგნებული).

ამგვარად, უცხო წარმომავლობის ფუძეებისაგან წარმოქმნილი მიმღეობათა დიდი ჯგუფი, საკუთარი ყალიბით ფორმდება ქართულში. ისინი იყენებენ ენაში არსებულ სხვადასხვა მოდელს, მიმღეობებში უგულებელყოფილია უცხო წარმომავლობის ზმნური აფიქსი (მასინქრონებული შდრ. синхрон-из-ирующийся, დამაკრისტალელები შდრ. кристалл-из-ующий, დაიონებული შდრ. ион-из-и-ованный, დაცემენტებული შდრ. цемент-и-ованный, დაეკრანებული შდრ. экран-и-ованный). საანალიზო მასალის საფუძველზე შესაძლებელია ქვეჯგუფების გამოყოფა.

უცხო წარმომავლობის ზმნური ფუძეებიდან, დასახელებული შემთხვევების გარდა, მიმლეობის წარმოების კიდევ ერთი ყალიბი გამოიყოფა. ეს ის ფორმებია, როდესაც ნასესხებ ტერმინს ქართულში გადმოჰყვება ზმნური აფიქსი წყარო ენიდან. ასეთ შემთხვევაში ქართული ტერმინი გაფორმებულია რუსულის მსგავსად, ოღონდ იმ სხვაობით, რომ რუსულში უცხო წარმომავლობის ფუძეებს თუ დაერთვის **-и́рова, -изи́рова || -изова** სუფიქსები, ქართულად გაფორმებულ მიმლეობებში დასტურდება **-იზ** და **-ირ** სუფიქსები (მა-სტაბილ-იზ-ებ-ელ-ი, მა-სინქრონ-იზ-ებ-ელ-ი, მა-პოლარ-იზ-ებ-ელ-ი, ნატურალ-იზ-ებ-ულ-ი, ცენტრალ-იზ-ებ-ულ-ი; მა-ბლოკ-ირ-ებ-ელ-ი, მა-ფოკუს-ირ-ებ-ელ-ი, სა-რეგულ-ირ-ებ-ელ-ი, სა-ტარ-ირ-ებ-ელ-ი, კონცენტრ-ირ-

ებ-ულ-ი, კომბინ-ირ-ებ-ულ-ი და სხვ.). არ გვხვდება ქართულში რთული შედგენილობის უცხოენოვანი -იზრ სუფიქსიც. მიმღეობა ქართულში -იზ სუფიქსიან ფუძეს ეყრდნობა (სინქრონიზაცია → მა-სინქრონ-იზ-ებ-ელ-ი შდრ. синхрон-из-ир-ующий, პერმეტიზაცია → პერმეტ-იზ-ებ-ულ-ი შდრ. гермет-из-ир-ованный, ამორტიზაცია → ამორტ-იზ-ებ-ულ-ი შდრ. аморти-из-ир-ованный, მოდერნიზაცია → მოდერნ-იზ-ებ-ულ-ი შდრ. модерн-из-ир-ованный და სხვ.).

ამრიგად, უცხო წარმომავლობის ზმნურაფიქსიანი ფორმა გამოყენებულია მსესხებელ ენაში ფუძედ, რომელსაც დაერთვის საკუთარი მორფოლოგიური ინვენტარი.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ უცხო წარმომავლობის -იზ და -ირ სუფიქსიანი მიმღეობები სტრუქტურულად მოქმედებითი და ვნებითი გვარის მიხედვით იყოფა. -იზ სუფიქსიანი ფუძე მიმღეობად ქართულში მა—ელ კონფიქსით და -ულ სუფიქსით ფორმდება, ე. ი. განირჩევა მოქმედებითი და ვნებითი გვარის მიმღეობებად.

მა—ელ-ით გაფორმებული მოქმედებითი გვარის მიმღეობებია:

მა-სტაბილ-იზ-ებ-ელ-ი	стабилизирующий
მა-სინქრონ-იზ-ებ-ელ-ი	синхронизирующий
მა-პოლარ-იზ-ებ-ელ-ი	поляризующий
მა-პერმეტ-იზ-ებ-ელ-ი	герметизирующий
მა-ამორტ-იზ-ებ-ელ-ი	амортизирующий
მა-დეიონ-იზ-ებ-ელ-ი	деионизирующий და სხვ.

-ულ-ით გაფორმებული ვნებითი გვარის მიმღეობებია:

გალვან-იზ-ებ-ულ-ი	гальванизованный
მოდერნ-იზ-ებ-ულ-ი	модернизованный
სპეციალ-იზ-ებ-ულ-ი	специализированный
სტერილ-იზ-ებ-ულ-ი	стерилизованный
პასტერ-იზ-ებ-ულ-ი	пастеризованный
ამონ-იზ-ებ-ულ-ი	аммонизированный

მეტამორფ-იზ-ებ-ულ-ი
სისტემატი-იზ-ებ-ულ-ი

метаморфизованный
систематизированный და სხვ.

როგორც საანალიზო მასალიდან ჩანს, რუსულში წარმოდგენილი ზმნური აფიქსები: -из და -изир ქართულში ერთგვარად ფორმდება -იზ სუფიქსით, რომელსაც ერთვის -ებ თემის ნიშანი და მიმლეობის მანარმოებელი. აქვე უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ -იზ სუფიქსიანი მიმლეობები ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში ძირითადად უზმნისწინოდ დასტურდება.

მიმლეობურ ფორმებში პროდუქტიულია -ირ სუფიქსიანი წარმოება. -ირ სუფიქსიანი ფუძე ქართულში გვხვდება როგორც მოქმედებით, ასევე ვნებითი გვარის ფორმებში. მოქმედებითი გვარის მიმლეობა გაფორმებულია მა—ელ კონფიქსით, ვნებითი—სა კი სა—ელ-ით და -ულ სუფიქსით.

-ირ სუფიქსიანი მიმლეობები ქართულში ძირითადად უზმნისწინო ფორმითაა წარმოდგენილი.

მა—ელ კონფიქსიანი მიმლეობებია:

მა-ბლოკ-ირ-ებ-ელ-ი	блокирующий
მა-დეტექტ-ირ-ებ-ელ-ი	детектирующий
მა-მოდულ-ირ-ებ-ელ-ი	модулирующий
მა-ფლუორესც-ირ-ებ-ელ-ი	флюоресцирующий
მა-კორექტ-ირ-ებ-ელ-ი	корректирующий
მა-კომპენს-ირ-ებ-ელ-ი	компенсирующий
მა-ინტეგრ-ირ-ებ-ელ-ი	интегрирующий
მა-ზონდ-ირ-ებ-ელ-ი	зондирующий და სხვ.

სა—ელ კონფიქსიანი მიმლეობებია:

სა-რეგულ-ირ-ებ-ელ-ი	регулируемый
სა-ბლოკ-ირ-ებ-ელ-ი	блокировочный
სა-ბალანს-ირ-ებ-ელ-ი	балансировочный
სა-ტონ-ირ-ებ-ელ-ი	тонирующий
სა-ტრანსპორტ-ირ-ებ-ელ-ი	транспортируемый
სა-ტარ-ირ-ებ-ელ-ი	тарировочный

სა-ფიქს-ირ-ებ-ელ-ი	фиксирующий
სა-დოზ-ირ-ებ-ელ-ი	дозировочный
სა-დრეს-ირ-ებ-ელ-ი	дрессировальный და სხვ.

-ულ სუფიქსიანი მიმღებობები:

პლატინ-ირ-ებ-ულ-ი	платинированный
პერფორ-ირ-ებ-ულ-ი	перфорированный
პატენტ-ირ-ებ-ულ-ი	патентированный
პარაფინ-ირ-ებ-ულ-ი	парафинированный
კომპენს-ირ-ებ-ულ-ი	компенсированный
მოდულ-ირ-ებ-ულ-ი	модулированный
კომბინ-ირ-ებ-ულ-ი	комбинированный და სხვ.

უცხო წარმომავლობის აფიქსიან (-იზ და -ირ) მიმღებობებს ქართულში აერთიანებს საერთო მნიშვნელობა, ესაა მოქმედების, პროცესის გამოხატვის მნიშვნელობა. -იზ და -ირ ზმნურობის გამომხატველი აფიქსებია წყარო ენაში და ასევე მსესხებელშიც. უცხო წარმომავლობის სუფიქსიანი მიმღებობები ქართულში მხოლოდ უზმნისწინო ფორმით დასტურდება.

ამრიგად, ქართულში წარმოდგენილია უცხო წარმომავლობის ფუძიდან ნაწარმოები მიმღებობის ორი ძირითადი ყალიბი:

I. ზმნისწინი + უცხო წარმომავლობის ფუძე + თემის ნიშანი + მიმღებობის მანარმოებელი (და-იონ-ებ-ულ-ი);

II. უცხო წარმომავლობის ფუძე + უცხო წარმომავლობის ზმნური აფიქსი + თემის ნიშანი + მიმღებობის მანარმოებელი (მატრანსპორტ-ირ-ებ-ელ-ი, მექან-იზ-ებ-ულ-ი).

ჩანს, რომ მიმღებობის გაქართულებისათვის საჭიროა საკუთარი ენობრივი მორფოლოგიური აფიქსაცია.

ცნობილია, რომ მიმღებობას ქართულში ზმნური კატეგორიების გამოხატვაც შეუძლია, რაც ზმნისწინით და თემის ნიშნებითაა შესაძლებელი. ეს ზმნური აფიქსები (ზმნისწინი და თემის ნიშანი) უცხო წარმომავლობის ფუძეებსაც დაერთვის. თემის ნიშნად ძირითადად, როგორც საანალიზო მასალიდან ჩანს, დასტურდება -ებ, იშვიათად კი -ავ. რაც შეეხება ზმნისწინს, იგი მხო-

ლოდ მაშინ დაერთვის უცხო წარმომავლობის ფუძეს, როცა მიმლეობაში არა გვაქვს ზმნური აფიქსები -იზ და -ირ (და-მოდულ-ებ-ულ-ი შდრ. მოდულ-ირ-ებ-ულ-ი), ე. ი. ზმნისწინიანი ფორმები ზმნურობის გამომხატველ სხვა საშუალებებს არ საჭიროებენ ქართულში. მაგალითად,

მინერალიზებული	-	გამინერალეზებული	минерализованный
სისტემატიზებული	-	დასისტემეზებული	систематизированный
ვულკანიზებული	-	დავულკანეზებული	вулканизированный
ანოდირებული	-	დაანოდეზებული	анодированный
ცემენტირებული	-	დაცემენტეზებული	цементированный
ეკრანიზებული	-	დაეკრანეზებული	экранированный
სექციონირებული	-	დასექციეზებული	секционированный
მოდულირებული	-	დამოდულეზებული	модулированный

და სხვ.

ტერმინოლოგიაში ორივე ყალიბის ფორმები გამოიყენება, თითქმის თანაბარი რიცხვითი შეფარდებით. დღეს მაინც შეინიშნება მიმლეობის საკუთარი ყალიბით გაფორმების ტენდენცია, რაც გულისხმობს უცხო წარმომავლობის ზმნურ აფიქსთა უგულებელყოფას. სასურველი იქნებოდა დროთა ვითარებაში ქართულში მიმლეობათა გაფორმება სწორედ ამ ნორმას დაექვემდებაროს.

ცალკე უნდა გამოიყოს ისეთი შემთხვევები, როცა -ირ სუფიქსი დასტურდება იმ ფორმებში, რომლისგანაცაა ნაწარმოები მიმლეობა ქართულში. მაგალითად, ორიენტირი → ორიენტირებული, ამ მიმლეობაში, რა თქმა უნდა, -ირ სუფიქსი ფუძისეულია ქართულისათვის, როგორი წარმოშობისაც არ უნდა იყოს ეს -ირ. ამ უცხო სუფიქსის ჩამოშორება არ ხერხდება მაშინაც, როცა ქართულმა ისესხა -ირ აფიქსიანი ფუძე მიმლეობის გასაფორმებლად და ის იქცა ერთადერთ ფორმად, რომელთაგანაც პარალელური გაფორმება, ე. ი. საკუთარ ყალიბში მოქცევა, უცხო წარმომავლობის ზმნური აფიქსის უგულებელყოფა თითქმის შეუძლებელია. მაგალითად, დაფიქსირებული, კულტივირებული,

ტემპერირებული, კომბინირებული, ფორსირებული, უნიფიცირებული, კვალიფიცირებული, კოოპერირებული, დეგრადირებული, დიფერენცირებული, გუმირებული, კოდირებული, რედუცირებული, ატროფირებული, რეგენერირებული და სხვ. ამ ფორმებში -ირ სუფიქსის ჩამოშორება სიტყვის სემანტიკას აბუნდოვნებს. ამგვარი ფორმების არსებობა ტრადიციის შედეგია.

ქართულში უცხო წარმომავლობის ფუძეებიდან მიმღეობების გაფორმება ძირითადად უნდა დაექვემდებაროს საკუთარ ენობრივ მოდელს, მაგრამ ანგარიში უნდა გაენიოს ენაში არსებულ ტრადიციას.

ამრიგად, ტექნიკის ენასთან მჭიდროდაა დაკავშირებული პროცესის, მოქმედების გამომხატველი ტერმინები, რომლებიც ზმნური ფუძეებით გადმოიცემა. მეცნიერებისა და ტექნიკის ენიდან ეს ფორმები გადადის სალიტერატურო ენაში, რაც დაკავშირებულია ენის ინტელექტუალიზაციასთან.

დასასრულ, ნასესხები სიტყვის მორფოლოგიური გაფორმება მსესხებელ ენაში ვარაუდობს ნასესხები ფუძის საკუთარ ენობრივ სისტემაში მოქცევას და მის ერთგვარ გაქართულებას, მორფოლოგიურ ადაპტაციას, რაც მხოლოდ და მხოლოდ ენის საკუთარი აფიქსაციითაა მიღწეული. მაგრამ მორფოლოგიური ადაპტაციის დროს მხოლოდ მსესხებელი ენის სისტემით ვერ შემოვიფარგლებით, აუცილებელია წყარო ენის მონაცემების გათვალისწინებაც. ეს კი ნიშნავს უცხო წარმომავლობის სიტყვების მორფემული სისტემის შესწავლას და მათ დანაწევრებას.

განალიზებულმა მასალამ გამოკვეთა ქართული ენის საერთო ტენდენცია: ნასესხები ფუძეებიდან ზედსართავებისა და მიმღეობების მორფოლოგიური ასიმილაცია გულისხმობს ტერმინის გაქართულებას, რაც მის ფორმასა და სემანტიკას უფრო გამჭვირვალეს ხდის.

გამოყენებული ლიტერატურის სია

1. ნ. აბესაძე, რუსულის გზით შემოსულ ა-ზე დაბოლოებულ სიტყვათა გადმოცემა ქართულში, თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, I, თბ., 1970, გვ. 54-60.
2. შ. აფრიდონიძე, სიტყვათსესხება, ჟურნალი „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, №2, 1982, გვ. 44-61.
3. შ. აფრიდონიძე, ე. ნ. „აბსოლუტური სინონიმების შესახებ“, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, VIII, თბ., 1988, გვ. 279-292.
4. ვ. ბერიძე, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიისათვის, ჟურნალი „მეცნიერება და ტექნიკა“, №9, 1952, გვ. 19-22.
5. რ. გაბეჩავა, ქართული სიტყვანარმოება და მისი სწავლება სკოლაში, თბ., 1971.
6. ლ. გელენიძე, დასამზადებელი თუ დამამზადებელი მანქანა?, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, II, თბილისი, 1979, გვ. 304-309.
7. ლ. გელენიძე, ტერმინოლოგიისა და საერთო-სახალხო ენის მიმართებისათვის სამეცნიერო-ტექნიკურ პროგრესთან დაკავშირებით, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, IV, თბ., 1981, გვ. 87-92.
8. ენათმეცნიერების შესავლის საკითხები, გ. ახვლედიანის რედაქციით, თბ., 1972.
9. რ. ერისთავი, სულხან-საბა ორბელიანის „სიტყვის-კონა“, წინასიტყვაობა, თფილისი, 1881.
10. თ. ზურაბიშვილი, ტოპონიმის შესწავლისათვის, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, ტ. II, თბ., 1961, გვ. 127-159.
11. ვ. თოფურია, ნათესაობითისა და მოქმედებითის დაბოლოება, სახელის ბრუნვის ისტორიისათვის ქართველურ ენებში, თბ., 1965.
12. ლ. იორდანიშვილი, რ. ერისთავის ტერმინოლოგიური შრომები, იკე, XVI, 1968, გვ. 105-113.

13. გ. კვარაცხელია, სამეცნიერო და საგაზეთო-პუბლიცისტურ სტილთა ფუნქციური სისტემები, სადისერტაციო შრომა, თბ., 1985.
14. ეკ. ოსიძე, მიმღეობის წარმოება ქართულში, თსუ შრომები, 67-ე, თბილისი, 1957, გვ. 187-215.
15. მ. ტუსკია, სახელთა წარმოება ახალ სალიტერატურო ქართულსა და დიალექტებში, სადისერტაციო ნაშრომი, თბ., 1975.
16. მ. ტუსკია, სინონიმური მნიშვნელობის სიტყვასწარმოებელ აფიქსთა სწავლების საკითხები, თსუ ახალგაზრდა მეცნიერთა საბჭოს შრომები, X, 1984, გვ. 100-106.
17. ბ. ფოჩხუა, ქართული ენის ლექსიკოლოგია, თბ., 1974.
18. ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, ნიგნი მეშვიდე, თბ., 1985.
19. რ. ღამბაშიძე, ტერმინოლოგიური მუშაობა საქართველოში, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, I, თბ., 1972, გვ. 14-27.
20. რ. ღამბაშიძე, პირველი ტექნიკური ლექსიკონი და მისი როლი ქართულ სამეცნიერო ტექნიკური ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბებაში, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, V, 1981, გვ. 154-166.
21. რ. ღამბაშიძე, პროფესიის აღმნიშვნელ ტერმინთა წარმოების ზოგი საკითხი, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, VI, 1984, გვ. 182-191.
22. რ. ღამბაშიძე, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია და მისი შედგენის ძირითადი პრინციპები, თბ., 1986.
23. რ. ღამბაშიძე, ქართული ტერმინოლოგიური ლექსიკოგრაფია, ნორმისა და უზუსის საკითხები, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, VIII, თბ., 1988, გვ. 27-58.
24. ალ. ლლონტი, ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები, თბ., 1971.
25. ს. ყაუხჩიშვილი, ზედსართავი სახელების წარმოება ბერძნულიდან მომდინარე მა-ზე დასრულებულ არსებით სახელთაგან, თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, I, 1970, გვ. 129-130.

26. შ. შათირიშვილი, ზოგი ტერმინის მართებული ხმარებისათვის, ჟურნალი „სკოლა და ცხოვრება“, №11, 1984, გვ. 40-46.
27. შ. შათირიშვილი, რამდენიმე შენიშვნა სპეციალური ლექსიკის ზუსტ გამოყენებაზე, ჟურნალი „სკოლა და ცხოვრება“, №2, 1986, . 51-52.
28. გ. შალამბერიძე, ქართული მართლწერა, თბ., 1984.
29. ლ. შალვაშვილი, ქართული სალიტერატურო ენის ლექსიკის განვითარება საბჭოთა პერიოდში, თბ., 1986.
30. აკ. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973.
31. არნ. ჩიქობავა, ენათმეცნიერების შესავალი, თბ., 1952.
32. არნ. ჩიქობავა, ორგანიზაცია ქმნილი თუ ორგანიზებული? ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების დადგენისათვის, III, ნაკვეთი, ტფილისი, 1932, გვ. 3-8.
33. შ. ძიძიგური, ქართული სამწერლო ენის სინმინდისათვის ბრძოლის ისტორიიდან, მწერლის ენა, თბ., 1957, გვ. 168-206.
34. შ. ძიძიგური, საენათმეცნიერო საუბრები, თბ., 1960, გვ. 31-82.
35. შ. ძიძიგური, ქართული ენის კონტაქტები მსოფლიოს ენებთან, ლიტერატურულ-ენათმეცნიერული ნარკვევები, თბ., 1974, გვ. 283-302.
36. ნ. ჭანიშვილი, ქართული გენეტიკის სემანტიკა, საენათმეცნიერო კრებული, I, თბ., 1984, გვ. 237, 245.
37. მ. ხომასურიძე, ზმნის ა- პრეფიქსი და სასუბიექტო მიმღეობა ქართულში, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, V, 1981, გვ. 17-22.
38. ს. ჯანაშია, ზედსართავ სახელთა წარმოება ნასესხებ სიტყვათაგან -ურ ბოლოსართით, თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, I, თბ., 1970, გვ. 125-128.
39. ი. ჯიბუტი, -იან, -ოვან, -ა სუფიქსებით ნაწარმოები ტერმინები, საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერ მუშაკთა სამეცნიერო კონფერენციის თეზისები, თბ., 1981.

40. Н. С. Авилова, Слова интернационального происхождения в русском литературном языке нового времени, М., 1967.
41. В. В. Акуленко, Вопросы интернационализации словарного состава языка, Харьков, 1972.
42. В. В. Акуленко, Лексические интернационализмы: итоги, перспективы, методы, исследования, Интернациональный элемент в лексике и терминологии, М., 1980: 10-42 с.
43. В. В. Акуленко, Научно-техническая революция и задачи интернационализации научно-технической терминологии, Интернациональные элементы в лексике и терминологии, М., 1980, 129-146 с.
44. Э. В. Аркадзева, Терминология искусства и архитектуры итальянского происхождения в современном русском языке, РЯШ, №6, М., 1973, 81-86 с.
45. Н. Г. Бабай, Проблема иноязычных заимствований в общественных дискуссиях о языке, Литературная норма в лексике и фразеологии, М., 1983, 88-104 с.
46. А. Банкав, Норма и интернациональная лексика, Критерии нормативности в литературном языке и терминологии, Тезисы докладов и сообщений регионального теоретико-методологического семинара, Рига, 1987, 5-6 с.
47. Н. А. Баскаков, Современное состояние терминологии в языках народов СССР, М., 1959.
48. Н. И. Безбородько, Морфосинтаксические особенности латинской терминологии, ВЯ, №2, 1979, 115-122 с.
49. Ю. А. Бельчиков, Интернациональная терминология в русском языке, М., 1959.
50. А. А. Брагина, Синонимы в литературном языке, М., 1986.
51. Р. А. Будагов, Как развивались значения прилагательного "классический", Человек и его язык, М., 1974, 154-159 с.
52. Р. А. Будагов, Слово "искусство" в русском языке на рубеже пушкинской эпохи, Человек и его язык, М., 1974, 160-165 с.
53. В. Е. Бутрим, Особенности семантики терминов категории свойств, Современные проблемы русской терминологии, М.,

1986, 24-36 с.

54. Т. Н. Буцева, О принципах разграничения префиксального и префиксально-суффиксального способов образования прилагательных, Новые слова и словари новых слов, Л., 1983, 103-110 с.
55. Е. А. Василевская, Словосложение в русском языке, М., 1962.
56. М. В. Васильева, К семантическому и функциональному описанию греко-латинских терминоэлементов в лингвистической терминологии, ВЯ, №3, 1983, 71-79 с.
57. Л. А. Введенская, М. Т. Баранов, Ю. А. Гвоздарев, Русское слово, М., 1978.
58. В. В. Виноградов, Очерки по истории русского литературного языка XVII-XIX веков, М., 1938.
59. В. В. Виноградов, Русский язык, Л., 1947.
60. Г. О. Винокур, О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии, Труды Московского института истории, философии и литературы, т. V, 1939, 3-54 с.
61. Вопросы терминологии (Материалы всесоюзного терминологического совещания), М., 1961.
62. В. Г. Гак, О современной французской неологии, Новые слова и словари новых слов, Л., 1978, 37-52 с.
63. Р. Б. Гамбашидзе, О грузинской научной терминологии, Вопросы терминологии, М., 1961, 125-126 с.
64. Р. Б. Гамбашидзе, Разработка грузинской научно-технической терминологии в связи с развитием высшего технического образования в Грузинской ССР, Научно-техническая революция и функционирование языков мира, М., 1977.
65. Р. Б. Гамбашидзе, Деятельность Отдела научной терминологии Института языкознания АН ГССР, Проблемы разработки и упорядочения терминологии в Академиях наук союзных республик, М., 1983.
66. Р. Б. Гамбашидзе, Грузинская терминология, Развитие терминологии на языках союзных республик СССР, М., 1987, 50-66 с.
67. В. С. Гимпелевич, О членимости заимствованных слов в русс-

- ком языке, Развитие современного русского языке, М., 1975, 192-198 с.
68. Е. И. Голанова, Номинация в сфере автолексики, Способы номинации в современном русском языке, М., 1982, 159-160, 221-228 с.
69. В. Н. Головин, Введение в языкознание, М., 1977, 95-98, 103-107 с.
70. К. С. Горбачевич, Принципы нормализации языка в современной русской лексикографии, Современность и словари, Л., 1978, 33-45 с.
71. Л. М. Грановская, Некоторые особенности развития словарного состава русского языка в 20-е годы XX в. и проблема нормы, Литературная норма в лексике и фразеологии, М., 1983, 47-70 с.
72. В. П. Григорьев, Так называемые интернациональные сложные слова в современном русском языке, ВЯ, №1, 1959, 65-79 с.
73. С. В. Гринев, Терминологические заимствования, М., 1982.
74. Л. К. Грудина, Прилагательное, Вопросы нормализации русского языка, М., 1980, 191-200 с.
75. В. П. Даниленко, Русская терминология, М., 1977.
76. Ю. А. Жлуктенко, Интернационализмы в процессах соприкосновения языков, Интернациональные элементы в лексике и терминологии, М., 1980, 47-61 с.
77. Л. Н. Засорина, Об активизации в русском словообразовании производных некоторых интернационализмов, Новые слова и словари новых слов, Л., 1978, 126-135 с.
78. И. Йирачек, Анализ существительных с интернациональными суффиксами в русском языке в сопоставлении с чешским, Интернациональные элементы в лексике и терминологии, М., 1980, 84-98 с.
79. Как работать над терминологией (Основы и методы), М., 1968.
80. А. В. Калинин, Лексика русского языка, М., 1978, 62-101 с.
81. Н. З. Котелова, Первый опыт лексикографического описания русских неологизмов, Новые слова и словари новых слов, Л., 1978, 5-26 с.

82. Е. В. Красильникова, Инвентарь морфем, Способы номинации в современном русском языке, М., 1982, 133-158 с.
83. Е. В. Красильникова, Новая космическая лексика, Способы номинации в современном русском языке, М., 1982, 228-229 с.
84. Л. П. Крысин, Иноязычные слова в современном русском языке, М., 1968.
85. Л. П. Крысин, Ступени морфемной членимости иноязычных слов, Развитие современного русского языка, М., 1975.
86. Латинский язык и основы терминологии, Под редакцией Ю. Ф. Шульца, М., 1982.
87. К. А. Левковская, О специфике префиксации в системе словообразования, Вопросы грамматического строя, М., 1955, 299-321 с.
88. Лингвистические проблемы научно-технической терминологии, М., 1970.
89. А. И. Литвиненко, О некоторых видах сложных слов с первой составной частью благо... космо..., Современность и словари, Л., 1978, 140-148 с.
90. В. В. Лопатин, Рождение слова, Л., 1973.
91. Д. С. Лотте, Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов, М., 1982.
92. Д. С. Лотте, Основы построения научно-технической терминологии, М., 1961.
93. М. М. Маковский, К проблеме так называемой интернациональной лексики, ВЯ, №1, 1960, 44-51 с.
94. О. С. Мжельская, Стапанова Е. И., Новейшие англицизмы в русском языке, Новые слова и словари новых слов, Л., 1983, 125-139 с.
95. А. И. Мойсеев, О языковой природе термина, Лингвистические проблемы научно-технической терминологии, М., 1970, 127-138 с.
96. В. Н. Немченко, Словообразовательная структура прилагательных в современном русском языке, Горький, 1973.
97. Н. С. Никитченко, Семантическая продуктивность терминов, Новые слова и словари новых слов, Л., 1983, 111-117 с.

98. С. И. Ожегов, Лексикология, Лексикография, Культура речи, М., 1974.
99. Г. Пауль, Принципы истории языка, М., 1960.
100. И. Ф. Протченко, Из наблюдений над интернациональной лексикой, РЯШ, №3, 1962, 5-12 с.
101. И. Ф. Протченко, Лексика и словообразование русского языка советской эпохи, М., 1975.
102. З. А. Потиха, Современное русское словообразование, М., 1970.
103. А. А. Реформатский, Что такое термин и терминология? Вопросы терминологии, М., 1959, 46-54 с.
104. А. А. Реформатский, Введение в языковедение, М., 1967.
105. А. И. Смирницкий, Лексикология английского языка, М., 1956.
106. Современные проблемы русской терминологии, М., 1986.
107. Ф. П. Сороколетов, Лексико-семантическая система и словарь национального языка, Современность и словари, Л., 1978, 4-19 с.
108. М. Д. Степанова, Словообразование современного немецкого языке, Словарь словообразовательных элементов немецкого языка, М., 1979, 519-536 с.
109. А. В. Суперенская, Теоретические основы практической транскрипции, М., 1978.
110. И. К. Сухов, Об основных направлениях современной терминологической работы в технике, Вопросы терминологии, М., 1961, 71-79 с.
111. Э. Г. Туманян, К истории формирования интернациональных элементов в армянском языке, Интернациональные элементы в лексике и терминологии, М., 1986, 155-169 с.
112. В. П. Фелицына, О двух словарях новых слов (французском и русском) в сравнительном плане, Новые слова и словари новых слов, Л., 1978, 53-63 с.
113. Ф. П. Филин, Научно-техническая революция и функционирование языков мира (Тезисы докладов), М., 1974, 15-17 с.

114. М. Фогараши, Некоторые теоретические и практические вопросы сопоставительного изучения интернациональных слов и морфем. Интернациональные элементы в лексике и терминологии, М., 1980, 78-84 с.
115. И. Хермс, Сопоставительный анализ словообразовательных элементов интернациональной лексики в русском и немецком языках электротехники, Интернациональные элементы в лексике и терминологии, М., 1986, 98-110.
116. Н. М. Шанский, Очерки по русскому словообразованию и лексикологии, М., 1959.
117. Н. М. Шанский, Лексикология современного русского языка, С., 1972.
118. О. Б. Шахрай, К проблеме классификации заимствованной лексики, ВЯ, №2, 1961, 53-59 с.
119. Л. А. Шкатова, Заметки о членимости медицинских терминов, Развитие современного русского языка, М., 1975, 151-156 с.
120. Л. В. Щерба, Избранные работы по языкознанию и фонетике, т. I, М., 1958.
121. Н. В. Юшманов, Грамматика иностранных слов, Словарь иностранных слов, М., 1937, 690-715 с.
122. К. Ф. Яковлев, Как мы порти́м русский язык, М., 1976.
123. I. Arnold, The English Word, М., 1973.
124. E. Haugen, The analysis of Linguistic borrowing, Language, N2, 1950.

ლექსიკონები:

1. ტექნიკური ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული, 1935 წ.)
2. ტექნიკური ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული, 1942 წ.)
3. მათემატიკური ტერმინოლოგია (მათემატიკა, თეორიული მექანიკა, ასტრონომია, რუსულ-ქართული, 1944 წ.)
4. რადიოტექნიკის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული, 1947 წ.)
5. ეკონომიკის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული, 1947 წ.)
6. სამედიცინო ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართულ-ლათინური, 1947 წ.)
7. მეტალურგიის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული, 1949 წ.)
8. ტექნიკური ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული, 1957 წ.)
9. სოფლის მეურნეობის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართულ-ლათინური და ქართულ-რუსულ-ლათინური, 1959 წ.).
10. მეტალურგიის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული, 1959 წ.)
11. ფიზიკის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული, 1960 წ.).
12. იურიდიული ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული, 1963 წ.).
13. ელექტრონევის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული, 1965 წ.)
14. რადიოელექტრონიკის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული, 1966 წ.)
15. ქიმიის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული, 1970 წ.).
16. ტექნიკური ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული, 1977 წ.).
17. რადიოელექტრონიკის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული, 1981 წ.)
18. ტექნიკური ტერმინოლოგია (ქართულ-რუსული, 1982 წ.).
19. საზღვაო ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული, 1985 წ.)

20. გეოფიზიკის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული, 1986 წ.)
21. პოლიგრაფიის ტერმინოლოგია (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული, ხელნაწერი)
22. სულხან-საბა ორბელიანი, სიტყვის კონა, თხზულებანი, IV₁ და IV₂,
23. ი. იმედაშვილი, უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, 1928 წ.
24. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი
25. ვ. თოფურია, ივ. გიგინეიშვილი, ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონი, 1968 წ.
26. მ. ჭაბაშვილი, უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, 1973.
27. ბ. ჯორბენაძე, მ. კობაიძე, მ. ბერიძე, ქართული ენის მორფემებისა და მოდალური ელემენტების ლექსიკონი, 1988 წ.
28. Англо-русский политехнический словарь, 1971 г.
29. О. С. Ахманова, Лингвистический словарь, 1966 г.
30. Латинско-русский словарь, 1986 г.
31. Немецко-русский словарь, 1986 г.
32. Словарь иностранных слов, 1985 г.
33. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка, 1979 г.
34. Французско-русский политехнический словарь, 1970 г.

Marine Osadze

The Process of Borrowing and Adaptation of Foreign Terms into the Georgian Language

Summary

Since modern sciences and technologies are developing very fast, the expansion of the terms of foreign origin in the Georgian language is easily apparent. As a result, borrowing of words is one of the important issues arising special interest in theoretical studies of terminology in Georgia and as well as in other countries.

Borrowing of words, their migration from one language to another implies two stages: introduction of a word from the source language to the recipient language (quite often through the intermediary language) and its assimilation, i.e. adaptation in the recipient language.

Assimilation of words in the Georgian language may occur in two ways: phonetically and morphologically. Phonetic assimilation implies borrowing of words from the source language, taking into account the phonetic system of the recipient language. During phonetic assimilation the process of obtaining the features of the Georgian language system is insignificant.

Morphological assimilation implies adaptation of the borrowed words to the Georgian affixes: framing in the declension system and obtaining the function of word-formation. As a rule, any noun, borrowed from the source language, becomes declinable. Thus, morphological assimilation in Georgian is always an active process. Even if a borrowed word is framed in the declension system, this process cannot be considered as georgianization (full assimilation into the Georgian language).

The number of foreign words in the system of terms exceeds the number of common literary words. The recipient language mainly borrows nouns from the source language and rarely adjective- or verb-stems.

Most of the assimilated foreign terms in Georgian are adjectives and participles. The stems are borrowed, but the affixes are of the recipient

language and this morphological inventory is exactly what gives forms and semantic meanings to the foreign stems in Georgian.

Georgian adjectives from the borrowed foreign stems are formed by means of the derivative affixes: -ურ (-ულ) [-ur (-ul)], სა-ო [sa-o] სა-ე [sa-e], -იან [-ian], -ოვან [-ovan].

Semantics of adjectives can also be delivered by means of the genitive case-form. The derivative function of the genitive case is especially obvious in the words of foreign origin. A foreign stem, before it is formed as an adjective, fulfils its function through the genitive form (კარდიოიდისა [kardioidisa] – კარდიოიდული [kardioiduli] ("of cardioid" – cardioid"); დრენაჟისა – სადრენაჟო [drenažisa – sadrenažo] ("of drainage – drainage"), კლემისა – საკლემე [klemisa – sakleme] ("of clam – clam"), ელევატორისა – ელევატორიანი [elevatoriisa – elevatoriანი] ("of elevator – with elevator").

Adjectives of foreign origin derived from nouns and formed in Georgian by the derivative affixes, belong to the group of relative adjectives. All of them are formed by means of სა-ო [sa-o], სა-ე [sa-e], -იან [-ian], -ოვან [ovan] affixes, e.g. სა-ტრანსპორტ-ო [sa-transport-o] – ("transport, for transport") სა-ასფალტ-ე [sa-asfalt-e] ("asphalt, asphaltic"), ცეზიუმ-იანი [cezumiani], ("with cesium"), ბიტუმ-ოვან-ი [bitumovani] ("with bitumen, bituminous"). The nouns of foreign origin, formed by means of the suffixes -ურ (-ულ) [-ur (-ul)] follow the above-mentioned common rule: the suffix -ურ (-ულ) [-ur (-ul)] also derives the relative adjectives from nouns (comp. ბლოკი – ბლოკური [bloki – blokuri] ("block, with blocks"), პირამიდა – პირამიდული [piramida – piramiduli] (pyramid – pyramidal). But there are some cases when derivation by -ურ (-ულ) [-ur (-ul)] suffixes leads to a different conclusion: the adjectives derived by these suffixes can have semantics of the adverbial modifier of manner. These are the cases when the source is not a noun existing independently in the recipient language, but a foreign adjective stem derived by -ურ (-ულ) [-ur (-ul)]. Here are some examples of this group of adjectives: ოფიციალური [opicialuri] ("official"), ოპტიმალური [optimaluri] ("optimal"), ნეიტრალური [neitraluri] ("neutral"), ორდინალური [ordinaluri] (ordinal), etc. Semantics of these adjectives is more similar to adverbial adjectives rather than to relative adjectives, since the relation of the derived word to the stem is somewhat ambiguous. In these adjectives the suffix -ურ (-ულ) [-ur (-ul)] has the function of

adjectivization. It may seem that the adjectives, such as ცენტრალური [centraluri] ("central"), მუსიკალური [musikaluri] ("musical") and many others should belong to this group; however, we consider that when dealing with the first range of examples we have more reason for such suggestion than in another case, as it is impossible to restore independent stems of these adjectives in the foreign languages and Georgian.

According to their morphological structure, the nouns of foreign origin in Georgian are divided into two groups: a) adjectives based on noun stems and b) adjectives based on adjective stems of foreign origin.

The suffix -ურ (-ულ) [-ur (-ul)] is the most productive affix for forming adjectives from the nouns of foreign origin.

The suffix -ურ(-ულ) [-ur (-ul)] is added to the nouns as well as to the adjectives of foreign origin and to any type of stems – either simple or compound.

When forming adjectives by means of the suffix -ურ (-ულ) [-ur (-ul)] the morphological structure and composition (simple, derivative or compound) of foreign words is of utmost importance.

When the source word in Georgian is a noun, no matter its stem is simple or contains a derivative affix, the derivative form used as an adjective is borrowed by the Georgian language indiscreetly and as a simple stem (comp. კასკად-ური [kaskad-ur-i] ("cascaded"), ფილიგრან-ულ-ი [pili-gr-an-ul-i] ("filigree"), კონტრასტ-ულ-ი [kontr-asť-ul-i] ("contrast, contrastive"), კარბონატ-ულ-ი [karbon-ať-ul-i] ("carbonate"), აცეტილ-ენ-ურ-ი [acetil-en-ur-i] ("acetylic").

The same situation is when a word is based on the adjective stem of the foreign language. The initial forms for the Georgian adjectives formed by means of the suffix -ურ (-ულ) [-ur (-ul)] can be the adjective forms with the suffixes -ალ, -არ, -ივ, -იკ [-al, -ar, -iv, -ik].

The foreign stem, represented by the adjective-forming affixes, is supposed to be substantivized in the source language or in any recipient language resulting in losing the word-derivation function by the affixes and including them into the group of the determinative affixes. Such words are იდეალი [ideali] ("ideal"), მორალი [morali] ("moral"), პასივი [pasivi] („passive”), ჰიდრავლიკა [hidravlika] ("hydraulics"), etc. It goes without saying that in Georgian the nouns with the suffixes -ალ, -არ, -ივ, -იკ [-al, -ar, -iv, -ik] are indiscrete, whole units: იდეალი → იდეალ-ურ-ი [ideali → ideal-ur-i] ("ideal" (noun) → ideal ("idealized, ultimate");

პასივი → პასი-ურ-ი [pasivi → pasi-ur-i] ("passive" → "passive - not active"); ჰიდრავლიკა → ჰიდრავლიკ-ურ-ი [hidravlika → hidravlik-ur-i] ("hydraulics" → "hydraulic"). It should be noted that the substantivized forms differ semantically from the initial, basic substantives, e.g. 'idea' is not equal by its meaning to 'ideal'. Georgian language maintains this difference and subsequently we have იდეა → იდეური [idea → ideuri] ("idea" → "ideologic") and იდეალი → იდეალური [ideali → idealuri] ("ideal" (noun) → "ideal" ("idealized, ultimate")); სისტემა → სისტემური [sistema → sistemuri] ("system" → system ("system-related")) and სისტემატიკა → სისტემატიკური [sistematika → sistematiquri] ("systematic" → "systematic"); პარლამენტი → პარლამენტური [parlamentī - parlamenturi] (parliament → parliament (related to parliament)) and პარლამენტარი → პარლამენტარული [parlamentari - parlamentaruli] ("parliamentarian - parliamentary"); ფუნქცია → ფუნქციური [punkcia → punkciuri] ("function" → functional (related to function)) and ფუნქციონალი → ფუნქციონალური [punkcionali → punkcionaluri] ("functionality - functional"). Thus, the adjectives with affixes -ალ-, -არ-, -ივ-, -იკ [-al-, -ar-, -iv-, -ik] oppose the nouns derived from the simple stems, i.e. there are formal and semantic differences between them.

The derivative confix სა-ო [sa-o] denoting function or possession is very productive in Georgian and is added only to the nouns of foreign origin.

In terminological usage the confix სა-ო [sa-o] often coincides in meaning with the forms derived by the suffix -ურ (-ულ) [-ur (-ul)], e.g. სალითოგრაფო საღებავი [salitograpo sayebavi] ("lithographic touche") comp. ლითოგრაფიული ქვა [litograpiuli kva] (lithographic limestone).

Sometimes, derivation by სა-ო [sa-o] replaces the cases with suffix -ურ (-ულ) [-ur (-ul)] თეატრალური → სათეატრო [teatraluri → sateat-ro] ("theatre" → theatral"); მუსიკალური → სამუსიკო [musikaluri → samusiko] ("music" (for music) → "musical"); სპორტული → სასპორტო [sportuli → sasporto] ("sport" (for sport) → "sporting"). The function of the confix სა-ო [sa-o] increases with the foreign origin stems. As a result, it is possible to assume that one the initial purposes of the confix is to express some feature, i.e. adjectivization.

The confix სა-ე [sa-e] which usually has the same semantics is added only to the noun stems of foreign origin. There is no evidence for adjective stems.

Semantic difference between the adjectives derived from the noun stems of foreign origin by means of the confixes სა-ო [sa-o], სა-ე [sa-e] is not clearly cut. The confix სა-ო [sa-o] tends to prevail in the Georgian language. The words derived by the confix სა-ე [sa-e] are less. When the confix სა-ო [sa-o] replaces the suffix -ურ(-ულ) [-ur (-ul)] it is impossible to replace by the form with სა-ე [sa-e].

The confix სა-ე [sa-e] is confirmed with the nouns belonging to the semantic group, denoting:

- a) Materials used for making some item (საასფალტე ნახშირი [saaspalte naxširi] ("coal tar for asphalt");
- b) A place where items are produced (საკაბელე ქარხანა [sakabele kaxxana] ("cable factory");
- c) A Place where something is kept (სასილოსე [sasilose] ("silage store").

The suffix -იან [-ian] is added to any simple or compound foreign stem (regardless of its semantics and structure), while the suffix -ოვან [-ovan] is found only with one simple stem (zero stem) and is added also to the nouns of only one semantic group - nouns denoting chemical substances.

The suffixes, denoting possession -იან, -ოვან [-ian, -ovan] added to the foreign stems, are used with clearly different meanings in terminology (ბრომიანი წყალი [bromiani cqali] ("bromine water – water with bromine"), comp. ბრომოვანი ვერცხლი [bromovani vercxli] ("bromic silver"). In this example the suffixes -იან, -ოვან [-ian, -ovan], denoting chemical substances, reflect different mixtures of molecules.

Structurally, the adjectives of foreign origin in the Georgian language can be divided in two groups:

- a) Composites of foreign origin which are fully borrowed (together with their components). The model is as follows: borrowed stem + borrowed stem: რადიოტელეფონური [radioṭeleponuri] ("radiotelephone" – as an adjective);
- b) Hybrid composites where one component is foreign and another one is Georgian. There are two kinds of models in this group: foreign stem + Georgian stem and Georgian stem + foreign stem (რადიოსიხშირული [radioxixširuli] ("radio-frequency"); (გრიგალკამერიანი) [grigalkameriani] (turbulence-chamber).

Derivation of adjectives with the stems similar to those of discussed

above, principally differs from the derivation process in Russian. In Russian the components of the compound word are linked with a linking vowel. Such composites have their own model in Georgian: the stems included in the compound word are linked directly and do not need a linking vowel (რეზინტექნიკური) [rezinʹteknikuri] ("technical rubber", "industrial rubber" – as an adjective).

Direct linkage of foreign stems (without any linking vowel) in Georgian is stimulated by the nature of the language itself. Generally, it is not natural for Georgian to use linking vowels when composing the new words (comp. Russian робототехника and Georgian რობოტტექნიკა [robotʹteknika] ("robotic technology").

Participles derived from the borrowed stems represent a large part of the Georgian scientific terminology. There are two models:

- a) Foreign stems having no affixes are used as the stems of the participles;
- b) Foreign stems with verb affixes are used as the stems of the participles.

According to the materials examined, when forming a participle from the verb stems, priority is given to the derivation without affixes, i.e. to the forms where affixes are neglected.

In order to derive active voice participles from such stems basically the confix მა-ელ [ma-el] is used. The investigation of the Georgian literary language and scientific terminology demonstrates the following: a) as is known the Georgian prefix მა- [ma-] used with Georgian stems implies certain positions; as for foreign stems, this prefix is added to a stem beginning with any sound; b) the Georgian literary language prefers derivations exclusively by means of a prefix, while only confix მა-ელ [ma-el] is added to the foreign stems, e.g. მა-ეკრან-ებ-ელ-ი [maekran-eb-el-i] ("shielding"); და-მა-კრისტალ-ებ-ელ-ი [da-ma-kristal-eb-el-i] ("crystallizing"); c) forming terms without pre-verbs is even more productive in the scientific terminology than in the literary Georgian (მა-ფოკუს-ებ-ელ-ი [ma-pokus-eb-el-i] ("focusing"); მა-კოროზი-ებ-ელ-ი [ma-koroz-i-eb-el-i] ("corrosive"); d) the foreign stem participles formed by means of the confix მა-ელ (ma-el) build up a semantic group, productivity of which is quite noticeable in the language. The passive voice participles derived from the stems of foreign origin are formed by means of სა-ელ (sa-el) and -ელ (-el). The confix სა-ელ (sa-el) is

relatively less productive when forming the participles. This is caused by the fact that semantic meaning of this derivation coincides with the meaning of the participles formed by means of the confix **მა-ელ** (**ma-el**). Despite the fact that the grammatical functions of these derivative confixes are quite tangible (**სა-ელ** (**sa-el**) derives the participles of the passive voice, while **მა-ელ** (**ma-el**) is used for the participles of the active voice), their functions have not been distinguished yet and the parallel derivation can be traced. Parallel forms equally function in the terminological dictionaries.

Derivation of passive voice participles from the foreign stems by means of the suffix **-ულ** (**-ul**) is especially frequent in Georgian. Morphological assimilation of such forms is enhanced by the pre-verbs as well. Only one model is evident: pre-verb+foreign stem+theme marker (**და-იონ-ებ-ულ-ი** [**da-ion-eb-ul-i**] ("ionized")).

Together with the Georgian models of participles, some participles are accompanied by the verb affixes **-იზ** and **-ირ** (**-iz** and **-ir**) in the terminological dictionaries. These participles are formed according to the Russian models of verbal nouns represented by the affixes **-ир**, **-изир** and **-из**.

Unlike the Russian language, the participles formed in Georgian with the complex suffix **-იზირ** (**-izir**) are not evident. In Georgian this affix is represented in a simplified form using nouns with the suffix **-იზ** (**-iz**); comp. **სიქრონიზაცია** → **მა-სინქრონ-იზ-ებ-ელ-ი** [**ma-sinkron-iz-eb-el-i**] ("synchronization → synchronizing") and in Russian: **синхронизация** → **синхрон-из-ир-ующий** - with the same meaning but with the suffix **-изир** (**-izir**).

The stem with the suffix **-იზ** (**-iz**) is formed by means of the confix **მა-ელ** (**ma-el**) and the suffix **-ულ** (**-ul**) in Georgian. As a rule, such forms are used without pre-verbs: **მა-სტაბილ-იზ-ებ-ელ-ი** [**ma-stabil-iz-eb-el-i**] ("stabilizing") and **გალვან-იზ-ებ-ულ-ი** [**galvan-iz-eb-ul-i**] ("galvanizing").

The stems with the suffix **-ირ** (**-ir**) are formed as active voice participles by means of the confix **მა-ელ** (**ma-el**), while passive voice participles are formed by the confix **სა-ელ** (**sa-el**) and the suffix **-ულ** (**-ul**). The participles with the suffix **-ირ** (**-ir**) are present in Georgian only in the forms without pre-verbs: **მა-ბლოკ-ირ-ებ-ელ-ი** [**ma-block-ir-eb-el-i**] ("blocking"), **სა-რეგულ-ირ-ებ-ელ-ი** [**sa-regul-ir-eb-el-i**] ("regulatable").

Thus, there are two basic models of participle formation in Georgian:

- a) pre-verb + foreign stem + theme marker + participle derivator -ულ (-ul);
- b) foreign stem + foreign affix (-იზ, -ირ (-iz, -ir)) + theme marker + participle derivator -ულ (-ul).

In addition, some cases of parallel forming using one and same stem are shown in the terminological dictionaries (მოდულ-ირ-ებ-ულ-ი [modul-ir-eb-ul-i] and მოდულ-ებ-ულ-ი [modul-eb-ul-i]). Notwithstanding that the forms are used in parallel, the participles tend to be formed from the foreign stems using the Georgian models of formation which envisages neglecting of the foreign affixes. It is natural for the Georgian language to form participles in the following manner: დაკონსერვებული [dakonservebuli] ("conserved"), დაკრისტალებული [dakristalebuli] ("crystallized"). Formation of all participles should follow this model if the removal of the affixes does not change lexical meanings.

The analyzed material demonstrates the general tendency of the Georgian language: morphological assimilation of the borrowed stems implies georgianization giving the forms and semantics more transparency.

საძიებელი

ტერმინთა საძიებელი

- აბაჟური 12
აბლაცია 14
აბლაცის 14
აბორდაჟი 12
აბრაზის 14
აბრაზიულობა 14
აბრეშუმსართავი 83
აბსორბენტი 14
აბსორბირება 14
აბსორბციული 30
აბსცისა 33
აგიტაცია 12
აგლოდენტი 33
აგურსაკეთებელი 83
ადიექტივიზაცია 40, 71
აეროზაზი 100
ავეჯი 15
ავტოპარამეტრული 83
ავტორეზინი 33
აზიდი 77
აზოტბრუნვა 86
აზოტოვანი ანჰიდრიდი 75
აივანი 15
აირსაშემდუღებლო 83
ალბათობა 14
ალდეჰიდმჟავები 86
ალტიმეტრი 76
ალუვიონური 50
ალუვიური 50
ალუმინპროფილაქტიკა 94
ამბრაზურა 32
ამიდი 77, 98
ამიდმჟავები 100
ამიდსაღებავი 100
ამიდჯგუფები 101
ამპერმეტრი 62, 76
ამპერსეკუნდი 33
ანალგინი 78
ანემია 78
ანემომეტრი 62, 76
ანემომეტრია 62
ანეროიდი 77
ანთროპოლოგი 76
ანიზომეტრიული 63
ანიზომეტრული 63
ანიჰილაცია 14
ანტენის იზოლატორი 38
ანტიკვარი 50
ანტიმემოყინავი 32
აპაფიური 81
არაყი 17
არე 14
ართრიტი 78
არიტმეტიკა 76
არქეოგრაფი 60, 76
არქეოგრაფია 59
არხი 14
ასთმა 14
ასიგნებული 110
ასიმილაცია
გრამატიკული ასიმილაცია 22
გრაფიკული ასიმილაცია 22
მორფოლოგიური ასიმილაცია 19, 35, 36
სიტყვათა ასიმილაცია 19
სრული ასიმილაცია 24
ფონეტიკური ასიმილაცია 19, 22
ასისტენტი 14
ასპირინი 78
ატომი 12, 14
ატომისტიკა 77
ატომური 80
ატროფირებული 117
ატროფიული 81
აუქსილარული 52
აფიქსი
ბინარული აფიქსი 39
დერივაციული აფიქსი 37, 41, 42
მაზედსართავებელი აფიქსი 39, 41, 42
უცხოენოვანი აფიქსი 75, 105
აფიქსოიდი 30, 87
აფიშა 30
აქტივისტი 75

აღმართი 14
 აღმასრულებელი 105
 აცეტატი 65, 77
 აცეტილენი 77
 ბაზისი 12
 ბათომეტრი 14
 ბათქაში 14, 15
 ბაიყუში 15
 ბალასტიკა, საბალასტიკე 38
 ბალახოვანი 74
 ბალონი 12, 14
 ბამბუკბეტონი 94
 ბარათი 14
 ბარბარიზმები 24
 ბარომეტრი 76
 ბალი 15
 ბეგარა 14
 ბენზოელექტრული 83
 ბესემერება 14
 ბეტონი 30
 ბიბლიოგრაფი 60, 76
 ბიბლიოგრაფია 60
 ბიოლოგი 59, 76
 ბიოლოგია 59
 ბიომეტრია 62
 ბისექტრისა 33
 ბიტუმოვანი 39
 ბიტუმოვანი ლაქი 75
 ბლოკადა 14
 ბობინა 32, 33
 ბომბი 33
 ბოტანიკა 77
 ბრიგადა 45
 ბრომიანი წყალი 74
 ბრომოვანი 39
 ბრომოვანი ვერცხლი 74
 ბრონქიტი 77
 ბუქსი 33
 გადამეტკომპაუნდირება 14
 გაზეთი 32
 გაზისა, საგაზო 38
 გალვანოსკოპი 86
 გალზობილი 14
 გამართვა 14
 გამარტივებული 14
 გამაყრუებული 105

გამფრქვევ-გამზეფი 83
 განმამაგნიტებელი 108
 გაპარაფინებული 110
 გაპარაფინული 108
 გაფორმება (სიტყვათა) 20, 28
 განმენდილი 14
 გეგმა 14
 გემო 15
 გეოგრაფი 60, 76
 გეოლოგი 76
 გეომეტრია 62
 გვარლბლოკური 83
 გირონახევარკომპასი 100
 გლიკემია 78
 გლუკოზა 77
 გრამატიკა 77
 გრაფოლოგი 76
 გრიგალკამერიანი 86
 გუმირებული 117

დაბალი ძაბვის ამპერმეტრი 80
 დაეკრანებული 111
 დაიონებული 111, 115
 დამაარსებელი 105
 დამაბრკოლებელი 105
 დამაგნიტებული 105
 დამაკრისტალბელი 111
 დამამტკიცებელი 105
 დამამშვიდებელი 105
 დამკომპლექტებელი 108
 დამპროექტებელი 108
 დამცემენტებელი 108
 დანანევრება (სიტყვათა) 28
 დაპროექტებული 105
 დარდი 15
 დარვინისტი 75
 დასაპროექტებელი 105
 დაფიქსირებული 116
 დაცემენტებული 111
 დეგრადირებული 117
 დედუქცია 77
 დეკადა 45
 დეკორატიული 54
 დეკორაციული 54
 დელუვიონური 49
 დელუვიური 49
 დერმატიტი 78
 დეტერმინოლოგიზაცია 5, 13, 14, 82

- დეტექტორული 80
 დიალექტიკა 12
 დიალექტოლოგი 76
 დიალექტური 58
 დიამეტრალური 49
 დიამეტრული 49
 დიატონიკური 58
 დიატონური 58
 დიელექტირიკი 58
 დიელექტრიკული 58
 დიზიუნქტიური 54
 დიზონუნქციური 54
 დინამომეტრი 62
 დინამომეტრი 76
 დინამოტრონოგრაფი 100
 დირექტორი 76
 დირიჟორი 76
 დიფერენცირებული 117
 დიფუზია 77
 დიფუზორული 80
 დრამა 12
 დროსელური 81
 დუბლეტი 12
 ევოლუენტი 33
 ევროპეიზმები 10
 ეკატორიალი 48
 ეკვატორი 48
 ეკვიპოტენციალური 49
 ეკვიპოტენციური 49
 ელევატორიანი 30
 ელექტრომანქანური 83
 ელექტრომეტრიული
 გამაძლიერებელი 63
 ელექტრომეტრული სქემა 63
 ელჩი 15
 ენა
 ახალი ევროპული ენები 10, 11, 17
 ბერძნული ენა 11, 15, 25
 ეკლესიის ენა 10
 გერმანული ენა 25
 ინგლისური ენა 25
 იტალიური ენა 25
 კლასიკური ენები 10
 ლათინური ენა 10, 15, 25
 მეცნიერების ენა 10
 მსესხებელი ენა 19, 20, 22, 23, 24,
 25, 29, 33, 35, 37, 39, 40, 42,
 48, 64, 65
 მშობლიური ენა 29, 30, 36
 რუსული ენა 17
 სალიტერატურო ენა 10, 12, 16
 სამეცნიერო ენა 13
 შუამავალი ენა 17, 37, 39
 წმინდა ენა 14
 წყარო ენა 20, 22, 23, 25, 27, 33,
 36, 39, 41, 46, 70
 ენდემური 81
 ენერგეტიკა 77
 ენერგეტიკული აღჭურვილობა 101
 ენერგიამომარაგება 96
 ენერგო აღჭურვილობა 101
 ენობრივი სამოსელი 40
 ენცეფალიტი 77
 ერთმნიშვნელობა,
 მონოსემიურობა 16
 ესილენი 77
 ესტოკადა 33
 ეტიმოლოგიზაცია 28
 ეუპეტი 54
 ეუპეტური 54
 ექიმი 15
 ექსპერიმენტული 81
 ექსპრესიულობა 7
 ექსტრალინგვისტიკური 7
 ექსცენტრიკული 57
 ექსცენტრიკული ამძრავი 57
 ექსცენტრიკული ანომალია 57
 ექსცენტრიკული წნეხი 57
 ექსცენტრული 58
 ექსცენტრული დარტყმა 57
 ექსცენტრული დისკო 57
 ექსცენტრული ნაწილი 57
 ვაგონი 12, 14
 ვაზელინი 78
 ვარჯიში 15
 ვატმეტრი 76
 ვაქცინური 78
 ვახტი 33
 ვენტილაცია 14
 ვენტილი 59
 ვერანდა 45
 ვიბროგარდამქმნელი 100

- ვიბროგრაფი 60
 ვიბროგრაფული 60
 ვიბრომლევარდობა 100
 ვიბრონემსი 100
 ვისკოზა 77
 ვოლტმეტრი 62
 ვოლტმეტრი 76
 ზედსართავი სახელი
 ვითარებითი ზედსართავი სახე-
 ლი 38, 39
 მიმართებითი ზედსართავი სახე-
 ლი 38, 39
 ზმნა 102, 104
 ზოოლოგი 59, 76
 ზოოლოგია 59
 თათბირი 15
 თამაში 15
 თეატრალური 47, 67
 თერაპიული 81
 თვისების კატეგორია 103
 იდეალი 47
 იდეალისტი 75
 იდენტური 39, 56
 იდუვიონური 50
 იზობარი 33
 იზოგონა 33
 ილუვიური 50
 იმპერია 12
 იმპერიალისტი 75
 იმპორტირება (სიტყვათა) 23
 ინდუქტორული 80
 ინვენტარი 50
 ინსტრუქტორი 76
 ინტელექტუალური 47
 ინტერმიცელარული 52
 ინტერნაციონალიზმები 5, 10, 11,
 12, 13, 16, 17,
 18
 ინტოქსიკაციური 81
 ინტრალინგვისტიკური 7
 ისტორია 12
 იტერებული 110
 კაბელის ბუნიკი 38
 კავერნული 81
 კაზეინის ნებო 38
 კალკები 10, 17, 21
 კაპიტალი 47
 კაპიტალისტი 75
 კარბიდი 77
 კარბონატი 65, 77
 კარდანის ლილვი 38
 კარდიოგრაფი 60
 კარდიოიდა 33
 კარეტი 33
 კასკადი 45
 კატლუტი 32
 კვალფიცირებული 117
 კიბერნეტიკა 77
 კინემატიკური 58
 კლიფსი 33
 კლუბი 12
 კობალტის ფოლადი 75
 კოდირებული 117
 კოლექციონერი 76
 კოლოიდი 77
 კოლორიმეტრიული ანალიზი 63
 კოლორიმეტრიული ბომბი 63
 კომბინირებული 113, 117
 კომპოზიცია 83
 კომფორტაბელური 45
 კონდენატორული 80
 კონტაქტები
 ეკონომიკური კონტაქტები 7
 კულტურული კონტაქტები 7
 პოლიტიკური კონტაქტები 7
 სამეცნიერო-ტექნიკური
 კონტაქტები 6
 კონფიქსი
 მა—ელ კონფიქსი 13, 105, 106,
 107, 109
 სა—ე კონფიქსი 37, 38, 42, 66
 სა—ელ კონფიქსი 109
 სა—ო კონფიქსი 37, 38, 42, 66
 უ—ო კონფიქსი 42
 კონცენტრაცია 77
 კონცენტრირებული 112
 კოოპერირებული 117
 კოროზია 77
 კოსმოლოგი 59
 კოსმოლოგია 59
 კოქსიკიმიური 94
 კრეისერის რეჟიმი 38

კულტივირებული 116

ლაგომეტრიული 63

ლაგომეტრული 63

ლაქვარი 14

ლაშქარი 15

ლეიკემია 78

ლექსიკა

ეგზოტიკური ლექსიკა 24

ინტერნაციონალური ლექსიკა 8,
9, 12

ნასესხები ლექსიკა 8, 11

საერთაშორისო ლექსიკა 9, 12

ლექსიკალიზაცია 23

ლექსიკოგრაფია 60

ლიანდაგი 14

ლიდერი 30

ლიმფოზური 81

ლოუა 30

ლუპა 32

მაამებელი 105

მაბლოკირებული 112

მაგისტრალი 47

მაგნიტომეტრია 62

მაგნიუმის შენადნობი 38

მაგრილებელი || გამგრილებელი 108

მაეკრანებული 106

მაზედსართავებელ-მაქართულე-
ბელი ფუნქცია 42

მათემატიკა 77

მაინდუქციებული 106

მაპოლარიზებული 112

მაპროექტებული 105, 106

მარქსისტი 75

მარცვალსაშრობი 83

მასალა 15

მასინქრონებული 106, 111

მასინქრონიზებული 112

მასკარადი 45

მასტაბილიზებული 112

მატრანსპორტირებული 115

მაფოკუსებული 106

მაფოკუსირებული 112

მაცემენტებული 106

მეთანი 77

მექანიკა 77

მექანიკური 115

მიელიტი 78

მიკრომარცვლოვანი 32

მიკროსკოპი 76

მიმღეობა 103, 105, 106, 107

მინომინერალური 14

მიტინგი 30

მოლარული 52

მომაბეზრებელი || მომბეზრებელი
108

მომფანერებელი 108

მონაცვლე 14

მონიკლებული 110

მონიკლული 110

მონოციტოზი 78

მორფოლოგიური ადაპტაცია 44, 64
მორფოლოგიური ინვენტარი 36, 41,
43

მორფოლოგიური სეგმენტაცია 27

მუსიკალური 47, 67

მუსიკალური ნიჭი 72

მუსიკის მასწავლებელი 72

მუშტი 15

ნაბადი 15

ნაზი 15

ნარკოზი 77

ნასესხობა

უცხოენოვანი ნასესხობა 8

უცხოური ნასესხობა 8

ძველი ნასესხობები 8

ნატურალიზებული 112

ნევროზი 12, 78

ნეიტრალური 39

ნეფრიტი 79

ნიროზა 77

ნიტრატი 65, 77

ნიტროგლიცერინი 78

ნიტროზამინები 94

ნოვოკაინი 78

ნორმალი 47

ობიექტი 54

ობიექტური 54

ოგივალური 48

ოგივური 48

ოპერატიული 54

ოპერაცია 77, 81

ოპერაციული 54

- ოპტიკა 77
 ოპტიმალური 39
 ოპტიმიზი 75
 ორანჟერეა 30
 ორდინარული 39
 ორდინატა 33
 ორთოპედული 81
 ოსტილოგრაფული 60
 ოსტიტი 78
 ოსცილოგრაფიული 91
 ოსცილოსკოპი 76
 ოფიციალური 39
 ოქსიდი 77
 ოქტანი 77
 ოქტანისა, ოქტანური 38
 პალეოგრაფია 60
 პარონიმები 57
 პენიცილინი 78
 პერფორაცია 77
 პიგმენტისა ჩალაღდი 75
 პლასტიკური ნებო 97
 პლატინირებული 105
 პნევმატიკური 58
 პნევმატიკური საფხვიერებელი ||
 პნევმატიკურ-საფხვიერებელი 101
 პნევმატური 58
 პოლიგრაფი 60, 76
 პოლიგრაფია 61
 პოტენცია 48
 პოტენციალი 48
 პოტენციომეტრიული ანალიზი 63
 პოტენციომეტრიული ტიტვრა 63
 პრაქტიკული ნაბიჯი 72
 პრეფიქსიდი 32, 87
 აგრო 87
 ავტო 87
 თერმო 87
 ელექტრო 88
 იზო 88
 მაკრო 88
 მიკრო 88
 მონო 88
 პიეზო 88
 რადიო 88
 ფოტო 88
 ფსევდო 89
 პეტერო 89
 პიდრო 89
 ანტი 89
 ეპი 89
 ინტერ 89
 კვაზი 90
 კონტრ, კონტრა 90
 მეტა 90
 პოლი 90
 სიებ 90
 სუპერ 90
 ულტრა 90
 უნი 90
 ტელე 90
 ტრანს 90
 პიპერ 91
 პრიზმატული 39
 პროგრესი 54
 პროგრესული 54
 პროდუქტიული 54
 პროფესორი 76
 პროფილი 59
 პუდრი 32
 პულვერიზაცია 76
 პულსაცია 77
 რადიაცია 77
 რადიოაპარატურა 94
 რადიოგრაფი 61
 რადიოკომპასი 94
 რადიოლოკაცია 94
 რადიომეტრი 62, 76
 რადიოპელენგაცია 94
 რადიორელე 94
 რადიოტელეგრაფი 94
 რადიოტელეგრაფიული 91
 რადიოტელეფონი 94
 რადიოტრანსლაცია 94
 რეაქცია 77
 რეაქციონერი 76
 რეგენერირებული 117
 რეგიონალიზმები 11
 რედუცირებული 108, 117
 რევიზორი 76
 რევიზორი 76
 რეზინი 33
 რეზინტექნიკური 94
 რეკომენდებული 110

- რენტაბელური 45
 რენტგენომეტრი 86
 რეჟისორი 30
 რეტერმინოლოგიზაცია 13
 რეტიკულარული 52
 რობოტი 93
 რობოტოტექნიკა 93
- სააბონენტო 39
 საავარიო 30
 საავტომატე 70
 საავტომატე ფოლადი 72
 საავტომატო 70
 საასფალტე ნახშირი 72
 საბალახე 68
 საბალახო 68
 საბროშურე 39
 სადროშე 68
 სადროშო 68
 სათეატრო 67
 საკაბელე ქარხანა 72
 საკლემე 30
 საკოქსე ლუმელი 72
 სალათა 17
 სამარტენე აგური 72
 სამიზნე 68
 სამიზნო 68
 სამუსიკო 67
 სამუსიკო სკოლა 72, 73
 სამფეროვანი ანალიზი 80
 სანოტე 72
 სანოტო 72
 საპარკეტე საამქრო 72
 საპონი 17
 საპროექტებელი 105
 საპუდრე 72
 სარადიოლოკაციო 94
 სარადიოპელენგაციო 95
 სარადიოტელეგრაფო 95
 სარეგულირებელი 112
 სასილოსე 72
 სასპორტო 67
 სასპორტო მაღაზია 73
 სატარიებელი 112
 საფილოლოგო საქმე 72
 საჩაიე 72
 სახელზმნა 103
 სახელი (სახელები)
- არსებითი სახელი 34, 35
 ზედსართავი სახელი 34, 35, 38
 იარაღების სახელები 76
 მანქანების სახელები 76
 პროფესიის სახელები 75
 ქიმიურ ნივთიერებათა სახელები 77
 ნარმოქმნილი სახელები 40
 ხელსაწყობის სახელები 76
- სეისმოგრაფი 60
 სეისმოგრაფული 60
 სელექტიური 54
 სელექცია 81
 სელექციონერი 76
 სელექციური 54
 სელექციური არეკვლა 81
 სელექციური გადართვა 81
 სელექციური მიყურება 81
 სელექციური ფოტოეფექტი 81
 სესხება
 ბგერითი სესხება 20
 ზეპირი სესხება 17
 თარგმნითი სესხება 21, 26
 ლექსიკური სესხება 14, 26
 მატერიალური სესხება 21, 23
 მორფოლოგიური სესხება 22
 ორიგინალური სესხება 20, 21, 23
 პირდაპირი სესხება 31
 ტრანსფორმირებული სესხება 20, 24
 უშუალო სესხება 17, 21
 ფონეტიკური სესხება 10, 21
 შუალობითი სესხება 17
 ნერილობითი სესხება 17
- სითბური ამპერმეტრი 80
 სილიკატი 77
 სინთეზური ქალაღი 97
 სინონიმური წყვილები 38
 სინუსოიდური 81
 სინქრონული დონე 38
 სიტყვა (სიტყვები)
 ინტერნაციონალური სიტყვები 10
 ნასესხები სიტყვები 5, 12, 22, 24, 29, 30, 37
 საერთაშორისო სიტყვები 8, 12
 უცხო სიტყვები 8, 12, 18, 19, 35
 სიტყვათა მიგრაცია 19

სლფატინი წყალი 75
 სპექტროგრამა 86
 სპექტროგრაფი 60
 სპექტროგრაფული 60
 სპექტროსკოპი 76
 სპექტრული 81
 სპილენძამიაკური 83
 სპორადული 39, 56
 სპორტული 67
 სტენოზი 78
 სტერეოფონია 58
 სტერეოფონიკური 58
 სტერეოფონიური 58
 სტერილიზებული 105
 სტეიომეტრიული 63
 სტეიომეტრული 63
 სტროპოსკოპი 76
 სტრუქტურულ-სემანტიკური
 ანალიზი 38
 სუბსტიტუცია 23, 24
 სუბშენაერთი 32
 სულფიდი 77, 99
 სულფიდნაერთები 100
 სუპერჯგუფები 32
 სუფთა სითხეების აქტიურობა 80
 სუფიქსი
 -ად, -ადა სუფიქსი 45, 64
 -აბელ სუფიქსი 44
 -ალ სუფიქსი 45, 65
 -ან სუფიქსი 77
 -არ სუფიქსი 44, 65
 -ატ სუფიქსი 77
 -ენ სუფიქსი 77
 -ია სუფიქსი 52, 77
 -იან სუფიქსი 39, 42, 66, 73
 -ივ სუფიქსი 52, 54, 65
 -იზ სუფიქსი 112, 113, 114, 115,
 116
 -იზირ სუფიქსი 113
 -იკ სუფიქსი 54, 65, 76
 -ილ სუფიქსი 58
 -ირ სუფიქსი 112, 113, 114, 115,
 116
 -ისტ სუფიქსი 75
 -იტ სუფიქსი 78
 -ოვან სუფიქსი 39, 42, 66, 73
 -ოზ სუფიქსი 77, 78

-ტორ, -ორ, -ერ სუფიქსი 75
 -ურ(-ულ) სუფიქსი 37, 38, 39, 41,
 43
 -ცია სუფიქსი 53, 54, 77, 110
 სუფიქსოიდი
 -გრად სუფიქსოიდი 60, 61, 62, 73
 -გრადია სუფიქსოიდი 60, 61, 62
 -ემია სუფიქსოიდი 78
 -ლოგ სუფიქსოიდი 59, 60, 76
 -ლოგია სუფიქსოიდი 59
 -მეტრ სუფიქსოიდი 62
 -მეტრია სუფიქსოიდი 62
 სუქსტანტივი 37
 ტანგენსური 49
 ტანგენციალური 49
 ტანგენციური 49
 ტელეგრაფი 61
 ტელეგრაფია 61
 ტელეგრაფული 60
 ტელემეტრიული სისტემა 63
 ტელემეტრული გადამწოდი 63
 ტელესკოპი 76
 ტელურიკული 58
 ტელურული 58
 ტემპერირებული 116
 ტერმინელემენტი 30, 78, 87
 ტერმინელემენტი 94
 ტერმინთა მიგრაცია 82
 ტერმინი 34
 ტერმინოლოგია
 ეროვნული ტერმინოლოგია 18
 ინტერნაციონალური ტერმინო-
 ლოგია 9, 10, 11
 პოლიტიკური ტერმინოლოგია 12
 საზღვაო ტერმინოლოგია 25
 სამედიცინო ტერმინოლოგია 77
 სპორტული ტერმინოლოგია 25
 ჭადრაკის ტერმინოლოგია 25
 ტერმინოლოგიზაცია 14
 ტერმინ-ჰიპრიდები 21
 ტეტრაგონალური 49
 ტეტრაგონური 49
 ტექნიკა 77
 ტოპოგრაფი 60, 61
 ტოპოგრაფი 76
 ტოპოგრაფიული 61
 ტორფიანი მინა 75

- ტოქსემია 78
 ტოქსიკოზი 78
 ტოქსიკური დამუშავება 81
 ტოქსიკური თვისებები 81
 ტოქსიკური სპაზმი 81
 ტრანსორტაბელური 80
 ტრანსპორტაბელური 45
 ტრანშეა 30
 ტრიადა 45
 ტუბერკულოზი 78
 ტურბინურლი 100
 ტურბინმანქანა 101
 ტურბინმშენებლობა 101
 ტურბინსაჭირხნი 101
 ტურბოზურლი 100
 უინერციო 39
 ულტრაბგერა 32
 უნირადიქსოიდები 27
 უნიფიცირებული 117
 ურანი 77
 უშპონო 39
 უჯრა 15
 ფანტასტიკური ნაბიჯი 73
 ფარადი 45
 ფარულკრისტალური 83
 ფიზიკა 77
 ფიზიოლოგი 76
 ფილოლოგიის ფაკულტეტი 72
 ფილოლოგიური გამოკვლევა 72
 ფიქსირებული 30
 ფოლადექტონი 86
 ფორმულარი 50
 ფორსირებული 117
 ფოსფატი 77
 ფოტორეპროდუქცია 94
 ფოტოტელეგრაფი 94
 ფოტოტელეგრაფი →
 ფოტოტელეგრაფული 61
 ფოტოტელეგრაფი 61
 ფოტოტელეგრაფია →
 ფოტოტელეგრაფიული 61
 ფსიქოლოგი 59, 76
 ფსიქოლოგია 59
 ფუნქცია 65
 ფუნქციონალი 65
 ფუნქციონალური 65
 ფუნქციური 65
 ფუძე
 მანარმოებელი ფუძე 44
 ნასესხები ფუძე 29, 30
 ქლორიანი ნყალი 74
 ქლოროვანი ნაერთი 74, 75
 ქრომოვანი ფოლადი 75
 ღალატი 15
 ყაბალახი 15
 ყარაული 17
 შეგუება 6, 19
 შეთვისება
 გრამატიკული შეთვისება 25
 გრაფიკული შეთვისება 25
 სემანტიკური შეთვისება 20
 ფონეტიკური შეთვისება 20, 25
 შემაერთებელი 105
 შემაერთებული ხმოვანი 84, 85, 86, 91
 შლეიფიანი 39
 შმალტი 33
 შპალი 33
 შტურმანის კაბინა 38
 ცეზიუმინი 39
 ცელულარული 52
 ცელულოზა 77
 ცენტრალი 48
 ცენტრალიზებული 112
 ცენტრალური 47
 ცენტრი 48
 ცეტანი 77
 ციკლნარმოქმნა 86
 ციფრი 32
 ცნება
 გვარეობითი ცნება 26
 სახეობითი ცნება 26
 წებოვანი 74
 ჯავშანავტომობილი 86
 პაერსასხურებელი 100
 პაერხაზი 100
 პელიკოიდური 48
 პელიკსიდური 48
 პიბრიდული კომპოზიტები 95, 97

პიგროსკოპი 76

პიდრემია 78

პიდროგრაფი 61

პიდროგრაფი 76

პიდროგრაფია 61

პიდროგრაფიული 61

პიდროგრაფიული 91

პიდროთერმული 91

პიდროლოგია 59

პიდრომეტრიული გრადუსი 63

პიდრომეტრიული ტრიალი 63

პიდროსადგური 32

პიპერემია 78

პიპერონიმები 26

პიპონიმები 26

პირთა საძიებელი

ავილოვა ნ. 104

აკულენკო ვ. 8, 10, 11

ანდრონიკაშვილი მ. 131

არნოლდი ი. 20, 24

ბანკაი ა. 26

ბელჩიკოვი ი. 10

ბენტანი ჯ. 10

გელენიძე ლ. 109

გრიგორიევი ვ. 84

გრიგოვი ს. 7, 20, 21, 22, 23, 24

დანილენკო ვ. 34, 35

ვასილევსკაია ე. 84

ვინოგრადოვი ვ. 36, 44, 104

ზურაბიშვილი თ. 68

თოფურია ვ. 38

იუშმანოვი ნ. 27, 84

კალინინი ა. 19, 23, 25

კრისინი ლ. 12, 23, 27

ლოტე დ. 8, 12, 18, 21, 23, 24, 25

მაკოვსკი მ. 8, 10, 11, 12

ორბელიანი სულხან საბა 16

ოსიძე ეკ. 106, 107, 108

პაული პ. 7, 8

პოტიხა ზ. 36, 44, 84, 104

პროტჩენკო ი. 8, 31

ტუსკია მ. 68

ფოჩხუა ბ. 7, 9, 32

ლამბაშიძე რ. 8, 9, 13, 15, 17, 34, 83, 95

შალამბერიძე გ. 37

შალვაშვილი ლ. 37, 38

შანიძე აკ. 40

შანსკი ნ. 28, 29, 30, 84, 85

შახრაი ო. 8

ჩიქობავა ა. 32

ნერეთელი გ. 15

ჭანიშვილი ნ. 38

ხომასურაძე მ. 106

ჯანაშია ს. 37, 43

ჯიბუტი ი. 74

ჯიქია ს. 15

პოგენი ე. 8, 20, 23

სარჩევი

თავი პირველი. სიტყვათა სესხების ზოგადენათმეცნიერული საკითხები	5
§1. სიტყვათა სესხების პრობლემა სამეცნიერო ლიტერატურაში	5
§2. ნასესხები ლექსიკა ქართულში	14
§3. უცხო სიტყვათა ასიმილაციის საკითხები მსესხებელ ენაში	19
§4. ნასესხებ სიტყვათა მორფოლოგიური დანაწევრების საკითხები	26
თავი მეორე. უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელები ...	34
§1. ზედსართავი სახელის ადგილი ტერმინოლოგიაში	34
§2. უცხო წარმომავლობის ზედსართავ სახელთა მორფოლოგიური გაფორმების საშუალებები ქართულში	37
§3. -ურ(-ულ) სუფიქსიანი უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელები	43
§4. სა—ო, სა—ე, -იან, -ოვან აფიქსიანი უცხო წარმომავლობის ზედსართავი სახელები	66
§5. სემანტიკური ჯგუფები	75
§6. უცხო წარმომავლობის ტერმინთა კომპოზიცია	83
თავი მესამე. უცხო წარმომავლობის ფუძეებიდან მიმღეობათა გაფორმების საკითხები ქართულში	103
გამოყენებული ლიტერატურის სია	118
Summary	129
საძიებელი	138

დაიბეჭდა თსუ გამომცემლობის სტამბაში

0179 თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 1

1 Ilia Tchavtchavadze Avenue, Tbilisi 0179

Tel 995 (32) 225 14 32, 995 (32) 225 27 36

www.press.tsu.edu.ge